

PALEOLITICUL DIN BANAT

FLOREA
MOGOȘANU

FLOREA MOGOȘANU
PALEOLITICUL DIN BANAT

ACADEMIA DE ȘTIINȚE SOCIALE ȘI POLITICE
A REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
INSTITUTUL DE ARHEOLOGIE — BUCUREȘTI
BIBLIOTECA DE ARHEOLOGIE
XXXII

FLOREA MOGOȘANU

PALEOLITICUL

din

BANAT

Cu un studiu paleoclimatic și geocronologic
de
MARIN CÂRCIUMARU

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
BUCUREȘTI, 1978

Le paléolithique du Banat

Палеолитическая эпоха в Банате

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

**București, Calea Victoriei, 125
cod poștal 71 021**

S U M A R

INTRODUCERE	7
PARTEA I	
Cadrul natural	9
Istoricul cercetărilor	13
Localizarea și caracterul așezărilor paleolitice	16
Materia primă	18
Tehnica prelucrării pietrei	19
Tehnica ciopririi silexului	20
Tehnica retușării. Tehnica ciopririi și retușării cuarțitului	21
Așezările paleolitice din Banat	23
PARTEA A II-A	
Studiul paleoclimatic și geocronologic asupra unor stațiuni paleolitice din Banat	83
Observații asupra noii scheme geocronologice	101
PARTEA A III-A	
Apartenența culturală, originea și etapele de dezvoltare ale paleoliticului din Banat	107
Aurignacianul (considerații generale: istoricul problemei, conținutul cultural și aria de răspândire)	107
Aurignacianul din Banat (în contextul aurignacianului din centrul și sud-estul Europei).	121
Paleoliticul cuarțitic	130
CONCLUZII	137
LISTA ABREVIERILOR	141
LE PALÉOLITHIQUE DU BANAT (Résumé)	143
LÉGENDES DES ILLUSTRATIONS	149

SOMMAIRE

INTRODUCTION	7
 Ière PARTIE	
Cadre naturel	9
Historique des recherches.	13
Localisation et caractère des sites paléolithiques	16
Matière première	18
Technique de l'industrie de la pierre	19
Technique de la taille du silex	20
Technique de la retouche. Technique de la taille et de la retouche du quartzite	21
Sites paléolithiques du Banat	23
 IIe PARTIE	
Étude paléoclimatique et géochronologique sur certaines stations paléolithiques du Banat	83
Observations sur le nouveau schéma géochronologique	101
 IIIe PARTIE	
Appartenance culturelle, origine et étapes de développement du paléolithique du Banat	107
L'Aurignacien (considérations générales : historique du problème, contenu culturel et aire de diffusion)	107
L'Aurignacien du Banat (dans le contexte de l'Aurignacien du centre et du sud-est de l'Europe).	121
Le paléolithique quartzitique	130
CONCLUSIONS	137
LISTE DES ABRÉVIATIONS	141
LE PALÉOLITHIQUE DU BANAT (Résumé)	143
LÉGENDES DES ILLUSTRATIONS	149

INTRODUCERE

Cercetarea paleoliticului din România a cunoscut, în ultimii 20 de ani, o amplă dezvoltare. Au fost descoperite noi așezări și au fost reevaluate prin verificări stratigrafice — potrivit mijloacelor moderne de investigație — multe din descoperirile înaintașilor noștri. Drept urmare, s-a ajuns ca în toate regiunile țării să se identifice un număr mai mare sau mai mic de așezări paleolitice. S-a scos la lumină un bogat material arheologic aparținând diferitelor etape de dezvoltare ale paleoliticului, ceea ce a înlesnit o cunoaștere de ansamblu a acestei îndelungi și îndepărtate epoci. Totuși, ținând seama de faptul că așezările paleolitice, răspândite pe întreg teritoriul țării, reprezintă doar simple repere într-o istorie eșalonată pe zeci de mii de ani, ar fi fost foarte dificilă realizarea unei lucrări generale care să cuprindă întreg paleoliticul României. În plus, dată fiind poziția și configurația geografică a României, încă de la primele cercetări s-a constatat că pe teritoriul țării noastre au existat mai multe zone culturale distincte, care erau legate de una sau de alta din marile arii culturale ale Europei glaciare. Fiecare din aceste zone a avut culturi paleolitice cu aspecte deosebite, cu origini și linii de dezvoltare proprii. Este lesne de înțeles cât de dificilă ar fi fost realizarea unei monografii care să cuprindă întregul paleolitic din România, deoarece fiecare zonă culturală are problemele ei de mare complexitate, fiecare pretîndu-se astfel la o lucrare de sine-stătătoare.

Iată de ce regretatul C. S. Nicolăescu-Plopșor a arătat colaboratorilor săi cerința unei cercetări intensive, pe spații geografice restrînse, care să ducă, în ultimă instanță, la o cunoaștere reală și temeinică a paleoliticului României.

În ceea ce privește tema „Paleoliticul din Banat”, ea mi-a fost încredințată în anul 1959, după ce fusese descoperită așezarea de la Tincova, descoperire care a atras atenția de la început asupra caracterului deosebit al paleoliticului din această parte a țării.

Drept urmare, începînd cu toamna anului 1959, am dăruit cunoașterii paleoliticului bănățean cea mai mare parte din activitatea mea de cercetare. Cu sprijinul larg al Muzeului de istorie și etnografie din Lugoj, an de an am efectuat săpături care au dus la descoperirea unui bogat și important material arheologic și la acumularea unui mare număr de observații, pe baza cărora a fost întocmită lucrarea.

Acum, la încheierea temei, primul gînd se îndreaptă spre regretatul meu profesor C. S. Nicolăescu-Plopșor, cel care mi-a îndrumat pașii în

arheologia paleoliticului și căruia îi datorez multe din ce s-a realizat în această lucrare.

De asemenea, mult respect și grațitudine profesorului Vladimir Dumitrescu sub a cărui îndrumare metodologică a fost redactată această monografie.

Toate mulțumirile pentru Ion Stratan, directorul Muzeului de istorie și etnografie din Lugoj, care a pus la dispoziție mijloacele necesare pentru ca cercetările și săpăturile privind paleoliticul din centrul și nordul Banatului să decurgă în cele mai bune condițiuni.

Mulțumiri pedologului H. Asvadurov pentru că a efectuat analizele și studiile paleopedologice asupra profilelor de la Românești-Dumbrăvița și Coșava. Mulțumiri cercetătoarei dr. Elena Terzea de la Institutul de speologie „Emil Racoviță” pentru determinările de micromamifere descoperite în „Peștera Hoților” de la Băile Herculane.

În sfârșit, multe mulțumiri colegilor mei Maria Bitiri, Alexandru Păunescu și Vasile Boroneanț pentru informațiile pe care mi le-au dat la întocmirea acestei lucrări

PARTEA I

Cadrul natural¹

Influența mediului natural asupra omului a fost în paleolitic cu mult mai accentuată decât în epocile mai noi. Fără a exagera rolul acestui factor, totuși nu putem să nu ținem seama de faptul că viața de culegător, pescar și vânător a depins într-o măsură mult mai mare de natura înconjurătoare decât în vremea în care omul devine producător de hrană. Așa se explică de ce așezările paleolitice sînt situate numai în locurile care puteau oferi — pentru vremea aceea — condiții de viațuire (apă, hrană, adăpost etc.). De asemenea, nu putem ignora faptul că în timp ce în epocile mai noi culturile au cunoscut o perioadă relativ scurtă de dezvoltare, în care schimbările de ordin fizico-geografic au fost aproape insesizabile, în paleolitic marile culturi s-au desfășurat de-a lungul miilor și chiar zecilor de mii de ani, timp în care s-au petrecut transformări importante în ceea ce privește clima, fauna, flora și chiar unele modificări în configurația geografică a pămîntului. Toate aceste fenomene petrecute în pleistocen au influențat direct viața omului primitiv, silindu-l să se adapteze de nenumărate ori la noile condiții bioclimatice și au constituit, în același timp, un element important al dinamicii dezvoltării societății omenești în această vreme.

Banatul se caracterizează printr-o diversitate a reliefului, dispus zonal și în trepte, care coboară sub forma unui amfiteatru de la est către vest și printr-o fărîmîtare accentuată a acestui relief sub raport tectono-eroziv (fig. 1).

Treapta cea mai înaltă (ce depășește 2 000 m) o formează acea „ramă” — așa cum o numesc geografil — formată din munții Godeanu (2 290 m), Țarcu (2 190 m) și Cernei (1 817 m). Din punct de vedere geologic acești munți sînt alcătuiți din formațiuni cristaline și eruptive care

¹ Nu facem trimiteri bibliografice în textul acestui capitol deoarece tot ce s-a scris se bazează în întregime pe lucrările enumerate în continuare: G. Vergez-Tricom, *Regiunile naturale și Unitatea Banatului românesc (Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureș — 1918—1928)*, vol. I, București, 1929, p. 183—187; P. Coteț și I. Băcăoanu, *Regiunea Banat. Caracterizarea geografică*, Natura (Seria geografic-geologic), XVII, 1965, 2, p. 18—35; C. V. Oprea, *Apele freatice din cîmpia Banatului și influența lor asupra învelișului de sol*, Analele Universității București (seria geologie-geografie), XV, 1966, p. 97—107; V. Sencu, *Cazanele Dunării. Observații geomorfologice*, Studii și cercetări de geologie, geofizică și geografie, XIV, 1967, 2, p. 161—163; P. Coteț și Cornelia Stăncescu-Grumăzescu, *Harta morfologică a Cîmpiei Tisei*, Studii și cercetări de geologie, geofizică și geografie, XIV, 1967, 2, p. 151—160; Nicolae Orghian, *Văile transversale din România*, Edit. Acad., București, 1969; Vintilă Mihăilescu *Geografia fizică a României*, Edit. științifică, București, 1969.

alcătuiesc temelia tuturor unităților fizico-geografice ale Banatului. Nu lipsesc nici rocile calcaroase care dau un relief specific în munții Cernei.

A doua treaptă o constituie munții propriu-ziși ai Banatului : Semenik (1 445 m), Almăj (1 224 m), Locvei (730 m) și Aninei (1 047 m), iar spre nord-est — aparținând aceleiași trepte și cu aceeași structură — masivul

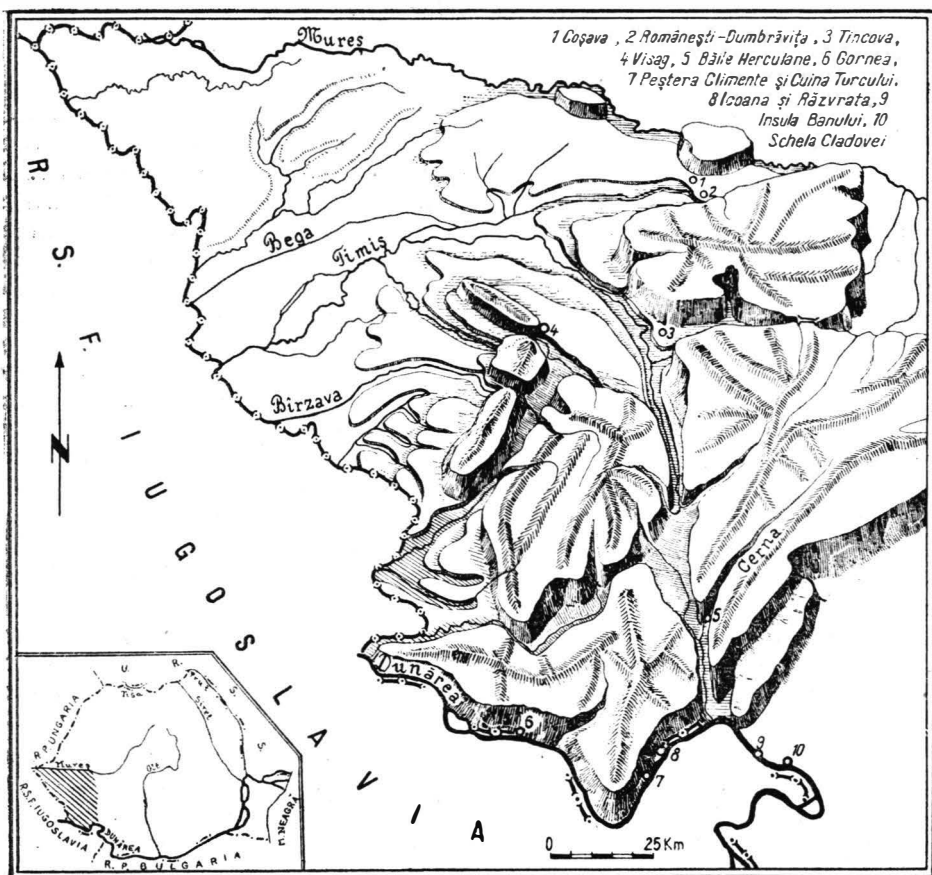

Fig. — 1. Harta generală a Banatului.

Poiana Ruscă (1 378 m). Acești munți aparțin grupeii Carpaților Occidentali și sînt socotiți, uneori, pentru înălțimea lor relativ redusă, munciei.

De-a lungul perioadelor geologice munții Banatului au fost supuși unor accentuate mișcări tectonice care i-au compartimentat în masive (blocuri) montane, izolate prin depresiuni piezișe ori intercalate și încadrate într-o rețea de falii.

Din punct de vedere geologic, sînt constituiți din șisturi cristaline cu intruziuni granitice și depozite calcaroase.

A treia treaptă o formează așa-numitele piemonturi vestice, care marchează limita de apus a munților bănățeni. Această treaptă înglobează mai multe subunități care se mențin între 200—400 m altitudine și coboară în pantă lină, de la est către vest, spre Cîmpia Banatului. În general, piemonturile alcătuiesc spre vest un fel de prispă colinară constituită dintr-o îngemănare de conuri de dejecție depuse la malul înalt al lacului Pannonic. Este vorba de un material detritic, smuls muntelui înconjurător în neogen și cuaternar de către torenții cu o forță de transport foarte mare, și depus la poalele pantei. Aceste piemonturi se caracterizează prin pante domoale și prelungi, cu văi largi și adînci, însoțite de terase.

A patra și ultima treaptă este constituită de cîmpia — înaltă sau joasă — a Banatului, care are aceeași înclinare de la est către vest. Din punct de vedere geologic, la baza cîmpiilor bănățene stă același fundament carpatic cristalin acoperit de o cuvertură sedimentară cu grosime variabilă. Sub raport morfogenetic această cuvertură sedimentară se datorește unor procese ample și ritmice de eroziune și acumulare, exercitate de rețeaua hidrografică în condiții climatice variate. Rețeaua hidrografică a contribuit în tot timpul pliocenului la umplerea lacului Pannonic cu pietrișuri, nisipuri și argile, prinse în conuri de dejecție, ale căror depozite aluvio-proluviale sînt mai grosiere în est, în vecinătatea munților, și mai fine cu cît pătrunzi spre vest în bazinul Pannonic. În pleistocen acest proces se amplifică datorită caracterului torențial al rîurilor.

În afara acestor unități fizico-geografice care alcătuiesc în mare cele patru trepte ale reliefului bănățean, trebuie să avem în vedere și acele depresiuni în formă de coridoare sau golfuri care ocupă loc important în morfologia Banatului și sînt caracteristice acestei regiuni. Originea lor stă în mișcările tectonice care au fragmentat teritoriul Banatului² în regiuni izolate, începînd din secundar și continuînd și astăzi sub forma unor mișcări lente neotectonice.

Umplerea acestor coridoare s-a datorat diverselor cicluri de eroziune care au atacat și sfărîmat masa muntelui învecinat, iar materialul provenit a fost depus sub formă de cuverturi de nisipuri și pietrișuri. Această umplere a depresiunilor și coridoarelor de scufundare a avut darul să atenueze fărîmițarea teritorială a Banatului, făcînd mult mai lesnicioasă legătura dintre diversele locuri ale acestei regiuni.

Cea mai importantă depresiune din Banat este așa-numitul culoar Cerna—Timiș, care a reprezentat ultimul mare golf prin care apele

² Pentru a înțelege mai bine acest proces, trebuie să ținem seama de faptul că în mio-pocen munții Banatului aveau aspectul unui arhipelag în care simburii cristalino-mezozoici apăreau insular în apele mării Pannonică, care pătrundea adînc, tentacular sau sub formă de golfuri, în masivul montan carpatic. În această zonă de contact între masa continentală a Carpaților în continuă ridicare și Depresiunea Pannonică în permanentă coborîre, s-au petrecut puternice mișcări tectonice care s-au amplificat în fazele de retragere și înaintare a mărilor. Pe locul golfurilor sau al coridoarelor tentaculare, prin retragerea apelor marine, s-au format actualele depresiuni tectono-erozive.

lacului Pannonic ar fi pătruns adinc în edificiul carpatic. În acest culoar, care desparte spre vest Carpații Meridionali de Munții Banatului, Timișul și-a săpat o vale adincă formată din deschideri mai largi (bazinete de eroziune) care alternează cu porțiuni strimte în formă de chei, tăiate în roci mai dure.

O ramificație a acestui culoar se îndreaptă spre sud-vest, despărțind Munții Almăjului de cei ai Semenicului, constituind depresiunea Bozovici sau Almăj, drenată de riul Nera.

De asemenea, spre est, în jurul Caransebeșului, culoarul Cerna — Timiș stabilește legătura cu coridorul Bistrei, care deschide drum Banatului către Țara Hațegului. În sfârșit, acest culoar se lărgeste din ce în ce mai mult spre nord, unindu-se într-o singură deschidere cu golful Valea Begăi (Begheiului). Acest ultim golf se desfășoară de la est către vest, sub forma unei pîlnii cu virful în marginea de nord a masivului Poiana Ruscă, o regiune largă, colinară, tăiată pe mijloc de riul Bega.

Alături de aceste culoare sau coridoare interne, un loc important îl ocupă văile transversale ale munților care înconjoară Banatul, deoarece acestea ar fi putut să constituie căi de acces pentru vehicularea culturilor paleolitice spre și dinspre interiorul acestei regiuni.

Cea mai importantă este, bineînțeles, Valea Dunării care, pe o distanță de 136 km, mărginește sudul Banatului, despărțind Munții Banatului de Carpații Transdanubieni printr-un defileu care se încrustează cu circa 300—400 m în masivul montan. Din această cauză munții cad pe ambele maluri în abrupturi aproape verticale. Acest defileu reprezintă o înșirare de bazine (mici depresiuni colinare : Moldova Veche, Liubcova, Svinița, Dubova, Orșova) și „clisuri” (sectoare de vale strîmtă) între care cele mai cunoscute sînt Cazanele Mari și Cazanele Mici. Aceste lărgiri și îngustări ale văii Dunării în regiunea Porților de Fier au depins de alternanța sectoarelor cristaline și calcaroase, mai rezistente la eroziune, cu porțiuni cu roci mai friabile (depozite detritice miocene) ușor erodabile.

Valca Dunării reprezintă o individualitate geografică, această micro-regiune constituind o lume cu totul aparte, nu numai pentru Banat, ci și pentru întregul bazin dunărean. Cu un microclimat specific (datorat influențelor locale : zonă de adăpost, expunere însoțită), pe fondul unui climat temperat continental-moderat și cu o faună și o floră foarte bogată, în care elementele termofile sînt cele mai reprezentative, această zonă se dovedește a fi fost extrem de dinamică din clipa în care a devenit accesibilă omului.

Cercetările arheologice din ultimii ani au scos la iveală în Valea Dunării numeroase așezări epipaleolitice și chiar urme de locuire — mai sărace într-adevăr — din paleolitic.

O altă vale importantă este aceea a Mureșului care, prin bazinul său inferior, mărginește Banatul la nord. Izvorînd din Carpații Orientali, Mureșul traversează în diagonală Transilvania și după ce străduge „frontul” apusean al Carpaților pătrunde liniștit prin „poarta Lipovei” în Cîmpia Tisei. Cu toate că prezintă mai multe sectoare de vale strîmtă pe cursul inferior (nu se poate vorbi de un defileu, așa cum este cazul

cu Valea Dunării), Valea Mureșului rămâne totuși în această zonă destul de accesibilă³.

O altă vale, prin care s-a stabilit o veche legătură între bazinul Transilvaniei și bazinul Pannonic, este cunoscută sub numele de culoarul Bistrei, un fel de „uluc” care desparte Carpații Meridionali (Godeanu și Țarcu) de munții Poiana Ruscă. Acest culoar de natură tectonică face legătura între coridorul Cerna—Timiș și Țara Hațegului, avind și astăzi un rol însemnat în circulația dintre Banat și Transilvania.

Este de menționat că atit acest culoar al Bistrei, cit și depresiunea Dobrei și Valea Mureșului fac legătura cu aceeași zonă de sud-vest a Transilvaniei; în schimb, spre Oltenia „rama” Carpaților Meridionali nu este străpunsă de nici o vale, oricît de înaltă ar fi ea. Există într-adevăr Valea Cernei (despărțind munții Mehedinți de munții Cernei) dar, cu toate că este cea mai mare vale longitudinală din țară, ea nu stabilește nici un fel de legătură între Banat și Oltenia. Firește, nu pierdem din vedere Valea Dunării, care putea să constituie o cale de acces spre est (sau invers), dar descoperirile arheologice din zona Porților de Fier par să indice faptul că defileul Dunării a devenit pe de-a întregul accesibil omului abia la sfîrșitul ultimului glaciari, în epipaleolitic.

Un alt element fizico-geografic important îl reprezintă clima, cu caracterele ei specifice Banatului. Spre deosebire de celelalte regiuni ale țării, Banatul are o climă mai caldă (temperatura medie anuală este de 11,5° la Orșova și de 10,6° la Caransebeș), cu ierni scurte și moderate (−2° media lunii ianuarie). Este semnificativ faptul că Munții Banatului — fără a pierde bineînțeles din vedere înălțimea lor mai redusă — nu prezintă urme de glaciațiuni. În această parte a țării există un climat temperat continental-moderat în care se resimt influențele circulației generale din sud-vest și vest (influențe tropical maritimo-mediteraneene), la care se adaugă condițiile locale de adăpost și expoziție.

Existența acestui climat mai dulce a determinat dezvoltarea unei faune și a unei flore bogate și variate, din care nu lipsesc elementele mediteraneene termofile asociate cu cele temperat continentale.

Istoricul cercetărilor

Primele mențiuni asupra paleoliticului bănățean datează abia din 1942 și sînt legate de activitatea speologului Ernő Balogh care, în perioada 1936—1939, efectuează cercetări în cîteva peșteri de pe Valea Carașului

³ Un fenomen curios se semnalează în felul în care și-a croit Mureșul vadul după ce a scăpat de strîmtoarea Deva—Branișca, deoarece în loc să-și continue cursul — așa cum era firesc — spre apus, peste șeaua Holdea, înaltă de numai 260 m și constituită din formațiuni neogene puțin rezistente, se abate spre nord-vest, angajîndu-se într-o strîmtoare (Tăbărași—Zam), înaltă de 400 m și tăiată în roci dure. Am ținut să prezentăm această curiozitate în scopul de a semnala în această zonă de nord-est a Banatului o cale lesnicioasă de acces (depresiunea Dobrel), spre valea Mureșului și de aici mai departe spre Podișul Transilvaniei. Așezarea de la Coșava și cele din jurul satului Românești, situate la circa 20 km de Holdea, par să indice această direcție de pătrundere spre Transilvania.

(cursul superior) ⁴. Prima peșteră cercetată de el a fost aceea de la Popovăț, situată cam la jumătatea distanței dintre Reșița și Anina. Aici a executat un sondaj de 12 × 1 m pînă la -0,75 m unde, sub o pătură subțire de nămol de culoare verde-neagră, într-o depunere de argilă gălbuie, a descoperit mai multe oase de urs de peșteră (*Ursus spelaeus*) sparte, în amestec cu pietre de calcar rotunjite. Între aceste oase sparte Ernő Balogh a distins și câteva unelte de os paleolitice (pumnale, virfuri și chiar răzuitoare), iar unele spărturi obișnuite de canini de urs le socotește drept lame de tip Kiskevely sau piese de podoabă. Desenele prezentate de autor arată clar însă că toate aceste preținse unelte nu sînt altceva decît spărturi naturale de oase de urs de peșteră, iar lustrul și aspectul lor regulat se datorează factorilor naturali (coroziunii chimice, înghețului și dezghețului, frecării prin rostogolire, umidității și călcării în picioare de către animalele mari etc.). În legătură cu podoabele obținute din canini de urs de peșteră, socotite astfel pentru că prezintă unele perforări, chiar descoperitorul lasă să se înțeleagă că ar putea fi vorba de simple carii dentare. Cît privește lamele de tip Kiskevely, studiul efectuat de M. Jeanneret ⁵, prin care se face dovada că este vorba de așchii de oase sparte în chip natural, ne scutește de orice comentarii.

O altă peșteră cercetată de Ernő Balogh a fost aceea de la Comarnic, numită Peștera Cerbului, unde a făcut un mic sondaj, adincit pînă la -0,50 m. La această adincime, într-un depozit de argilă limonitică acoperită de un strat subțire de guano și de o argilă brun-gălbuie, a descoperit mai multe oase de urs de peșteră sparte, dar nerulate. Tot în acest sondaj, ca și în pămîntul scos din gropile unor căutători de comori, au mai fost găsite pietre de calcar și de cuarțit, precum și o așchie triunghiulară din cuarțit cu câteva retușe musteriene. Așchiile de os, pe care le socotește drept unelte, le atribuie aurignacianului, iar așchia triunghiulară o consideră virf musterian. Și în cazul acesta, uneltele de os nu pot fi socotite decît spărturi naturale, iar în ceea ce privește așa-zisul virf musterian, lipsit de poziție stratigrafică precisă, el rămîne ca o descoperire întîmplătoare, neconcludentă. Totuși prezența acestui virf și a așchiilor din cuarțit pot constitui un indiciu cu privire la existența unor urme paleolitice în această peșteră.

Un an mai tîrziu (1943), după publicarea celor două descoperiri paleolitice de pe Valea Carașului, Heinz Feichter ⁶ descoperă în prundul de pe valea riului Timiș, în dreptul comunei Sadova Veche, o piesă gigantică de silex, avînd dimensiunile de 30 cm lungime, 14 cm lățime și 6 cm grosime. Piesa, socotită de către H. Feichter singura descoperire paleolitică din Banat, a fost atribuită paleoliticului inferior, dar forma și dimensiunile nu îngăduie încadrarea în nici o fază de dezvoltare a paleoliticului și nu poate fi socotită decît rezultatul unui joc al naturii și nicidecum rodul unei ciopliri intenționate.

Au urmat apoi, în anul 1948, săpăturile din peștera de la Românești (com. Tomești, jud. Timiș), care au dus la descoperirea unor bogate

⁴ Ernő Balogh, Kőzlemlenyek, Cluj-Napoca, 1942, p. 13—14.

⁵ M. Jeanneret, *La lame de Kiskevely, un produit naturel en forme d'artefact*, Mitteilungen Naturforschungs Gesellschaft Bern, NF, 1948, p. 7—15.

⁶ Heinz Feichter, *Das Steinbeil von Altsadova, der erste altsteinzeitliche Fund des Banates*, Deutsche Forschung in Südosten, IV, 1943, p. 650—651.

materiale arheologice postpaleolitice, iar dintr-un sondaj, efectuat mai în interiorul peșterii, s-au scos la iveală numeroase oase de urs de peșteră, între care și unele sparte, socotite — de data aceasta cu rezervă — drept unelte paleolitice⁷. Ca peste tot, uneltele de os rămân discutabile, totuși nu poate fi exclusă posibilitatea existenței unei așezări paleolitice în această peșteră. Autorul săpăturilor din 1948 s-a lovit de aceleași greutăți de care ne-am lovit și noi în 1959⁸, când au fost reluate săpăturile în această peșteră, deoarece sedimentele mai vechi, aparținând pleistocenului superior, au fost acoperite de un uriaș depozit de stinci (lespezi) masive, dislocate din tavanul peșterii la sfârșitul ultimului glaciator, făcând aproape imposibilă adâncirea unei secțiuni până la nivelul unei așezări paleolitice.

În 1954 au fost reluate — după o întrerupere de peste un sfert de veac — săpăturile în „Peștera Hoților” de la Băile Herculane, conduse de C. S. Nicolăescu-Plopșor⁹. Aceste săpături, pe lângă faptul că vor duce la descoperirea primelor dovezi sigure paleolitice și epipaleolitice, vor constitui în același timp un imbold adresat muzeelor din regiune pentru amplificarea cercetărilor paleolitice în această parte a țării. Muzeul de istorie și etnografie din Lugoj va prelua această inițiativă și va organiza, în colaborare cu Institutul de arheologie — București, vaste cercetări de teren în centrul și nord-estul Banatului, care vor duce în final la descoperirea unor importante așezări paleolitice.

Începutul a fost marcat de descoperirea din 1956 în raza comunei Vișag (jud. Timiș), în prundișurile de la confluența piriului Bogarul Mare și a Piriului Satului, a unei frumoase unelte foliacee, oval-alungită, lucrată dintr-un opal negru cenușiu prin cioplire bifacială, potrivit tehnicii zisă „șzeletiene”. Piesa, lipsită de poziție stratigrafică și deci de interes științific major, rămâne totuși importantă prin faptul că atestă în această zonă prezența unui element (singurul de altfel) care caracterizează în nordul R. P. Ungare și în R. S. Cehoslovacă așa-numita cultură „șzeletiană”.

Doi ani mai târziu (1958) a fost descoperită așezarea în aer liber de la Tincova¹⁰, care a însemnat contactul cel mai important cu paleoliticul din această regiune. A urmat apoi în 1959 descoperirea așezării paleolitice de la Românești-Dumbrăvița, iar în 1961 a fost identificată așezarea de la Coșava¹¹.

Începând cu anul 1964, numărul așezărilor paleolitice și mai ales epipaleolitice din Banat va spori datorită cercetărilor și săpăturilor organizate de Grupul de cercetări complexe „Porțile de Fier” în zona lacului de acumulare din acest sector al Dunării.

Chiar în anul 1964 este semnalată așezarea epipaleolitică (romanello-aziliană) din adăpostul de sub stincă de la Cuina Turcului și apar unele indicii pentru aceeași perioadă, în peștera Veterani (Maovăț). În anii următori (1965—1969) sint scoase la iveală, în ordine, așezările din peștera

⁷ Mariu Moga, *Cercetări arheologice în două localități din Banat*, Studii, I, 1949, 2, p. 95—97.

⁸ Florea Mogoșanu și Ion Stratan, *Noi descoperiri paleolitice în Banat*, SCIV, 17, 1966, p. 335—344.

⁹ C. S. Nicolăescu-Plopșor și colab., *Șantierul arheologic Cerna-Olt. Rapoarte de săpături*, SCIV, VI, 1955, 1—2, p. 129—149.

¹⁰ C. S. Nicolăescu-Plopșor și I. Stratan, *Săpăturile de la Tincova*, Materiale, VII, 1960, p. 26—32; I. Stratan, *Șantierul Tincova*, Materiale, VIII, 1962, p. 123—126.

¹¹ Florea Mogoșanu și Ion Stratan, *op. cit.*

Climente I (paleolitic), Insula Banului, Schela-Cladovei, Răzvrata, Icoana și peștera Climente II (epipaleolitic)¹².

Tot în cadrul activității grupului „Porțile de Fier”, au fost reluate săpăturile din „Peștera Hoților” de la Băile Herculane, cu prilejul cărora au fost descoperite urmele unei așezări paleolitice mai vechi decât cele precizate anterior.

În sfârșit, în toamna anului 1969, au fost descoperite două noi așezări paleolitice tot pe Valea Dunării (în amonte), în raza satului Gornea, descoperiri care au avut darul să lărgescă teritorial cadrul problemelor paleoliticului din Banat¹³.

Localizarea și caracterul așezărilor paleolitice

A acțiunea de descoperire a așezărilor paleolitice bănățene nu a fost deloc ușoară. A trebuit să fie întreprinse îndelungi cercetări de teren, pe distanța de zeci de kilometri, ca, în final, să se ajungă la locul așezărilor. Înțelegem acum de ce unii arheologi care au făcut, cu zeci de ani în urmă, mai multe descoperiri paleolitice în zonele învecinate, nu au reușit să identifice în Banat nici o așezare care să poată fi atribuită cu siguranță acestei epoci. Trebuie să mărturisim că și noi eram pe cale, la începutul perieghazelor, să renunțăm la ideea de a ne ocupa de cercetarea paleoliticului din această regiune. Am avut însă șansa de a avea în persoana neobositului director al Muzeului din Lugoj un permanent animator al cercetărilor paleolitice și un prețios colaborator. Drept urmare, cercetările au continuat cu mai multă intensitate, procedindu-se la efectuarea de sondaje în peșteri, pe terase și pe boturi de deal. În acest chip și ca un rezultat firesc al acestor eforturi, au fost descoperite în ordine așezările de la Tincova, Românești-Dumbrăvița și Coșava.

În ceea ce privește localizarea așezărilor paleolitice bănățene se impune de la început o constatare: în afara celor două stațiuni paleolitice din peșteri („Peștera Hoților” de la Băile Herculane și peștera Climente I — Dubova), toate celelalte sînt în aer liber, avînd unul sau mai multe straturi de cultură. Toate așezările, inclusiv cele din peșteri, sînt situate pe malul apelor, mai precis pe prima treaptă (terasă sau bot de deal) sau prima înălțime (mai mare sau mai mică) care se ridică în imediata vecinătate a apelor respective. Cercetările efectuate pe terasele mai înalte sau pe locurile mai îndepărtate de vadul apelor nu au dus la nici un rezultat, ba chiar și în cuprinsul așezărilor descoperite, pe măsură ce te îndepărtezi de apă, res-

¹² C. S. Nicolăescu-Plopșor și colab., *Rezultatele arheologice din zona „Porților de Fier”* Acad. R.S.R. Grupul de cercetări complexe „Porțile de Fier”, seria arheologică, IV Craiova, 1968, 58 p.; Al. Păunescu, *Epipaleoliticul de la Cuina Turcului — Dubova*, SCIV, 21, 1970, 1, p. 3—47; V. Boroneanț, *La période épipaléolithique sur la rive roumaine des Portes de Fer, du Danube*, PZ 45, 1970, 1, p. 1—25.

¹³ Florea Mogoșanu, *Descoperiri paleolitice la Gornea*, SCIV, 21, 1970, 4, p. 531—538.

turile de cultură materială se răresc pînă ce dispar cu totul. Nici măcar în epipaleolitic, cînd se presupune că a avut loc o „explozie demografică”, nu constatăm o lărgire a ariei de locuire sau ocuparea unor terase superioare, așa cum se prezintă lucrurile pe Valea Bistriței sau la Cremene—Sita Buzăului.

În legătură cu caracterul așezărilor bănățene, datele obținute sînt destul de sărace și nu permit abordarea anumitor aspecte legate de viața omului din această vreme. În nici o așezare paleolitică — cu excepția celor din peșteri — n-au fost descoperite resturi osteologice (nici de animal, nici de om). De asemenea, nu au fost scoase la iveală vetre sau urme de vetre de foc și nici un semn care să ateste amenajarea unui adăpost, oricît de primitiv ar fi el. Așadar, tot ceea ce este în legătură cu hrana și adăpostul omului paleolitic din Banat nu poate intra în discuție decît făcînd apel la cunoștințe de ordin general. În schimb, din așezările paleolitice bănățene au fost scoase la lumină relativ multe unelte de piatră cioplită, elemente de mare importanță pentru definirea originilor și apartenenței culturale a stațiunilor respective. Dar și în legătură cu inventarul acestor unelte trebuie să facem observația că în raport cu volumul mare de săpături efectuate, numărul obiectelor tipice scoase la iveală este destul de redus. De asemenea, trebuie să precizăm că, în general, așezările paleolitice bănățene ocupă suprafețe restrinse. Deci în Banat — în stadiul actual al cercetărilor — nu se poate vorbi de așezări de lungă durată și nici măcar sezoniere.

Arheologii englezi, ocupîndu-se în principal de relațiile omului paleolitic cu mediul înconjurător, au distins trei feluri de așezări : așezări de bază continentale (pentru primăvară, vară și toamnă), așezări de bază de coastă (pentru iarnă) și așezări de tranzit (popas vînătoresc, loc pentru căsăpirea animalelor etc.)¹⁴. Potrivit acestei opinii, așezările paleolitice din Banat ar putea fi încadrate în cea de-a treia categorie (așezări de tranzit). Trebuie să păstrăm totuși unele rezerve și față de această încadrare, deoarece admițînd acest gen de așezări cu caracter de tranzit trebuie să admitem în același timp existența în zonă sau la distanțe acceptabile a unor așezări de bază de lungă durată, lucru nedovedit pînă la stadiul actual al cercetărilor. Din păcate arheologii englezi s-au ocupat de această problemă într-o regiune în care dinamica dezvoltării societății a cunoscut un alt ritm și o altă amploare (este vorba de Grecia). Banatul însă, dată fiind poziția geografică, s-a aflat situat, în epoca de care ne ocupăm, între două mari arii culturale, zona central europeană periglaciară și cea circum-mediterraneană. Deci într-o poziție intermediară, unde de obicei nu se întîlnesc așezări temeinice de lungă durată. O situație asemănătoare o constată și P. I. Boriskovski, în paleoliticul de stepă din U.R.S.S. care ar reprezenta — după părerea arheologului sovietic — o „zonă intermediară între regiunile periglaciare și africanomediterraneene”. Așezările paleolitice din această parte a U.R.S.S. se caracterizează printr-un inventar mai sărac, monoton și prin lipsa unor locuiri permanente¹⁵. Semnificativ în acest sens este și situația descoperirilor paleolitice din regiunile înveci-

¹⁴ E. S. Higgs, C. Vita-Finzi, D. R. Harris și A. E. Fagg, *The Climate: Environment and Industries of Stone Age Greece*, part. III, PPS, 33, 1968, p. 18.

¹⁵ P. I. Boriskovski, *Le problème du paléolithique récent des steppes* (extras), VIIe Congrès international des sciences anthropologiques et ethnologiques, Moscova, 1964.

nate În jumătatea de sud a Ungariei și în nord-estul Iugoslaviei așezările paleolitice fie că lipsesc cu desăvîrșire, fie că sînt foarte sărace și au același caracter temporar. De asemenea, nu putem trece cu vederea situația din sudul României (Oltenia și Muntenia), unde numărul așezărilor este foarte redus.

Ținînd seama de faptul că așezările sînt relativ sărace, de scurtă durată, ocupînd suprafețe restrinse, putem conchide că descoperirile paleolitice din Banat reprezintă fie simple popasuri vînatorești, fie locuri de aprovizionare cu materie primă sau ateliere pentru prelucrarea uneltelor.

Materia primă

Rostul unor așezări paleolitice bănățene a fost legat în bună măsură de exploatarea și prelucrarea silexului.

În general, arheologii includ în termenul de silex o gamă foarte largă de roci dure, cu spărtură tăioasă, din care erau făurite unelte paleolitice. Ochiul geologului a distins însă în eșantioanele prezentate de noi pentru determinări petrografice mai multe roci cu structuri și durițiți diferite ¹⁶.

În așezările din centrul (Tincova) și nord-estul Banatului (Românești — Dumbrăvița și Coșava) predomină în proporție de peste 80% opalul cu diferite nuanțe maronii (în funcție de cantitatea oxizilor de fier înglobată în masa rocii), de la marونی-deschis pînă la marونی foarte închis. Acest opal prezintă frecvent intruziuni negre-vineții care întrerup, în timpul prelucrărilor, debitajul normal. Cu alte cuvinte, detașarea lamelor și a așchiilor din nucleu nu poate fi controlată, deoarece din pricina acestor intruziuni, liniile de desprindere sînt anarhice. Așa se explică de ce în așezările paleolitice predomină așchiile atipice și resturi de la prelucrarea opalului. În afara opalului, în aceeași zonă a Banatului au mai fost utilizate următoarele roci: jaspul sau cuarțitul hematitic, radiolaritul, sisturile negre sau verzi și într-o proporție mai mare cuarțitul. Din rocile de bună calitate, cum sînt jaspul și radiolaritul, cu toate că apar într-o proporție foarte redusă, provin totuși unelte întregi și în general tipice, lucru ușor explicabil datorită debitajului lor normal (controlabil).

În ceea ce privește cuarțitul, care ocupă procentual locul al doilea după opal, iar în unele straturi de cultură apare chiar și în exclusivitate, este necesară o lămurire. În literatura noastră de specialitate această rocă a fost denumită întotdeauna cuarțit; geologii însă socot că este vorba de cuarț, o varietate mai mult sau mai puțin curată de siliciu cristalizat (hialin), în timp ce cuarțitul este o rocă metamorfică în care grăunții de cuarț nu mai sînt discernabili. La prima vedere (analiză macroscopică) aceste

¹⁶ Determinările petrografice au fost făcute de Elena Rogger-Țăranu de la Institutul de geologie din București, căreia îi mulțumim și pe această cale.

roci nu se deosebesc prea mult între ele, de aici poate și confuzia. Totuși, consultându-mă la Brno cu arheologul cehoslovac Karel Valoch în legătură cu cuarțitele de la Bicy-Skala și primind două eşantioane din materialul cuarțitic de la Erd (R. P. Ungară), grație amabilității cercetătoarei Veronica Gabori-Csank, constat că este vorba de aceeași rocă pe care am descoperit-o și noi în Banat și este denumită tot cuarțit.

S-ar putea să provoace o oarecare nedumerire faptul că în cele trei aşezări paleolitice situate în centrul și nord-estul Banatului s-a utilizat aceeași materie primă. Explicația este simplă: în toate cele trei aşezări materia primă a fost culeasă — cu unele excepții — din prundul râurilor învecinate; ori, atit Timișul (Tincova), cit și Bega (Românești-Dumbrăvița și Coșava) și-au croit albiile în depozitele de bolovănișuri și pietrișuri rupte din marginile masivului Poiana Ruscă unde își au originea — după părerea geologilor ¹⁷ — majoritatea rocilor utilizate ca materie primă. Am menționat unele excepții: într-adevăr, pentru prelucrarea unor unelte mai mari, silexul a fost adus din alte locuri; la Românești-Dumbrăvița, de exemplu, se pare că a fost adus de la circa 8 km în amonte, de la locul numit Dealul Cremenii.

Pentru aşezările paleolitice și mai ales epipaleolitice din sudul Banatului (Valea Dunării), componența rocilor utilizate ca materie primă se schimbă într-o măsură destul de mare. În aceste aşezări opalul a fost utilizat în mod cu totul intimplător, în schimb predomină rocile cuarțifere, gresiile, sisturile, diverse roci calcaroase și calcedonia. Majoritatea acestor roci își au originea în munții din sudul Banatului (Almăj și Locvei), cu excepția numai a silexului de bună calitate (calcedonia), care se pare că a fost adus din afara Banatului (utilizat în aşezările gravetiene și romanello-aziliene din această zonă).

Tehnica prelucrării pietrei

În aşezările paleolitice din Banat am întâlnit aproape toată gama de procedee tehnice folosite la prelucrarea uneltelor paleolitice. Acest lucru își găsește explicația în varietatea aşezărilor — eşalonate din punct de vedere cronologic din mustertianul târziu și până în epipaleolitic — și utilizării a două categorii de roci dure, silexul și cuarțitul, a căror prelucrare se deosebește foarte mult. De asemenea, nu trebuie să uităm caracterul de atelier al unor aşezări bănățene, întrucât în astfel de situații se folosește, în funcție de etapele de prelucrare ale bolovanului de silex, o tehnică care oglindește aproape toată evoluția paleoliticului, începând cu cel inferior și sfârșind cu etapele târzii ale paleoliticului superior.

¹⁷ V. C. Papiu, C. Diaconiță, A. Popescu, V. Serafimovici, *Raport asupra prospectării masivelor dolomitice și calcaroase din Masivul Poiana Ruscă*, Arhivele Inst. geologic București (1960); D. Maier, I. Solomon, P. Zimmermann, *Raport asupra geologiei regiunii Tincova-Nădrag. Sinteza masivului Poiana Ruscă de sud*, Arhivele Inst. geologic, București, 1967.

Tehnica ciopririi silexului

Această problemă a stat întotdeauna în centrul atenției celor mai de seamă paleoliticieni, deoarece s-a constatat că tehnica are un rol decisiv în stabilirea originii, a apartenenței culturale și a stadiului de dezvoltare a culturilor paleolitice. Personalități de seamă ale arheologiei paleolitice au consacrat mulți ani de cercetări pentru a afla și explica procedeele tehnice utilizate la prelucrarea silexului în diferitele etape și culturi paleolitice. Aș dori să relev faptul că, indiferent de apartenența culturală și de stadiul de dezvoltare al unor culturi paleolitice, în atelierele cercetate de noi și atribuite sfârșitului paleoliticeului (Românești-Dumbrăvița, dealul „Pământ Roșu” din jud. Timiș, dealul „Păzăriște” din jud. Caraș-Severin și „Lapoș Mizil”, jud. Prahova) am întâlnit — așa cum de fapt am arătat mai sus — aproape toată tehnologia ciopririi silexului în paleolitic. Este o practică întâlnită îndeosebi în atelierele în care sînt pregătite nucleele sau materialele brute, care urmează să fie prelucrate, fie pe loc, din altă parte : așa-numitele ateliere de gradul I, cum le numește P. I. Boriskowski¹⁸.

Astfel, în atelierele paleolitice bănățene găsim așchii mari, majoritatea fiind acoperite pe spate de crustă naturală a bulgărelui, cu talon larg și gros și cu bulb de percuție proeminent, datorate așa-numitei percuții directe simple, caracteristică abbevillianului. Mai des întâlnim așchii cu talonul neted, foarte larg și oblic și cu un bulb (*concoïd*) de percuție foarte preoeminent cioplite pe „nicovală” (*enclume*) și caracteristice clactonianului. Restul pieselor descoperite în aceste ateliere — lăsînd la o parte multitudinea de deșeuri (rebuturi) — au fost prelucrate potrivit unei tehnologii evolute, mai „rafinată”, pe care o întâlnim și la celelalte așezări paleolitice din Banat după specificul fiecărei culturi, bineînțeles.

Tehnica Levallois, de exemplu, o întâlnim sporadic peste tot, dar nicăieri ca în așezarea musteriană de pe Dealul Căuniței de la Gornea. Pe scurt, această tehnică constă din pregătirea într-o manieră specială a nucleelor de silex în scopul de a se obține așchii și lame cu forme prodeterminate. În legătură cu această tehnică, atragem atenția că talonul fațetat, sootit pînă nu demult caracteristic levalloisianului, nu este deloc obligatoriu să fie atribuit acestei perioade, deoarece s-a constatat că acest fel de talon apare și în alte culturi, iar tehnica Levallois produce foarte multe așchii și lame cu talonul nefațetat. Adăugăm însă că totuși acest fel de talon este foarte frecvent în debitaajul Levallois. În paleoliticul bănățean s-a utilizat și o altă tehnică de percuție directă, în procesul căreia se utilizează un percutor mai moale din os, lemn sau corn ; tehnică apărută în acheulean și folosită în tot timpul paleoliticului.

Tehnica cea mai utilizată în paleoliticul bănățean este însă aceea a percuției indirecte. Este și firesc să fie așa, deoarece ea reprezintă o tehnică folosită mai ales în paleoliticul superior și cele mai multe așezări bănățene aparțin acestor perioade. Potrivit acestei tehnologii, după o anumită pregătire a bulgărelui de silex pentru obținerea unei suprafețe (platforme) de lovire, se proceda la desfacerea așchiilor și lamelor cu ajutorul unei dălțițe („*chasse-lame*” sau „*poussoir*”), care se interpunea între percutor și

¹⁸ P. I. Boriskowski, *Le Paléolithique de l'Ukraine*, Annales du service d'information géologique du BRGM, nr. 27, 1958, p. 271—276.

bulgărele de silex (nucleul în formare). În paleoliticul superior din Banat s-au descoperit foarte multe nuclee a căror margine din jurul platformei de lovire este puțin scobită pentru a face loc tocmai acestei dălțițe.

În sfârșit, mai trebuie să amintim — dată fiind prezența obsidianei la Coșava și la Românești-Dumbrăvița — de cioplirea prin presiune (cu ajutorul pieptului sau cu o pirghie), folosită mai ales la acest fel de rocă de bună calitate.

Tehnica retușării

Ca și cioplirea, retușa a cunoscut în paleoliticul din Banat, diverse forme, în funcție de cultura respectivă și de stadiul ei de dezvoltare.

În musterianul de pe Dealul „Căuniței” (Gornea) și izolat în paleoliticul din „Peștera Hoților” de la Băile Herculane și de la Românești-Dumbrăvița întâlnim așa-numita retușă musteriană în formă de solzi („*en écaille*”) și dispusă în trepte (scalariformă), obținută prin percuție cu ajutorul unui percutor din piatră sau lemn.

În așezările aurignaciene de la Tincova, Românești-Dumbrăvița și Coșava a fost utilizată frecvent retușa aurignaciană, fie sub formă de solzi mărunți („*écailleuses*”) suprapuși, fie sub formă de lamele fine în cazul gratoarelor înalte (carenate, nucleiforme sau gialăie).

În stratul superior de la Românești, pe piesele gravetiene a fost aplicată retușa abruptă caracteristică, pentru început, musterianului de tradiție acheuleană, dar care a cunoscut o largă răspindire în perigordianul superior (gravetian) (retușa „*à dos abattu*” sau „*à dos rabattu*”).

În cazuri cu totul izolate (pe două piese la Tincova și pe două la Românești-Dumbrăvița) am întâlnit retușa paralelă, plată, lungă; sub formă de pojghiță subțire („*en pelure*”), care traversează de multe ori toată lățimea piesei. Este vorba de retușa cunoscută mai ales în solutrean.

În sfârșit, în funcție de modul în care a fost aplicată retușa, în paleoliticul superior din Banat întâlnim retușa directă sau normală, realizată prin presiune sau percuție dinspre partea ventrală sau inferioară spre partea dorsală sau superioară; retușa inversă (percuție sau presiune inversă); retușa abrazivă gravetiană (cu presiune din ambele sensuri) și retușa alternă (pe o latură, dorsală, și pe cealaltă inversă), caracteristică indeosebi lamelor Dufour.

Tehnica ciopririi și retușării cuarțitului

Printre rocile cu duritate mare și cu spărtură tăioasă utilizate de omul paleolitic la confecționarea uneltelor s-a aflat și cuarțitul. Utilizarea acestei roci a fost fie întâmplătoare (în lipsa silexului), fie mai degrabă a constituit o preferință a anumitor populații paleolitice.

În așezările paleolitice din Banat, ca în multe așezări din Europa, inventarul acestei „industrii” cuarțitice este — așa cum am arătat — extrem de sărac și de rudimentar. Tehnica prelucrării cuarțitului nu a constituit obiectul unor studii ample, așa cum s-a întâmplat cu silexul. Singura care a încercat să pătrundă mai adânc în tainele cioplirii cuarțitului (multora li se pare că se făcea la întâmplare și nu după o anumită tehnologie) a fost cercetătoarea maghiară V. Gabori-Csank¹⁹. Ea a fost aceea care a sesizat apropierea dintre tehnica cioplirii cuarțitului din așezarea musteriană de la Erd de „industria” pontiniană, termen introdus de A. C. Blanc²⁰ pentru a indica faciesul musterian de la Argo Pontino din Lazio, caracterizat prin prelucrarea galetelor de râu sau marine. Trebuie făcută precizarea că asemănarea dintre aceste două faciesuri culturale se mărginește numai la utilizarea în ambele cazuri a galetelor (pietrelor de râu) și la anumite procedee tehnice de prelucrare. Există însă și deosebiri fundamentale: în pontinian au fost utilizați mai ales bolovanii mici de silex, dând naștere unui facies musterian deosebit, micromusterian sau micropontinian (despre tehnologia prelucrării silexului în industria pontiniană există un studiu bine documentat la Fernand Laz Pannochia)²¹, în timp ce în „industria” cuarțitului s-au utilizat pietre de râu de diverse mărimi și mai ales din cuarț și cuarțit. Tehnica prelucrării se aseamăna numai prin folosirea percuției directe (uneori cu cioplire bipolară, cioplire cu trei elemente), impusă de forma și de dimensiunile materiei prime, dar prelucrarea în continuare a pietrei și fasonarea uneltelor (retușele) se făceau în chip diferit, dată fiind diferența dintre silex și cuarțit; în sfârșit, produsul (conținutul) cultural al acestor două „industrii” este total deosebit.

Pe baza lucrărilor celor două cercetătoare amintite mai sus și pe baza studiului tehnologic făcut de G. Isetti, H. de Lumley și J. C. Miskovsky asupra musterianului cuarțitic din peștera dell'Arma (Bussana, Italia)²², la care adăugăm și observațiile noastre, putem concluce că această rocă a fost prelucrată în felul următor:

- se aplica percuția directă (bipolară);
- în urma acestei prime operații se obțineau așchii exterioare și segmente interioare („tranche de citrus”);
- așchiile sînt în general acoperite pe spate de cortex, avînd și talonul de asemenea pe cortex;
- așchiile și uncori lamele — dată fiind calitatea cuarțitului — nu puteau fi predeterminate; deci lipsește cu desăvîrșire tehnica Levallois;
- retușa fie că lipsește de pe instrumentele cuarțitice, fie că este aproape inobservabilă, uneori scalariformă, denumită de V. Gabori-Csank „retușă cuarțitică”²³.

¹⁹ V. Gabori-Csank, *La station du paléolithique moyen d'Erd — Hongrie*, Budapesta, 1968, p. 115—125.

²⁰ A. C. Blanc, *Paleantropi de Saccopastore e del Circeo*, Quarlar, 4, 1942, p. 1—27.

²¹ Fernand Laz Pannochia, *L'industria pontiniana della grotta di San Agostino (Gaeto)*, RivSepreist 1—4, p. 67—86.

²² G. Isetti, H. de Lumley și J. C. Miskovsky, *Il Giacimento musteriano della Grotta dell'Arma presso Bussana (Sanremo)*, RivStLig, 28, 1962, 1—4, p. 5—114.

²³ V. Gabori-Csank, *op. cit.*

Așezările paleolitice din Banat

Înainte de toate ținem să facem precizarea că vor face obiectul studiului nostru îndeosebi așezările descoperite și cercetate de noi, sau acele la ale căror săpături arheologice am participat efectiv. De fapt, există o singură așezare paleolitică în Banat (Peștera Climente I) care nu a fost cercetată de noi, ci de V. Boroneanț și la care ne vom referi în linii generale. Menționăm de asemenea că cea mai mare parte din materiale arheologice care vor fi prezentate sînt inedite.

Prezentarea așezărilor se va face nu în ordinea în care au fost descoperite, ci ținînd seama de succesiunea lor geocronologică.

„Peștera Hoților” (Băile Herculane)

Peștera aparține carstului din jurul Băilor Herculane, unde pînă în anul 1964 au fost cercetate 86 de peșteri²⁴. Este situată la circa 500 m nord de Băile Herculane, pe dreapta Cernei, la o înălțime de aproximativ 50 m față de firul apei și cu o altitudine absolută de 257 m. Valea Cernei face parte din marile depresiuni tectonice (Mehadia, Timiș, Bistra, Cerna) formate începînd din mezozoic și în tot cursul terțiarului. Cerna curge printr-o vale adîncă, cu pereți abrupti care-i dau aspectul de canion, rezultatul întineririi reliefului după ce Dunărea și-a tăiat drum prin Porțile de Fier în cuaternar. Peștera are trei intrări deschise către est și sud-est, care dau în trei galerii legate între ele printr-un coridor orientat sud-nord ce face legătura cu galeria mare, lungă de 20 m și lată de circa 8 m, în capătul căreia aflîndu-se o rotundă cu un diametru de circa 14 m și înaltă de aproximativ 15 m. În această rotundă au fost întreprinse săpăturile dintre anii 1967—1972 (fig. 2) Această parte a peșterii este orientată către est, deci către soare, este uscată și cu o temperatură medie constantă, caracteristici care au atras numeroase colectivități umane de-a lungul mileniilor.

„Peștera Hoților” a fost cercetată și semnalată încă din 1872 de un grup de medici și naturaliști²⁵. Tot din aceeași perioadă (în jurul anului 1880) sînt menționate unele cercetări făcute de Bódog Milleker și I. Teglas²⁶. Dar primele săpături arheologice au fost efectuate abia în anul 1904 de către Solymosy Agoston (Augustin) care menționează descoperirea unor fragmente ceramice ornamentate în chip diferit²⁷. În anul 1916, Ottokar Kadić reia săpăturile și descoperă o ceramică hallstattiană²⁸. De menționat

²⁴ St. Avram, D. Dancău și E. Șerban, *Cercetări speologice în bazinul Cernei*, Lucrările Institutului de speologie „Em. Racoviță”, 3, 1964, p. 131—199.

²⁵ Bódog Milleker, *Délmagyarország régiségleletei*, I, Timișoara, 1897, p. 46 și 47.

²⁶ Idem, *Délmagyarország az őskorban*, Timișoara, 1894, p. 10, 11 și 20.

²⁷ Idem, *Délmagyarország régiségleletei*, III, Timișoara, 1906, p. 82.

²⁸ Ottokár Kadić, *Barlangi Közlemények*, 1917, p. 107—111; Roska Marton, *Reper-torium*, 105, nr. 26.

că autorii săpăturilor din 1904 și 1916 nu vorbesc nimic de microlitele epipaleolitice pe care — așa cum s-a dovedit ulterior — le-au descoperit în mod cert.

În continuare, în 1927, un colectiv al Muzeului Olteniei execută un mic sondaj cu prilejul căruia sînt scoase la iveală fragmente ceramice geto-

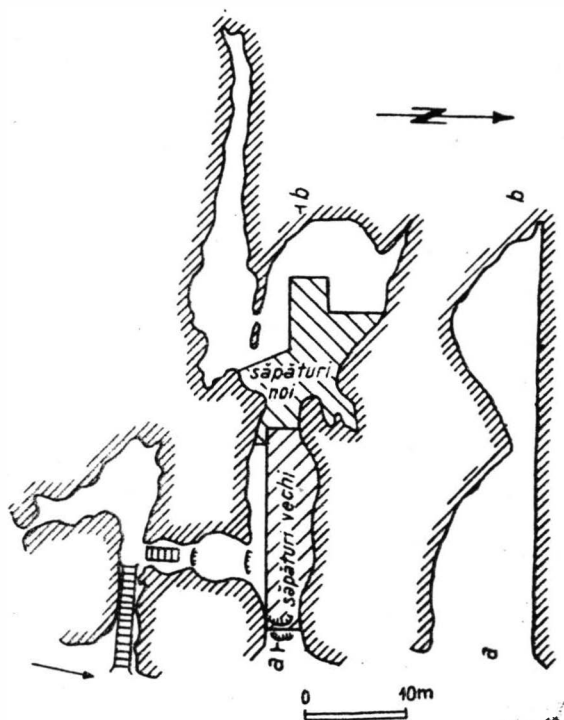

Fig. 2. — „Peștera Hoților” (Băile Herculane). Planul general al peșterii și profilul galeriei principale.

dacice și feudale ²⁹, acestea fiind singurele cercetări efectuate în „Peștera Hoților” între cele două războaie mondiale.

După o întrerupere de peste un sfert de veac, începe o nouă etapă în cercetarea acestei peșteri, etapă în care metoda și competența celor care vor face săpăturile vor aduce în chip firesc la stabilirea unei stratigrafii riguroase.

În iulie 1954, C. S. Nicolăescu-Plopșor și C. Mateescu fac o îndelungată cercetare de teren în peșterile de pe ambele versante ale Carpaților Meridionali dintre Olt și Cerna, reperînd cu acest prilej peșterile care ofereau indicii de locuiri preistorice, dintre care făcea parte și „Peștera Hoților” de la Băile Herculane ³⁰.

Drept urmare, în luna septembrie a aceluiași an, un colectiv format din arheologi, antropologi și studenți, condus de C. S. Nicolăescu-Plopșor, execută prima săpătură arheologică propriu-zisă în această peșteră.

²⁹ Informații C.S. Nicolăescu-Plopșor.

³⁰ C. S. Nicolăescu-Plopșor și C. Mateescu, *Șantierul arheologic Cerna-Olt*, SCIV, 6, 1955, 3—4, p. 391—409.

Cu acest prilej sînt descoperite sau mai bine-zis sesizate acele vetre cu microlite epipaleolitice ³¹.

În anul următor, 1955, C. S. Nicolăescu-Plopșor, Eugen Comșa și Al. Păunescu întreprind noi săpături prin lărgirea sau prelungirea vechilor secțiuni ³². Se confirmă stratigrafia stabilită în 1954 și, în plus, sînt descoperite două lame și un gratoar de silex, care atestă o locuire din paleoliticul superior. A urmat o nouă întrerupere a cercetărilor, în timpul căreia problema microlitelor a fost mult comentată, ceea ce a impus în ultimă instanță reluarea săpăturilor în „Peștera Hoților” în decembrie 1960 și ianuarie 1961 de către Al. Păunescu ³³. Ele aveau menirea să demonstreze în fața unei comisii formată din arheologi cu diferite preocupări, exactitatea celor afirmate în legătură cu poziția stratigrafică a microlitelor. Ulterior săpăturile au fost reluate în 1965 de Petre Roman care, ca membru al colectivului de arheologi al Grupului de cercetări complexe „Porțile de Fier”, a făcut unele verificări stratigrafice în legătură cu depunerile postpaleolitice din „Peștera Hoților”.

La sugestia lui C. S. Nicolăescu-Plopșor, Petre Roman adîncește secțiunile pînă aproape de stîncă vie, mai precis, pînă la depunerea primară și descoperă într-un jgheab natural al patului peșterii mai multe unelte paleolitice din cuarțit, pe care C. S. Nicolăescu-Plopșor le atribuie musteria-nului, datîndu-l la începutul interstadiului WI—WII ³⁴.

Dată fiind importanța noilor descoperiri, în anul 1968 conducerea Grupului de cercetări complexe „Porțile de Fier” mi-a încredințat misiunea să particip la săpăturile din această peșteră. Așadar, în acest subcapitol ne vom referi numai la paleoliticul cuarțitic cercetat de noi.

S-a stabilit că pentru săpăturile privind paleoliticul să se adîncească pînă la roca de bază numai secțiunile din care fuseseră epuizate toate straturile de cultură postpaleolitice. În cursul celor patru campanii a fost săpată, în acest scop, o suprafață de circa 14 m².

Profilul depunerilor geologice este următorul (fig. 3) :

I. Prima depunere, care se așterne direct pe patul peșterii, are un aspect glomerular, fiind alcătuită din mici granule, mici concrețiuni de argilă amestecată cu diverși componenți organo-minerali. La baza acestui depozit se văd unele benzi roșietice și negre care atestă prezența oxizilor și hidroxizilor de fier. Partea inferioară a acestui sediment urmărește microrelieful (denivelările) patului peșterii, pătrunzînd în toate crăpăturile (diacrlazele) stîncii, în timp ce partea superioară este aproape plană. Atît structura, cît și modul de stratificare ale acestui sediment sugerează un proces de acumulare sub apă, prin decantare, într-o perioadă umedă.

II. Deasupra acestui strat se așterne o depunere fină galben-închis de aspect loessoid. În masa acestor depuneri apar mulți grăunciori de calcar proveniți din spălarea acestuia din straturile superioare. În continuare, pe o grosime de aproximativ 0,40 m se găsește aceeași depunere, mai puțin

³¹ C. S. Nicolăescu-Plopșor, și colab., *Șantierul arheologic Cerna-Olt*, SCIV, 6, 1955, 1—2, p. 140—146.

³² C. S. Nicolăescu-Plopșor, Eugen Comșa și Al. Păunescu, *Șantierul arheologic Băile Herculane, Materiale*, III, 1957, p. 51—58.

³³ C. S. Nicolăescu-Plopșor și Al. Păunescu, *Aziliatul de la Băile Herculane în lumina noilor cercetări*, SCIV, 12, 1961, 2, p. 203—213.

³⁴ C. S. Nicolăescu-Plopșor și colab., *Rezultatele arheologice din zona „Porțile de Fier”*... p. 5.

omogenă, amestecată cu pietre colțuroase de diverse mărimi. În partea superioară, această sedimentare devine galben-deschisă amestecată cu pietricele mici rulate.

III. Aceleași pietricele rulate le găsim imediat deasupra într-o dungă brună, care se îngustează către interiorul peșterii și se îngroașă către gura peșterii și către coridoarele laterale.

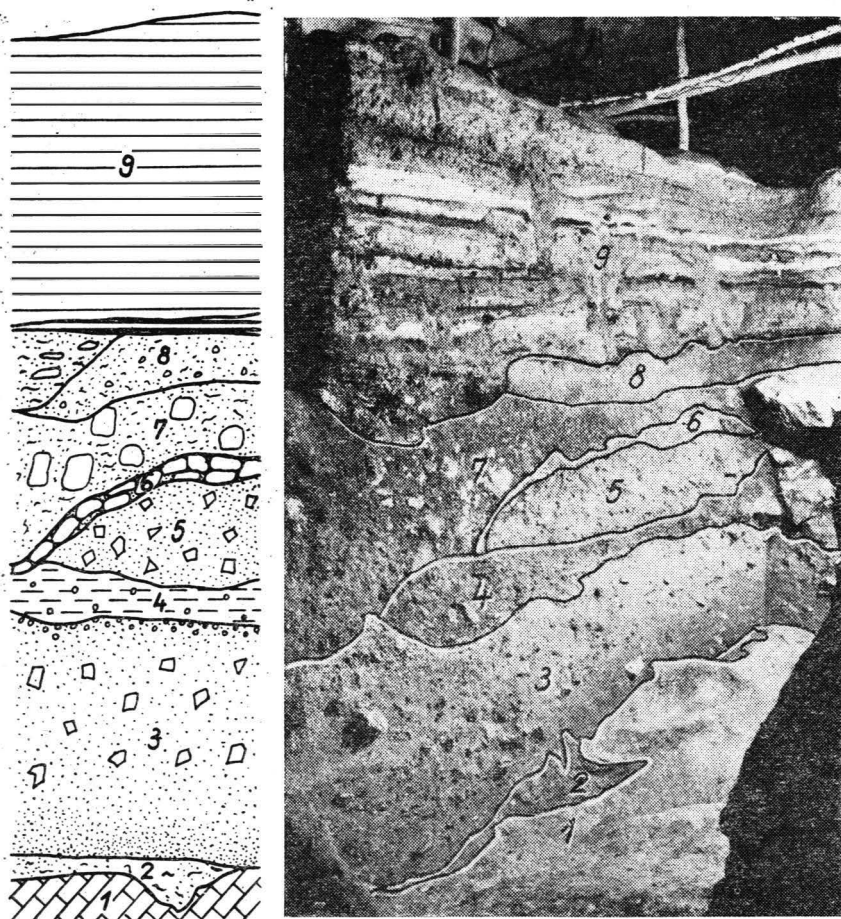

Fig. 3. — „Peștera Hoților” (Băile Herculane). Secțiune stratigrafică: 1, patul peșterii (stinca); 2, argilă gromerulară încărcată cu oxizi și hidroxizi de fier și diverși componenți organominerali; 3, depunerea fină-gălbui, de aspect loessoid cu crioclaste; 4, lentilă de pământ negru cu pietricele rulate; 5, depuneri neomogene în care predomină un praf gălbui-închis, cu crioclaste și cu urme puternice de crioturbație; 6, crustă de calcar care cimentează o cuvertură de pietre mari colțuroase; 7, depuneri mișcătoare, insuficient tasate afectate de jghiaburile naturale de scurgere spre coridoarele laterale; 8, platformă artificială amenajată în neolitic (Sălcuța IV); 9, stratigrafia postpaleoliticului.

IV. Peste această dungă se aștern depuneri neomogene, atît în ceea ce privește culoarea, cît și structura. Predomină un praf fin galben-închis, amestect cu pietre de diferite dimensiuni, unele rulate, iar altele colțuroase și cu incluziuni de pămînt de altă culoare și de altă textură. În general acest strat afinat lasă impresia unei insuficiente tasări, a unui deranjament (fenomene de crioturbație). În unele locuri, partea inferioară este mai omogenă, formată dintr-o depunere galben-închis de aspect loessoid, în schimb, partea superioară este impregnată cu pămînt roșcat amestecat cu pietre colțuroase.

V. Deasupra acestui strat, pe o grosime de circa 15 cm, se află o depunere formată din pietre mari colțuroase, sudate între ele printr-o pinză compactă de calcar, un fel de mortar natural. Această depunere se împarte în două niveluri, cel inferior de culoare galben-deschis, iar cel superior este de culoare roșcată.

VI. În sfîrșit, peste acest sediment se află ultima depunere de care ne vom ocupa, de culoare cărămidie, care în partea superioară a suferit transformări structurale din pricina unui puternic incendiu provocat de primii locuitori neolitici așezați în această peșteră.

În ceea ce privește urmele arheologice, săpăturile din anii 1968 — 1970 și 1972 au stabilit, spre deosebire de ipoteza emisă în anul 1967, că piesele paleolitice din cuarțit sînt situate la baza depunerilor fine de aspect loessoid aparținînd stratului 3.

Au fost descoperite în total 108 piese de diferite dimensiuni; predomină cele de mărime mijlocie, dar apar și cîteva microlitice alături de altele macrolitice. Pentru realizarea acestor piese din cuarțit s-au folosit în exclusivitate pietrele de rîu (galete) culese fără îndoială de pe Valea Cernei. În majoritatea cazurilor cuarțitul este de culoare albă-lăptoasă, exceptînd cîteva exemplare care prezintă pigmenți galben-roșcați sau vineții.

Din cele 108 piese descoperite pînă acum, 25 pot fi înscrise în forme oarecum tipice.

Între aceste 25 piese, remarcăm mai întîi prezența a trei virfuri atipice musteriene neretușate, două de mărime mijlocie și al treilea microlitic. Ele se inscriu într-o formă aproape triunghiulară, cu înălțimea egală sau chiar mai scurtă decît lățimea. Au talonul lat și gros pe cortex (fig. 4/1—3).

Menționăm, de asemenea, două racloare triunghiulare cu o latură retușată. Retușele sînt tipice pentru musterian (scalariforme) și sînt aplicate pe partea ventrală (fig. 5/3). Ambele racloare au planul de lovire lat, acoperit de cortex. Tot în rîndul racloarelor se inscriu trei așchii lamelare (fig. 4/4—5; 6/1) retușate pe cele două laturi lungi, o latură pe partea dorsală, iar cealaltă pe partea ventrală (retușe alterne). Un loc aparte în această cultură cuarțitică din „Peștera Hoților”, îl ocupă unele segmente interioare („tranche de citrus”) utilizate ca „couteaux à dos naturel” (după terminologia lui H. de Lumley)³⁵ (fig. 5/2).

Menționăm în continuare opt așchii cu planul de lovire lat și pe cortex, care au toate celelalte trei laturi retușate — una din ele în chip foarte vizibil. Ba mai mult, aceasta din urmă, avînd retușele inegale, pare denticulată (fig. 6/2).

³⁵ G. Isetti, A. de Lumley și J. C. Miskovski, *Il Giacimento musteriano della Grotta dell'Arma presso Bussana (Sanremo)*, RivStLig. 28, 1962, 1—4, p. 5—114.

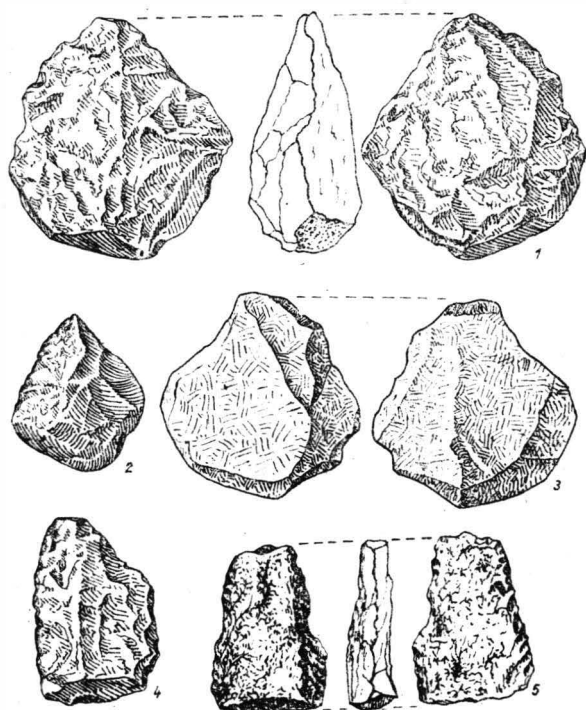

Fig. 4. — „Peștera Hoților”. Instrumente de cuarțit ($\frac{1}{2}$ din mărimea naturală); 1, 2, 3, virfuri bifaciale; 4, racloar; 5, racloar dublu (cu marginile retușate pe ambele fețe).

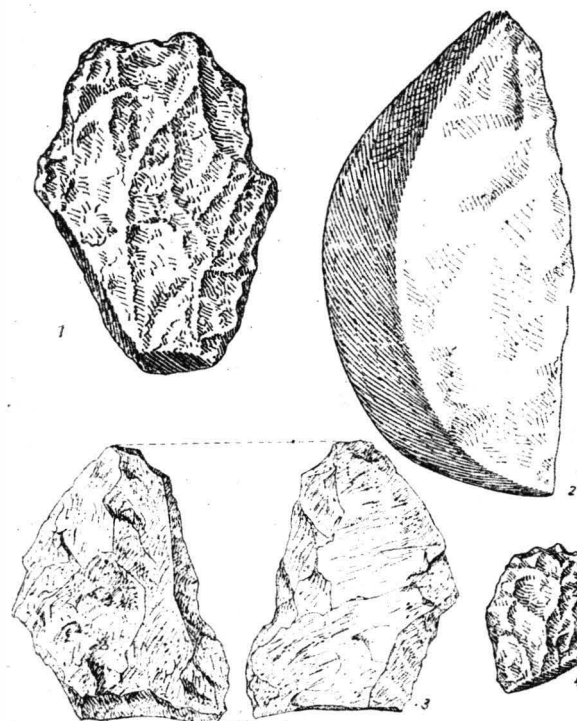
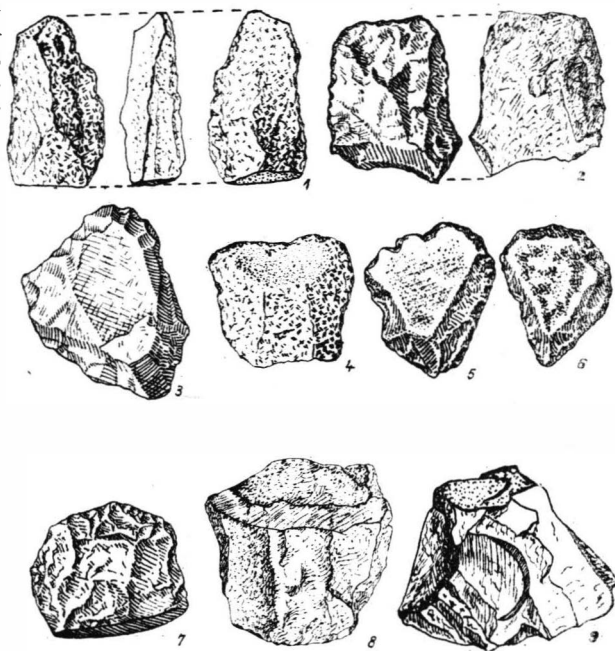

Fig. 5. — „Peștera Hoților”. Instrumente de cuarțit ($\frac{1}{2}$ din mărimea naturală): 1, 4, așchii cu retușe de uzură; 2, așchie masivă („tranche de citrus”) cu urme de întrebuițare cu racloar („à dos nature”); 3, racloar cu retușe pe partea ventrală.

Fig. 6. — „Peștera Hoților”. Instrumente de cuarțit ($\frac{1}{2}$ din mărimea naturală): 1, racloar; 2, așchie ușor denticulată; 3–7, gratoare atipice pe așchii; 8, 9, nuclee.

În afara acestor unelte caracteristice mustertianului, inventarul mai cuprinde două nuclee atipice care păstrează parțial negativele unor așchii scurte lamelare, nuclee care aparțin mai degrabă paleoliticului superior (fig. 6/8, 9). Tot paleoliticului superior putem să-i atribuim cinci gratoare atipice ale căror retușe abrupte le apropiere de cele aurignaciene (fig. 6/3–7). În rest inventarul este completat de așchii atipice cu planul de lovire acoperit de cortex, care prezintă parțial pe una din margini urme de întrebuintare apropiindu-se, într-o oarecare măsură, de racloare.

Cu toată poziția lor stratigrafică relativ târzie — ținând seama de faptul că, începînd cu Würm II, în cea mai mare parte din Europa se dezvoltă culturile paleoliticului superior — cuarțitele de la Băile Herculane indică, prin tehnologia și tipologia lor, un mustertian întîrziat, care stă la bază — așa cum vom vedea în cele de urmează — paleoliticului superior cuarțitic din Banat.

Este vorba de acel mustertian cunoscut mai ales în regiunile muntoase ale Europei de sud și sud-est, caracterizat prin utilizarea pietrelor de râu, printr-un procent foarte ridicat de piese din cuarțit, și, uneori, prin anumite unelte de os, întotdeauna discutabile.

Gornea

În toamna anului 1969, pe linia activității noastre în cadrul Grupului de cercetări complexe „Porțile de Fier”, am efectuat cercetări de teren și sondeaje în raza satului Gornea (comuna Sichevița, județul Caraș-Severin), în urma cărora au fost descoperite două noi așezări paleolitice situate la

sud-est de sat, pe Dealul „Căuniței” și pe dealul „Păzăriște”. Dealurile stau față în față și sint despărțite de valea largă a piriului Cameniței.

Din punct de vedere geografic, acestea se situează pe malul Dunării în defileul Porților de Fier (în amonte), în zona periferică de contact a munceilor Locvei cu cei ai Almăjului, zonă alcătuită din dealuri încalcite însoțite de văi prelungi. Defileul Dunării prezintă aici o lărgire a văii, o mică depresiune (un bazinet) care pătrunde adinc de-a lungul piriului Cameniței și se leagă spre est de depresiunea mai largă a Liubcovei.

În ambele puncte au fost efectuate concomitent două campanii scurte de săpături (1969 și 1970). Din punct de vedere stratigrafic și cronologic, cea mai veche așezare este aceea de pe Dealul „Căuniței” fiind vorba de o locuire musteriană. Dealul coboară în trepte și în pantă lină spre sud către valea Dunării și spre est către piriul Cameniței. Săpăturile au fost făcute pe una din treptele mijlocii ale dealului, la locul numit „Țir-cheviște”. Cele trei secțiuni deschise au însumat o suprafață de 28 m², adincite, în medie, pină la — 0,80 m. Profilul depunerilor geologice — pină la această adincime — se prezintă astfel (fig. 7) :

- 0 — 0,15 m, la suprafață un strat cenușiu-gălbui afinat ;
 - 0,15 — 0,30 m, strat de tranziție roșcat cu pete brune ;
 - 0,30 — 0,60 m, strat brun-roșcat cu structură prismatică ;
 - 0,60 m, strat cenușiu-gălbui, nisipos cu concrețiuni calcaroase,
- din ce în ce mai mari spre bază.

Între 0,40—0,60 m adincime, în jumătatea inferioară a stratului brun-roșcat s-a descoperit un strat de cultură musteriană care a livrat 147 piese de silex. Precizăm că în cele două campanii de săpături a fost epuizată întreaga așezare paleolitică de aici, fiind vorba de o locuire de scurtă durată, probabil un simplu popas vânătoresc. Toate încercările noastre de a descoperi alte urme de locuire, fie pe aceeași treaptă a dealului, fie pe celelalte (inferioare sau superioare) au fost zadarnice.

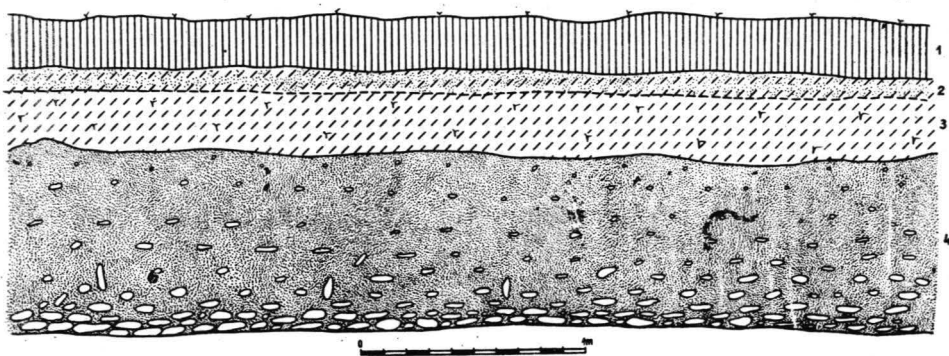

Fig. 7. — Gornea (Dealul „Căuniței”). Profil stratigrafic: 1, stratul vegetal cenușiu-gălbui; 2, depunere de tranziție roșcată cu pete brune; 3, strat brun-roșcat (musterian); 4, strat cenușiu-gălbui, nisipos, cu concrețiuni calcaroase.

Materia primă folosită pentru prelucrarea uneltelor de aici este constituită din șist negru (majoritatea pieselor tipice sint făcute din această rocă) jasp, roci cuarțifere, silex cenușiu albicios și diverse roci calcaroase.

Cu toate că numărul pieselor descoperite nu este prea mare, așezarea de pe Dealul „Căuniței” reține atenția prin procentul ridicat de instrumente tipice (circa 50%), care alcătuiesc următorul inventar :

— 26 de așchii Levallois (fig. 8—10), aproape toate neretușate. Unele au talonul neted și bulbul diminuat, altele au talonul lat, fațetat plan, cu bulb proeminent sau cu talonul fațetat convex și în sfârșit câteva cu talonul diedru și cu bulbul de percucie situat la intersecția celor două planuri. Sint de menționat unele așchii care prezintă știrbituri pe margini din pricina utilizării.

— 10 virfuri Levallois cu talonul fațetat convex sau cu el neted și cu bulb de percucie proeminent (fig. 8/1—2,4). Majoritatea sint neretușate. Se remarcă însă un exemplar de formă triunghiulară, lucrat din șist negru cu laturile retușate, latura dreaptă are pe toată lungimea retușe mărunte pe margine și mai largi și plate către interior, iar latura stângă retușată parțial prin retușe simple, marginale, potrivit mai degrabă tehnicii paleoliticului superior (fig. 8/1);

— 8 racloare (fig. 8/3 ; 9/1—2) două simple, concave, pe așchii Levallois cu talonul lat, fațetat convex și un bulb proeminent, două convex-concave pe așchii simple (non-Levallois), iar unul dublu drept pe așchie simplă cu talon neted și mic și cu bulbul de percucie înlăturat ; două simple drepte pe așchii Levallois cu talonul fațetat convex și cu bulb proeminent și ultimul dublu drept pe lamă Levallois cu talonul fațetat convex și cu bulb proeminent ;

— 3 nuclee, dintre care unul Levallois tipic, altul discoidal și ultimul cvasidiscoidal ;

— 22 așchii simple (fig. 8/5 ; 9/4 ; 10/6) obișnuite (non-Levallois), cu talonul neted și cu bulbi de percucie diminuați sau direct pe cortex. Sint de menționat două exemplare cu talonul fațetat ;

— 4 lame non-Levallois neretușate, cu talon punctiform (fig. 10/5) ;

— 5 lame Levallois neretușate, cu talonul neted (fig. 10/4).

La toate aceste piese tipice se mai adaugă și 76 de spărturi și așchii atipice. Din păcate numărul pieselor tipice, care ne dau unele indicații cu privire la tehnică și mult mai puțin la tipologie, nu este suficient pentru ca inventarul să fie supus studiului tehnico-tipologic după metoda stabilită de François Bordes ³⁶.

Ceea ce însă se poate ușor constata încă de la prima vedere este indiciile Levallois foarte ridicat și lipsa totală a bifacialelor. Ținând seama de acest lucru, care privește tehnologia, și având în vedere cele câteva racloare și virfuri, care privesc tipologia, putem atribui mica așezare de pe Dealul „Căuniței” — păstrind rezerva cuvenită — grupei musterianului tipic cu debitaj Levallois. Încercarea noastră de a stabili unele legături cu musterianul țărilor învecinate și chiar cu cel din România nu a dus la nici un rezultat.

Dar nu numai apartenența culturală a musterianului de la Gornea provoacă unele nedumeriri, ci și poziția stratigrafică și încadrarea geocronologică. Așa cum am arătat, stratul de cultură se află între 0,40 — 0,60 m adâncime, în jumătatea inferioară a depozitului brun-roșcat, supra-

³⁶ F. Bordes, *Typologie du Paléolithique ancien et moyen*, Publ. Inst. Préhist. Univ. Bordeaux, nr. 1, Bordeaux, 1961.

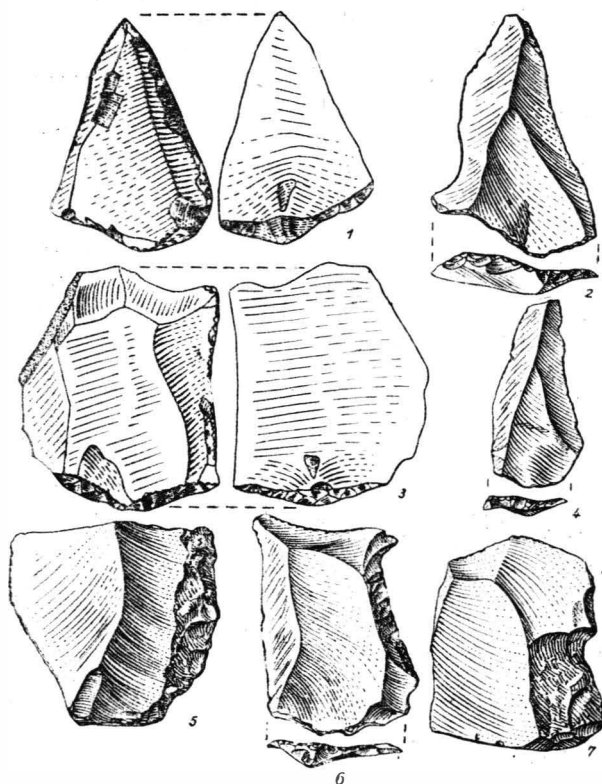

Fig. 8. — Gornea (Dealul „Căuniței”): 1, vîrf Levallois retușat cu talonul fațetat convex; 2, 4, vîrfuri Levallois neretușate cu talonul fațetat; 3, racloar simplu concav pe așchie Levallois; 6, așchie Levallois cu talonul fațetat; 5, așchie simplă (non-Levallois); 7, așchie Levallois atipică cu talonul neted ($\frac{1}{2}$ din mărimea naturală).

pus direct de depunerile neomogene ale holocenului. Determinările palinologice arată pentru stratul cultural o oscilație caldă a glaciațiunii Würm cu un peisaj fitogeografic de silvostepă și existența unor suprafețe înmlăștinate. Nu ne spun însă cărei oscilații calde a Würmului, cărui interstadiu, primul sau ultimul (WI — WII sau WII — WIII). Firește că nu pierdem din vedere eventualitatea unui proces de soliflucție — dată fiind și configurația terenului — sau de o denudare accentuată. Totuși, ținînd seama de prezența unor elemente caracteristice paleoliticului superior (lame, retușe fine marginale, așchii subțiri) și de structura prismatică a depozitului brun-roșcat, putem admite ipoteza că sîntem în fața unor depuneri — în mod cert interstadiale — aparținînd ultimului interstadiu würmian ($W_2 - W_3$). Admițînd această ipoteză, trebuie implicit să socotim acest strat de cultură de pe dealul „Căuniței” ca reprezentînd un musterian întîrziat. Această datare nu este cu totul ieșită din comun, dacă ținem seama că unele descoperiri din regiunile învecinate, cum sînt cele de la Gradač și Rissovatvča (din centrul Serbiei), precum și cele din jurul Belgradului, cercetate parțial și de H. Breuil în 1923, sînt socotite ca fiind contemporane, în parte, cu aurignacianul central și est-european. Colegii iugoslavi constată

Fig. 9. — Gornea (Dealul „Cău-
niței”); 1, racloar dublu pe așchie
non-Levallois; 2–3, așchii Leval-
lois cu retușe de întrebuințare;
4, așchie simplă ($\frac{1}{2}$ din mărimea
naturală).

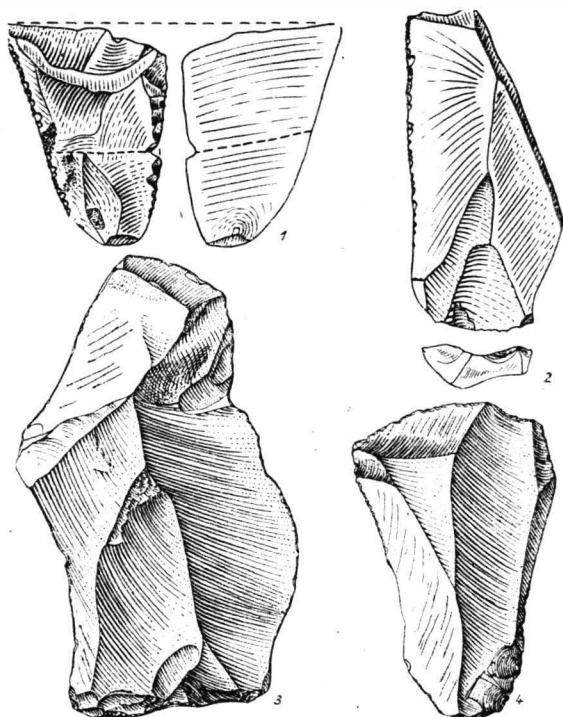
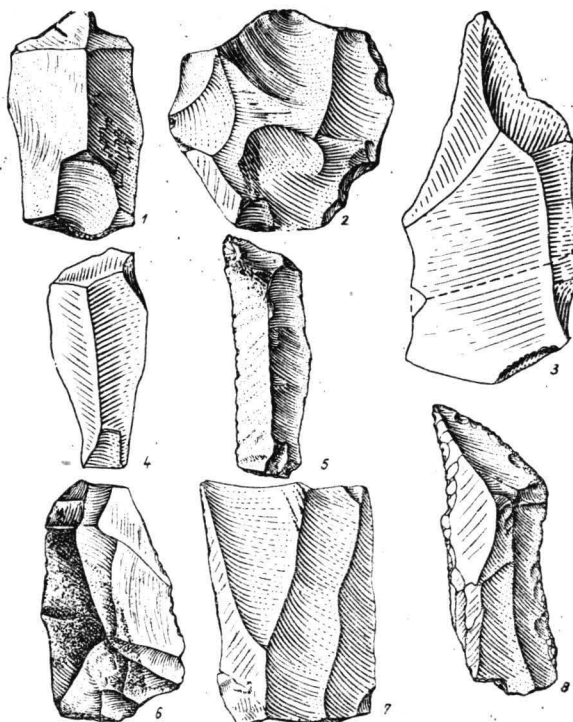

Fig. 10. — Gornea (Dealul „Cău-
niței”): 1–2, așchii Levallois ne-
retușate cu talonul neted; 3,
vîrf cu retușe fine de uzură;
4, lamă Levallois neretușată; 5,
lamă simplă; 6, așchie simplă;
7, lamă lată spartă; 8, lamă-vîrf
retușată ($\frac{1}{2}$ din mărimea natu-
rală).

lipsa aurignacianului din această zonă, acesta fiind înlocuit de formele tipice ale musterianului din Serbia ³⁷.

Dealul „Păzăriște”, cu o altitudine de circa 40 m față de nivelul apei, pătrunde adânc în albia majoră a Dunării, terminînd abrupt în malul pîrîului Cameniței, lingă podul Gornei. Culmea dealului este ușor înclinată spre vale. În acest punct au fost deschise trei secțiuni care au însumat o suprafață de 36 m², adîncite în medie pînă la 0,75 m. O suprafață de 9 m² a fost adîncită, pentru o stratigrafie mai completă, pînă la 1,80 m.

Pînă la această adîncime, profilul depunerilor geologice este următorul :

— 0 — 0,25 m pămînt arabil cenușiu-roșcat ;

— 0,25 — 0,60 m sol brun-roșcat cu structură prismatică ;

— 0,60 — 1,80 m depozit gălbui-albicios de aspect loessoid, bogat în concrețiuni (păpuși) de calcar. Aceste concrețiuni sînt mai mici și mai rare în partea superioară a depozitului și devin din ce în ce mai dese și mai mari către partea inferioară, ajungînd la bază să se transforme într-un depozit compact, dur, greu de străpuns. Evident, ne aflăm în fața unui depozit iluvial provenit din spălarea calcarului — într-o perioadă umedă — din straturile superioare.

Între 0,20 — 0,25 m, în zona de contact dintre stratul brun-roșcat și cel superior actual arabil, au fost descoperite 69 piese de silex din care numai cîteva tipice. Este vorba de o locuire paleolitică extrem de săracă.

Instrumentarul cuprinde următoarele instrumente de silex :

— 2 nuclee, unul prismatic, prelung cu planul (platforma) de lovire drept, neted și cu desprinderi regulate de lame. Rama care înconjoară planul (platforma) de lovire prezintă multe știrbituri, multe încercări de desprindere dispuse în trepte (pentru a face loc dălțiței sub presiunea căruia se desfăceau lamele și așchiile). Al doilea nucleu are două planuri de lovire alăturate care se întîlnesc într-un unghi de 90°, iar suprafețele opuse, care poartă negativele desprinderilor de lame, se unesc în aceleași unghi de 90°, cu singura deosebire că zona de contact este rotunjită, ca un fund de sac (fig. 13/1-2).

Așchiile — din rîndul cărora le excludem pe cele atipice — prezintă, în unele cazuri, caracteristici de tehnică clactoniană și Levallois, cu planuri de lovire largi, cu bulbi de percuție proeminenți și respectiv planuri fațetate. Din rîndul acestora menționăm pe cele mai caracteristice :

— o așchie groasă, lată, din gresie silicioasă, cu o margine retușată sumar, bifacial, tip „*esquellée*” (fig. 11/5) și alta de aceeași formă utilizată ca raeloar ;

— o așchie triunghiulară lungă, mustteroidă, cu un virf foarte ascuțit, avînd talonul larg și fațetat (fig. 12/5) ;

— o altă așchie triunghiulară (musteroidă), mai scundă, cu marginile laterale arcuite, are talonul larg, drept și neted, iar partea dorsală de la bază prezintă mai multe încercări de desprindere (fig. 13/4) ;

— o așchie lamelară groasă, cu profilul longitudinal arcuit, are baza — un fel de peduncul — acoperită cu retușe paralele plate care traversează

³⁷ Branco Gavela, *Le Paléolithique des régions balkaniques en Yougoslavie, Bericht über den V. Internationalen Kongreß für Vor- und Frühgeschichte*, Hamburg, 1958, p. 321—324.

Fig. 11. — Gornea (Dealul „Pă-zăriște”); 1, gratoar dublu; 2, gratoar pe așchie; 3, lamă rețușată; 5, piesă pedunculată; 5, așchie cu rețușe plate pe ambele fețe ($\frac{1}{2}$ din mărimea naturală).

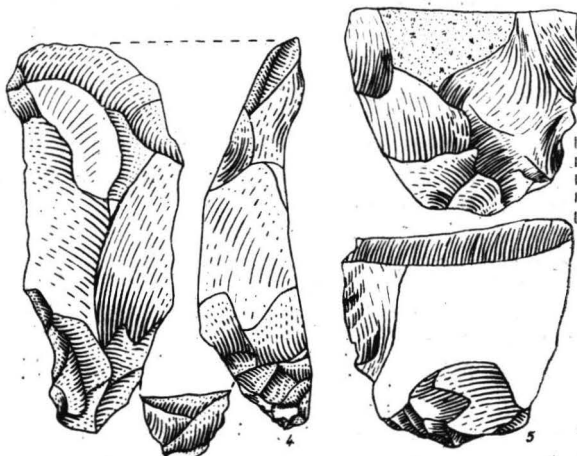
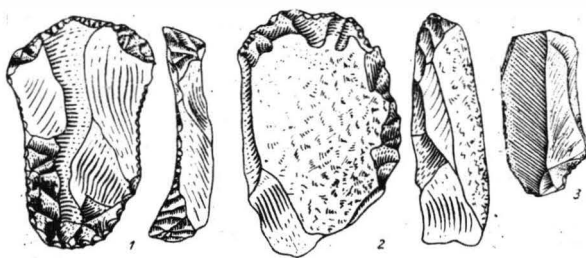
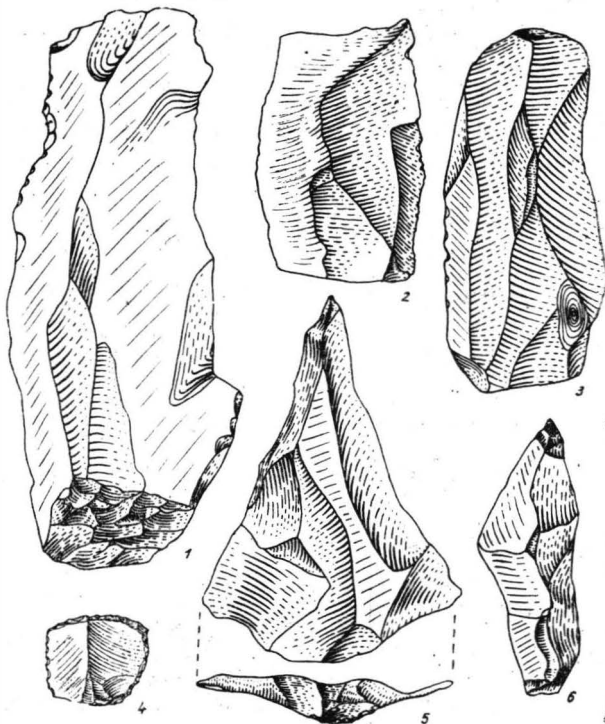

Fig. 12. — Gornea (Dealul „Pă-zăriște”): 1–3, lame macroli-tice; 4, gratoar plat pe așchie; 5, vîrf cu talonul larg fațetat; 6, străpungător („perçoir”) pe lamă cu creastă („lame à crête”) ($\frac{1}{2}$ din mărimea naturală).

piesa de la o margine la cealaltă, potrivite tehnicii solutreene („*en pelure*”) (fig. 11/4).

— lame de dimensiuni mari, unele groase, cu o creastă suprainălțată și cu talonul foarte voluminos, iar altele — îndcosebi cele din tuf calcaros — late care păstrează bulbul de percuție și o parte din talon (fig. 12/1 — 3). Ambele categorii de lame prezintă pe una din laturi retușe fine sau urme de întrebuințare. Sînt de menționat și 9 lame mai mici, patru din ele retușate (fig. 13/3,5);

— un gratoar plat pe un fragment de lamă (fig. 12/4);

— un alt gratoar a fost realizat pe o așchie groasă din silex cenușiu care păstrează pe partea dorsală crusta naturală a bulgărelui. Are un capăt și marginea din dreapta retușate. Retușele sînt fie superficiale, fie profunde, fapt care face din partea activă o margine denticulată (fig. 11/2). Această formă de gratoar amintește de cele caracteristice paleoliticului superior final din nord-estul Banatului. Au comună aceeași lipsă de grijă în realizarea unor forme și retușe tipice;

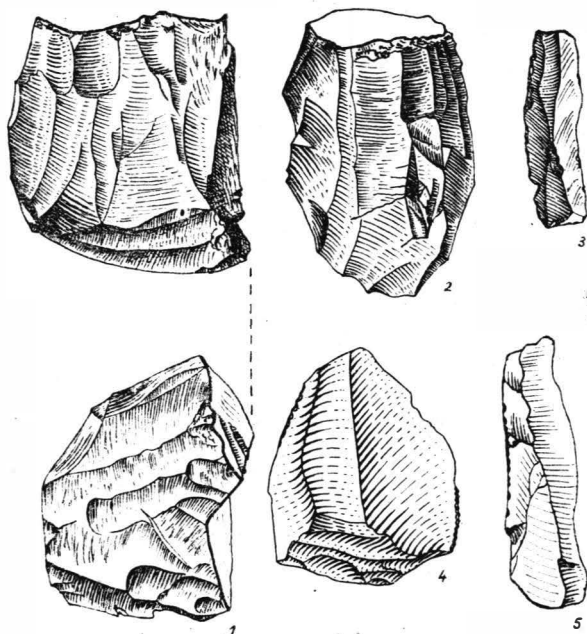
— în sfîrșit, o ultimă unealtă, un vîrf de lamă cu creastă („*lame à crête*”) folosit ca străpungător (fig. 12/6).

Așa cum am mai spus, aceste piese — care alcătuiesc un singur strat de cultură — sînt situate la baza stratului arabil și deasupra unui strat brun-roșcat. Din punct de vedere geocronologic, stratul de pămînt arabil — în care au fost găsite mai multe fragmente ceramice din epoca bronzului, aparține fără îndoială holocenului. În ceea ce privește stratul de dedesubt brun-roșcat, el este sincron celui de pe dealul „Căuniței” — ambele puncte beneficiind de același proces de pedogeneză — pe care l-am atribuit ipotetic interstadiului VII — VIII.

În același timp, constatăm că trecerea de la acest depozit interstadial la solul actual se face direct, în chip nemijlocit și că în succesiunea ultimelor depozite de la „Păzăriște” lipsește — ca și pe Dealul „Căuniței” — acea depunere fină, gălbui-prăfoasă de aspect loessoidal, atît de caracteristică în celelalte regiuni ale Banatului, atribuită de fiecare dată ultimului stadiu würmian. Pentru „Păzăriște” există doar o singură explicație și anume dispariția totală a acestor depuneri würmiene, depunere supusă în general unui proces amplu de eroziune. Acest fenomen este pe deplin justificat la „Păzăriște”, dacă ținem seama de înclinarea dealului și de vînturile (curenții) care bîntuie pe această înălțime izolată. Așadar, este vorba de un proces de șiroire și de deflație care a dus la dispariția acestui depozit prăfos.

În această situație, poziția stratului de cultură devine incertă, el putînd fi plasat fie deasupra stratului brun-roșcat, fie la un anumit nivel al depunerilor eoliene dispărute. După tehnologia și tipologia celor cîteva piese descoperite, inclinăm spre atribuirea lor sfîrșitului depunerilor VIII. Puținătatea materialelor descoperite și mai ales lipsa unor fosile directe, nu ne îngăduie să stabilim cu exactitate apartenența culturală a acestei mici așezări. Avem însă în vedere maniera neglijentă, pripită, în care a fost prelucrat silexul de aici și mai ales macrolitismul acestui inventar,

Fig. 13. — Gornea (Dealul „Pă-zârîște”): 1—2, nuclee; 3—5, lame retușate (retușe de uzură); 4, așchie cu retușe fine de uzură ($\frac{1}{2}$ din mărimea naturală).

care ne amintește de etapele tirzii ale paleoliticului bănățean și mai ales de acele ateliere de la Românești-Dumbrăvița de care vom vorbi mai târziu.

Tincova

La circa 20 km nord de Caransebeș, pe malul drept al Timișului, a fost descoperită în 1958 așezarea paleolitică de lângă satul Tincova (com. Sacu, jud. Caraș-Severin), situată la aproximativ 500 m de sat, pe un platou înalt, la locul numit „Seliște”. Din punct de vedere geomorfologic ne aflăm pe ultimele trepte, spre vest, ale masivului Poiana Ruscă, care sfârșesc brusc în coridorul Cerna—Timiș. Aceste formațiuni sînt alcătuite — așa cum am arătat în capitolul privind mediul fizico-geografic — din material dentritic smuls de torenți din marginile muntelui învecinat și depus sub formă de conuri de dejecție sau coluvii la malul fostului golf al lacului Pannonic. În aceste depozite mișcătoare, groșiere (bolovănișuri, pietrișuri etc.) și-a croit adînc albia Timișul, făcînd ca locul numit „Seliște” să rămînă suspendat ca un platou, cu o înălțime de circa 60 m față de firul actual al apei. „Seliștea” privită astăzi din Valea Timișului apare ca o terasă înaltă, perfect plană.

Primele săpături arheologice au fost făcute în anul 1958 și au continuat în 1959 sub conducerea lui C. S. Nicolăescu-Plopșor în colaborare cu Ion Stratan. În anii 1965—1966 am preluat conducerea săpăturilor în această stațiune, tot în colaborare cu Muzeul din Lugoj. În cele patru campanii a fost săpată întreaga așezare, care s-a dovedit a fi destul de redusă,

acoperind o suprafață de circa 280 m². Secțiunile au fost adâncite în medie până la 1,50 m, iar suprafețe restrinse au fost săpate, pentru precizări stratigrafice, până la 3 m.

Așa cum se vede în deschiderile naturale și parțial în sondajele adinci, profilul depunerilor geologice care alcătuiesc platforma are următoarea înfățișare (fig. 14) :

- 0 — 0,20 m la suprafață, solul (vegetal), cenușiu-gălbui ;
- 0,20 — 0,55 m praf fin gălbui-albicios (loessoid) amestecat cu mici concrețiuni de oxizi de fier ;
- 0,55 — 1,25 m argilă brun-gălbuie, cu structură prismatică, străpunsă din loc în loc pe toată grosimea de crăpături umplute cu praf fin gălbui-albicios asemănător celui din stratul superior. Frecvente concrețiuni de oxizi de fier, mai ales la bază, unde se amestecă cu pietricele rulate ;
- 1,25 — 2,35 m argilă lutoasă, compactă de culoare roșcată, infiltrații fine cenușii-albăstrui dispuse vertical ;
- 2,35 — 2,65 m bandă de nisipuri și pietrișuri rulate, cimentate puternic datorită prezenței oxizilor de fier ;
- 2,65 — 3 m lut fin nisipos de culoare intens-roșiatică ;
- 3 m la bază în alternanță, pe o adâncime de 40—50 m, bolovănișuri, pietrișuri și luturi care alcătuiesc fundamentul platformei (conul de dejecție).

La Tincova există un singur strat de cultură, între 0,80 — 1,20 m adâncime, la baza depozitului de argilă brun-gălbuie, unde apar pietricele rulate în amestec cu concrețiuni de oxizi de fier. În total au fost scoase la lumină 2 494 piese din silex, dintre care 2 015 atipice (spărturi, țândări, bulgări etc.), 369 lame simple și nuclee (piese în curs de prelucrare) și numai 110 piese tipice (unelte finite). Trebuie făcută precizarea că, în afara acestor piese de piatră cioplită, nu au fost descoperite alte vestigii paleolitice (resturi osteologice, vetre de foc etc.).

Prezentarea inventarului (utilajului) descoperit la Tincova va fi făcută în ordinea în care uneltele și armele de piatră cioplită sînt înscrise în lista-tip stabilită de M. de Soneville-Bordes și J. Perrot deoarece, în continuare, — după metoda elaborată de aceiași specialiști — vom proceda la studiul statistic al utilajului (analiza cantitativă) și la efectuarea unor grafice cumulative. Ne-am oprit la această metodă statistică întrucît o serie de așezări în Europa Centrală, care ne interesează în mare măsură, au fost studiate în spiritul acestei metode.

Vom stăruii cu foarte multe detalii în descrierea materialului de la Tincova, urmînd ca în continuare, pentru a nu ne repeta, să trecem mai repede peste prezentarea inventarului descoperit în așezările care urmează și care aparțin aceluiași grup cultural, rămînînd să insistăm numai asupra elementelor noi (unelte noi, particularități tehnice și tipologice etc.).

Gratoarele („grattoirs”)

Reprezintă unealta de bază și foarte caracteristică pentru paleoliticul superior din Banat. Numărul și forma lor constituie întotdeauna unul din indiciile care stabilesc apartenența culturală a unei așezări. La Tincova, numărul lor nu este prea mare — dată fiind și sărăcia uneltelor tipice în general — totuși atrag atenția prin diversitatea formelor.

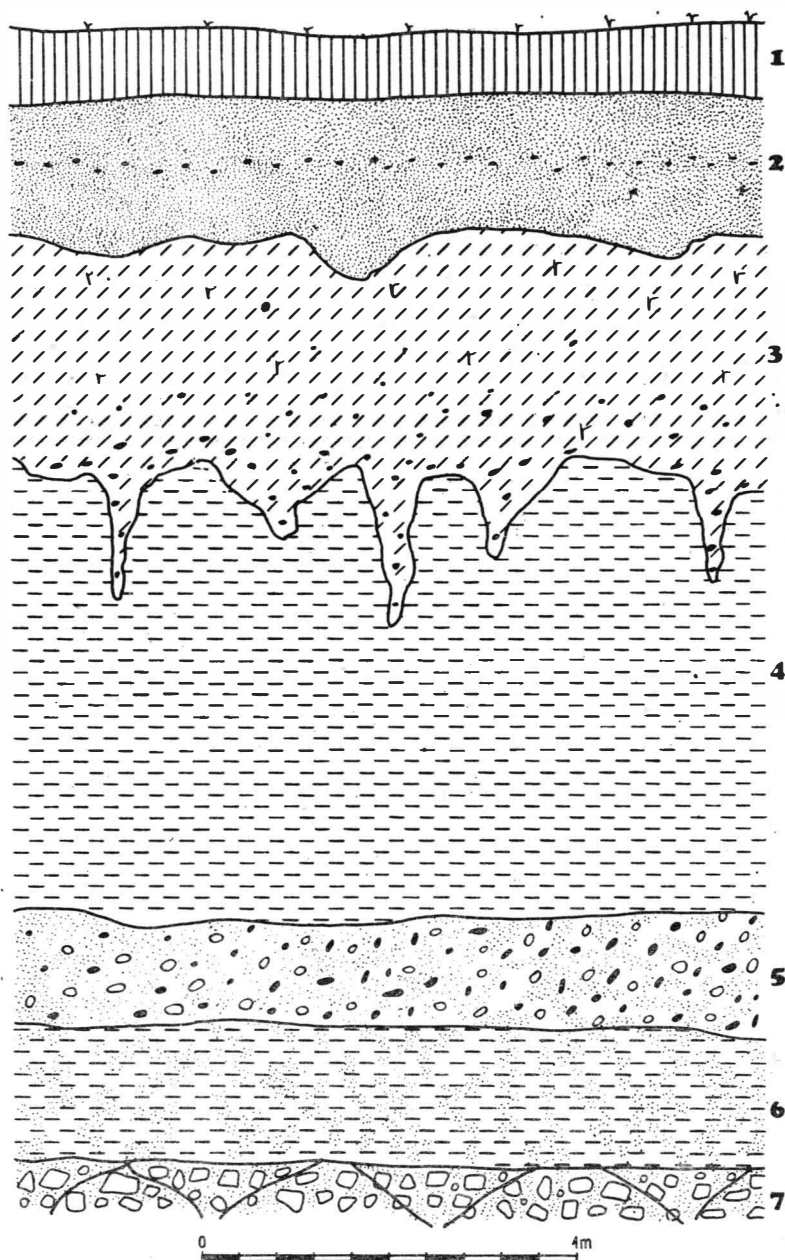

Fig. 14. — Tincova. Profile stratigrafic: 1, sol vegetal cenușiu-gălbui; 2, praf fin gălbui-albicios cu concrețiuni de oxizi de fier; 3, argilă brun-gălbuie compactă; 4, argilă de culoare roșcată; 5, cuvertură de nisipuri și pietrișuri cu concrețiuni de oxizi de fier; 6, lut fin nisipos de culoare roșietică; 7, bolovănișuri și pietrișuri (cornul de dejecție).

Gratoarele pe capete de lamă („grattoirs sur bout de lame”) (fig. 15/3, 7, 9)

Sînt cele mai numeroase, dar mai puțin caracteristice, deoarece sînt comune multor culturi ale paleoliticului superior. Au fost confecționate pe fragmente de lame sau pe lame scurte, partea activă rezumîndu-se la retușarea părții distale (capătul de sus) al lamei prin retușe sau așchieri abrupte. Laturile lungi sînt neretușate, dar prezintă uneori urme de

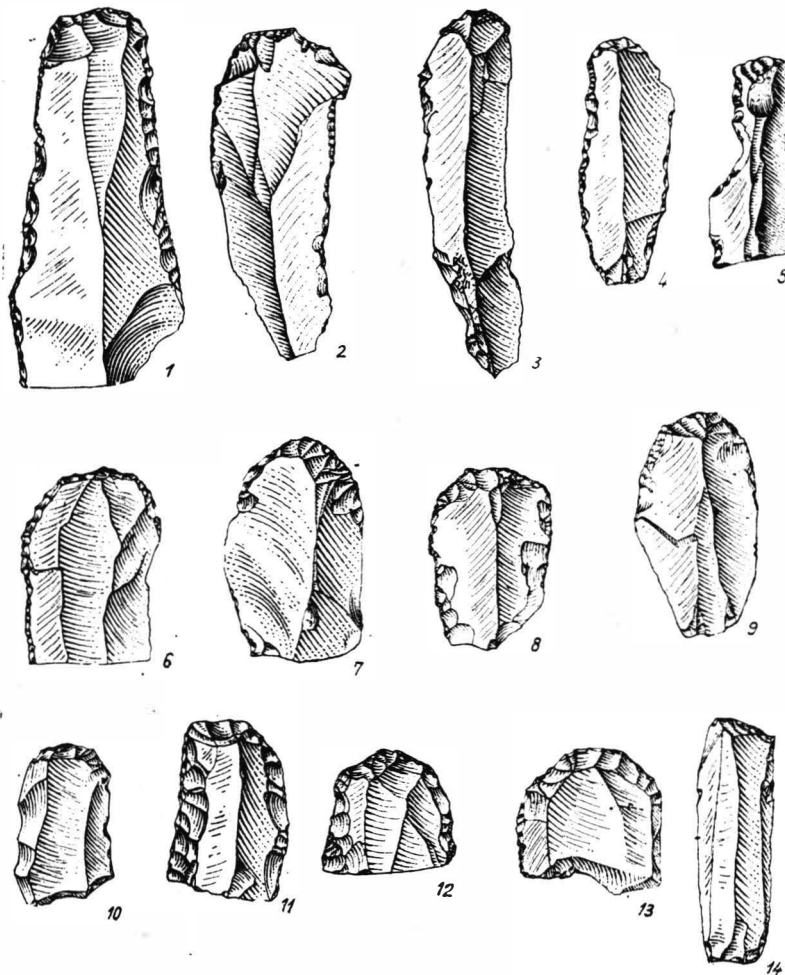

Fig. 15. — Tincova. Unelte de silix : gratoare pe capăt de lamă (2/3 din mărimea naturală).

întrebuințare (retușe de uzură). Tot așa de puțin caracteristice sînt și gratoarele pe așchii („grattoirs sur éclats”), care au partea activă convexă și retușele inegale, neregulate.

Gratoare pe lame retușate („grattoirs sur lames retrouchées”)

Se aseamănă cu cele de mai sus, dar sînt lucrate pe lame întregi (un exemplar pe lamă cu creastă înaltă) cu laturile lungi retușate (fig. 15/1—2,

4, 6, 11). Nu mai sînt așa de comune, ele fiind caracteristice anumitor inventare aurignaciene.

Gratoare carenate și cu bot („grattoirs caréné et à museau”) (fig. 16)

Din grupa gratoarelor, acestea sînt cele mai importante. Prezența lor constituie îndeobște primul semn al existenței aurignacianului

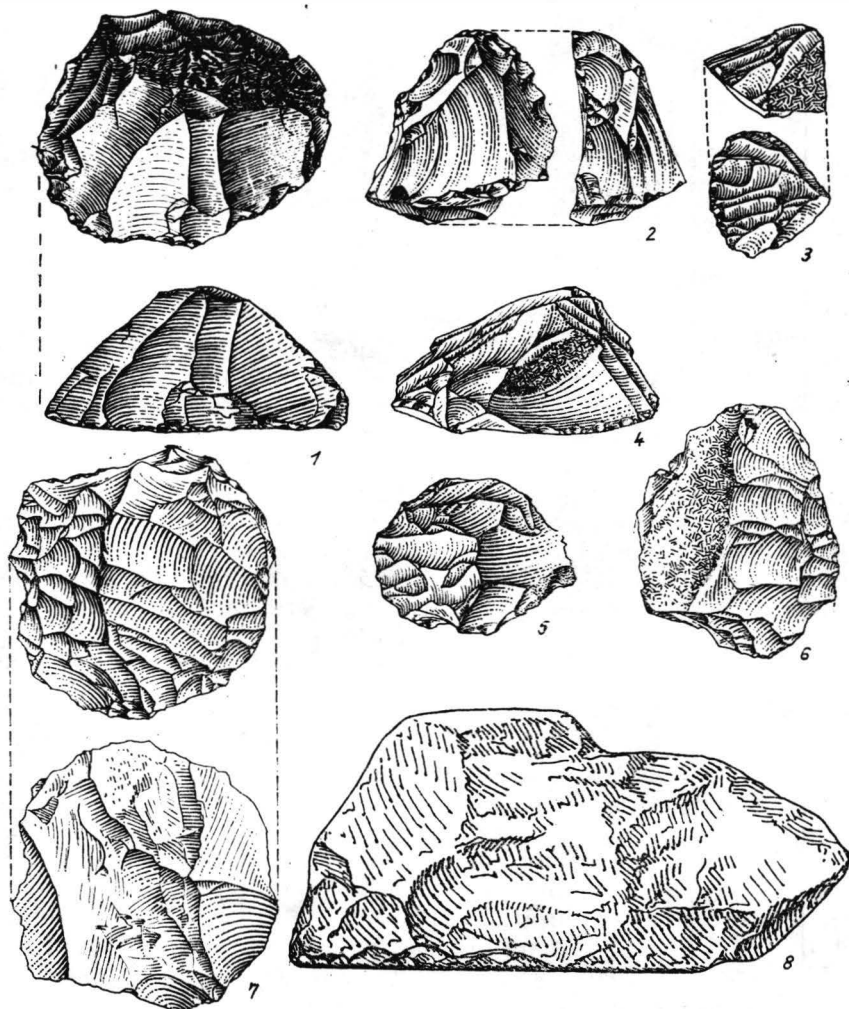

Fig. 16. — Tincova. Unelte de silex : gratoare înalte, carenate (2/3 din mărimea naturală).

într-o așezare, de aceea mai sînt numite gratoare aurignaciene. La Tincova, acest tip de gratoar a fost realizat pe nuclee sau pe așchii groase. Două exemplare pe nuclee conice, au suprafața de lovire foarte largă, circulară, unul pe un nucleu microlitic acoperit parțial de cortex și ultimul pe o așchie neregulată cu spinarea bombată. De reținut caracterul nucleiform al acestor

tor gratoare, valabil nu numai pentru Tincova, ci pentru toate celelalte așezări bănățene aparținând aceluiași grup cultural.

Foarte interesantă este tehnica după care a fost pregătită partea activă a gratoarului carenat: o retușare specială, realizată prin desprinderea unor lamele fine, subțiri și înguste, dispuse oblic. Această tehnică reprezintă — după părerea unor specialiști — cea mai autentică invenție aurignaciană și implicit a paleoliticului superior, deoarece foarte multe elemente tehnice și tipologice, răspândite larg în paleoliticul superior, apar — mai rar într-adevăr — încă din perioadele mai vechi ale paleoliticului (inclusiv debitaajul lamelor). Alături de gratoarele carenate, un loc tot atât de important în utilajul unei așezări aparținând paleoliticului superior îl ocupă așa-numitele gratoare cu bot („à museau”), socotite și ele piese tipice aurignaciane. Din păcate, la Tincova au fost descoperite doar două exemplare; trebuie însă să ținem seama că acestea apar cam peste tot într-un număr mai redus. Cele două exemplare descoperite fac parte din categoria gratoarelor înalte: unul este lucrat pe un fragment de așchie groasă, iar celălalt pe un fragment de capac de nucleu (o porțiune din suprafața de lovire).

Gratoare nucleiforme („grattoirs nucleiformes”) (fig. 17/1, 3).

În paleoliticul superior bănățean au fost descoperite foarte multe nuclee folosite inițial la confecționarea lamelor și utilizate în ultimă instanță drept gratoare înalte de diferite tipuri. Este foarte dificil să se facă distincție între nucleele pe cale de epuizare și gratoarele provenite din ele, sau mai precis când încetează calitatea de nucleu și când începe aceea, activă, de gratoare. La Tincova, din mai multe exemplare, de acest fel, am reținut 4 nuclee utilizate în chip evident în chip de gratoare nucleiforme. În paleoliticul superior din Banat nu există o deosebire prea mare între gratoarele carenate și cele nucleiforme. Ambele categorii au avut aceeași întrebuințare și au fost făcute în aceeași manieră tehnică, cu singura deosebire că ultimele sînt pe nuclee mai înalte (piramidale, prismatice) și au ca indicii sigure de utilizare în acest scop amenajarea planului de lovire.

Gialăiele („rabots”) (fig. 17/3).

Sînt foarte aproape de gratoarele nucleiforme ca realizare tehnică și chiar ca întrebuințare fiind lucrate tot pe nuclee și deosebindu-se doar prin unghiul mai ascuțit format de planul de lovire și suprafața amenajată prin desprinderea lamelor. În cadrul acestui tip de unealtă am înscris la Tincova și un gratoar macrolitic confecționat pe o așchie groasă din cuarțit roșcat (fig. 16/8), care pare un gratoar înalt; dar avînd partea ventrală foarte lustruită, datorită întrebuințării, îl socotim rabot fiind utilizat nu numai la răzuit, dar și la lustruit, deci o funcție apropiată de cea a gialăului (rindea).

În sfîrșit, la Tincova au fost descoperite două gratoare asociate cu alte tipuri de unelte; un gratoar-burin și un gratoar-persoar. Primul reprezintă o combinație mai rar întîlnită între un gratoar înalt de tip „à épaulement” cu burin dublu pe trunchiere. Al doilea este alcătuit dintr-un gratoar pe așchie lată cu partea activă concavă mărginită de două preeminențe retușate („doubles perçoirs”).

Burinele („burins”) (fig. 17/6—9; 18/1—2)

Alături de gratoare, burinele reprezintă un alt element de bază al unei culturi aparținând paleoliticului superior. Raportul dintre aceste două

tipuri de unealtă și, bineînțeles, forma lor, determină în general apartenența culturală și stadiul de dezvoltare al culturilor respective.

La Tincova, numărul burinelor este destul de redus, fiind dominat net de cel al gratoarelor. Majoritatea o constituie burinele diedre (drept sau de unghi) realizate pe așchii atipice; unul din aceste exemplare este dublu. S-au găsit și două exemplare lucrate pe lamă spartă („*lame cassée*”) cu latura opusă retușată.

Subliniem prezența a două burine pe trunchierea dreaptă retușată; unul pe așchie groasă, cu spatele acoperit de cortex, iar celălalt pe lamă groasă retușată (retușe profunde, neregulate).

Lame retușate și aurignaciene (fig. 18/4—6; 19/1—3)

Numărul lor este relativ mare, dar multe au fost găsite în stare fragmentară. Această situație se datorește bineînțeles și întrebuințării, dar mai ales calității slabe a materiei prime (opalul). Sînt retușate fie numai pe o latură, uneori parțial, fie pe amîndouă cu retușe simple marginale, nu întotdeauna regulat. Este interesant de semnalat că îndeosebi lamele retușate pe ambele laturi s-au păstrat întregi. În ceea ce privește dimensiunea, predomină lamele mici și mijlocii, nelipsind însă cîteva fragmente de lame macrolitice.

Un loc deosebit în cadrul acestor piese îl ocupă așa-numitele lame aurignaciene retușate pe ambele laturi cu retușe solzoase („*écailleuses*”). Menționăm trei vîrfuri de lame aurignaciene („*lames appointées*”) în stare fragmentară: dintre care unul a fost trecut prin foc (calcinat), Unul din aceste vîrfuri aurignaciene prezintă pe partea ventrală, către vîrful propriu-zis, mai multe retușe plate „*en pelure*”, particularitate cu totul rară în paleoliticul superior bănățean.

Piese cu scobituri laterale („à encoches”) și denticulate (fig. 19/4—11)

Acestea ocupă un loc important în utilajul litic de la Tincova. Cele mai multe sînt confecționate pe lame cu scobituri deseori numai pe o latură, doar două exemplare prezintă scobituri duble, pe ambele laturi. Pe unele lame scobiturile sînt largi și, ceea ce este mai interesant, obținute prin retușe directe (dorso-ventrale). Unele exemplare au scobituri largi datorită întrebuințării ca racloare sau jupuitoare („*écorçoir*”). Uneori se constată încercări de reactivare a unelei prin aplicarea unor noi retușe, care le suprapun pe cele vechi. Ca piese mai deosebite trebuie menționată o lamelă fină cu o mică scobitură pe marginea din dreapta și o lamă cu dublă scobitură care are pe ambele laturi două proeminente (doi dinți) simetrice retușate.

Tot în această serie pot fi incluse, avînd cam aceeași întrebuințare și piesele denticulate. Este vorba numai de două exemplare: unul se datorează unor retușe inegale (unele, profunde, altele superficiale) aplicate pe marginea unei lame, dîndu-i aspectul denticulat, iar altul provine tot dintr-o lamă care are pe o latură mai multe scobituri succesive, retușate.

Piese (lamele) trunchiate

Sînt elemente care dau o anumită nuanță utilajului litic din paleoliticul superior bănățean; mai puțin la Tincova și mai mult în alte așezări (vezi Românești-Dumbrăvița). La Tincova au fost scoase la iveală două

lame cu o trunchiere curbă retușată abrupt, una dintre ele avind pe latura stîngă retușe ventrale. De asemenea, a fost descoperită și o lamă mai mare cu trunchierea dreaptă retușată.

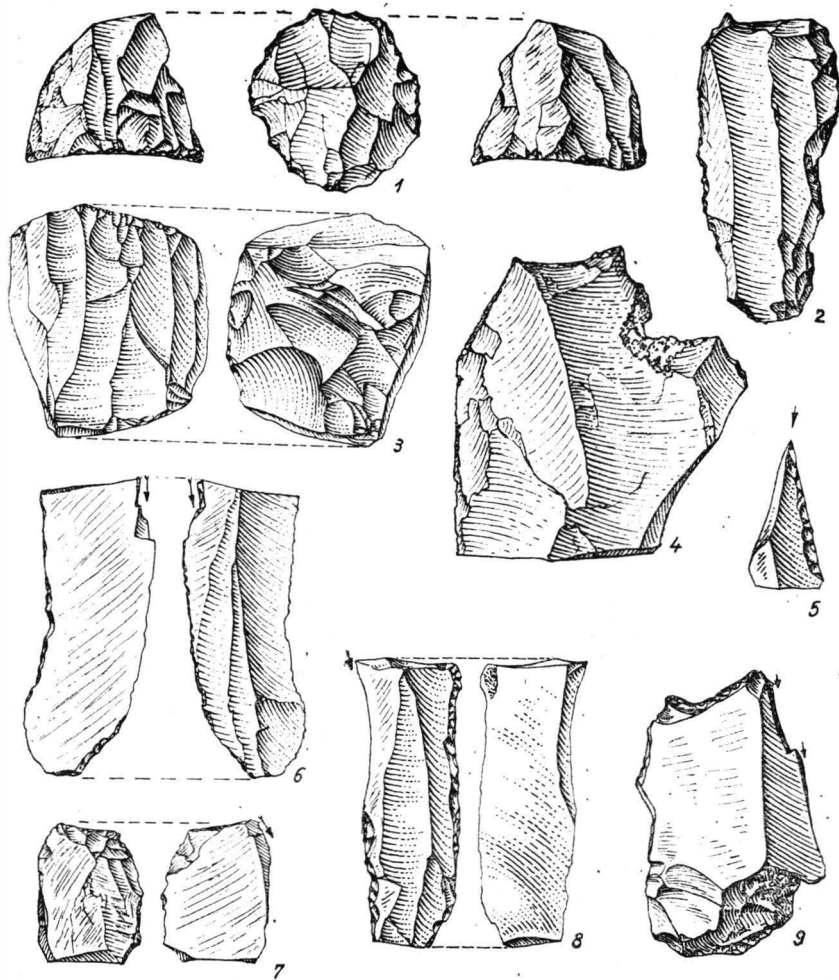

Fig. 17. — Tincova. Unelte de silex : 1, gratoar nucleiform ; 2, gratoar-burin ; 3, gialău („*rabot*”) ; 4, străpungător („*perçoir*”) dublu ; 5, „*coup de burin*” ; 6, 8, burine diedre pe lamă ; 7, 9, burine pe trunchiere retușată (2/3 din mărimea naturală).

Racloare (fig. 18/3, 7)

Dacă din punct de vedere funcțional aceste piese mai amintesc de unelte caracteristice paleoliticului mijlociu, din punct de vedere tehnic se deosebesc destul de mult. Este vorba la Tincova de trei așchii atipice, care prezintă parțial pe una din margini retușe indicind utilizarea lor întâmplătoare ca racloare ; un exemplar este prelucrat pe o lamă macrolitică spartă cu partea activă ascuțită ; altul este realizat pe așchie lamelară groasă prin

retușe în formă de lamele (aurignaciene) asemănătoare gratoarelor carenate, iar ultimul exemplar fiind un racloar dublu obținut pe o așchie tipică (singurul cu caracter mustteroid).

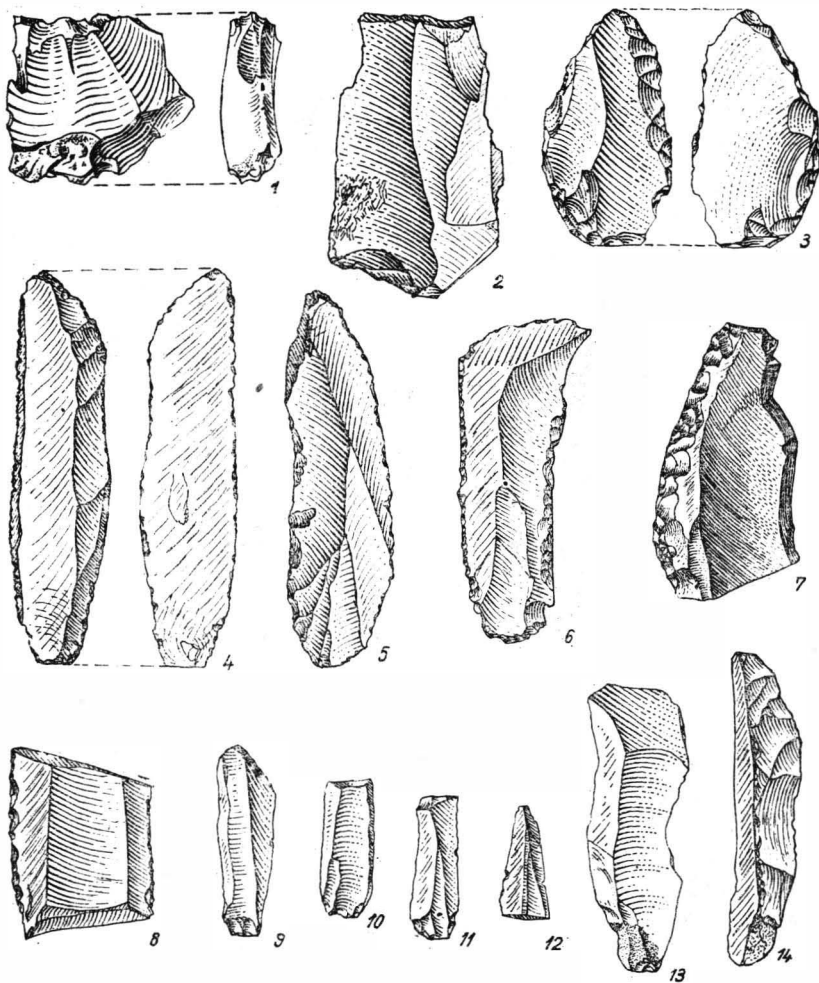

Fig. 18. — Tincova. Unelte de silex : burine diedre ; 3, 7, racloare ; 4—6, 8—13, lame de diferite dimensiuni, unele retușate ; 14, lamă „coup de burin” (2/3 din mărimea naturală).

Lamelele Dufour și Vîrfurile Font-Yves (Krems) (fig. 20)

Tincova ne-a oferit pentru prima dată prilejul de a cunoaște acest nou tip de unealtă în paleoliticul României. Cunoscute numai din literatură, descoperitorii le-au atribuit inițial gravetianului sau unui aurignacian într-o fază de microlitizare; abia în urma săpăturilor din 1964 li s-a stabilit identitatea și apartenența culturală. Este vorba de niște lame micro-

litice care nu depășesc 2—3 cm lungime și cîțiva mm lățime, retușate fin, semiabrupt, pe una sau ambele laturi. Cele mai caracteristice sînt retușate altern, pe dos pe o latură și pe față pe cealaltă. La Tincova, procentul la-

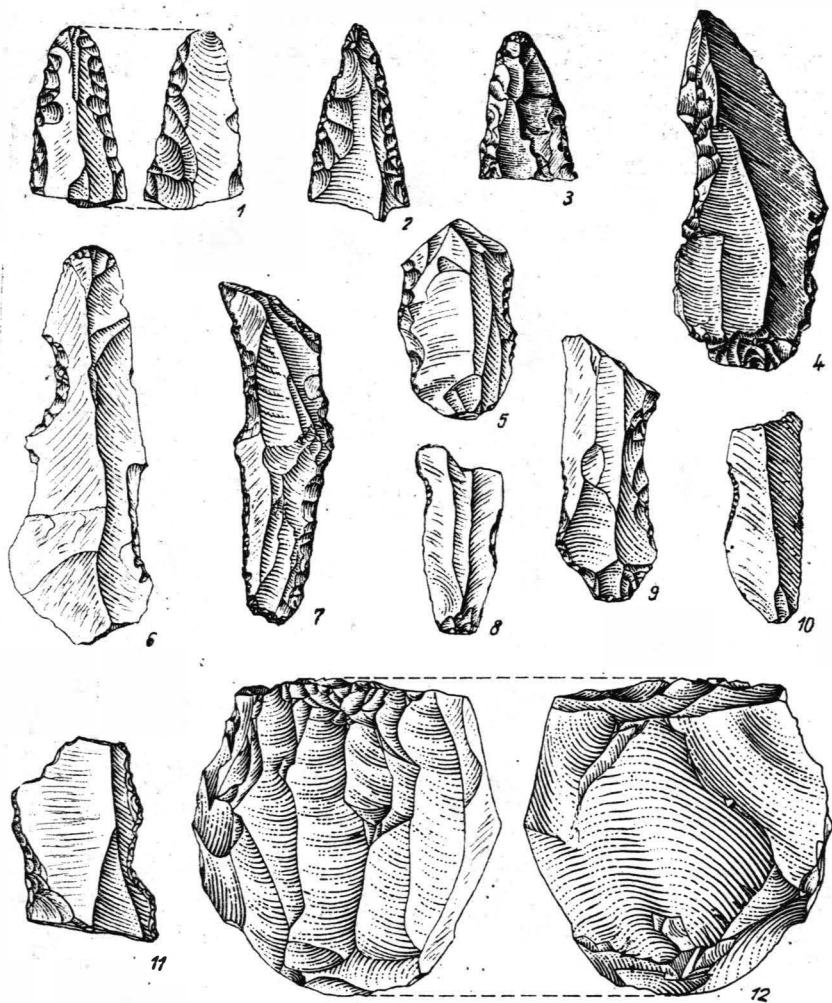

Fig. 19. — Tincova. Unelte de silex : 1—3, lame-vîrfuri sparte („lames appointées”); 4—10, lame cu scobituri („encoches”); 11, nucleul (2/3 din mărimea naturală).

melor Dufour, raportat la întregul utilaj, este destul de mare (20%). Aproape jumătate sînt în stare fragmentară și cam tot atît sînt retușate numai pe o latură. În ceea ce privește utilizarea lor, ea poate fi pusă în seama confecționării unor unelte compuse (la inserții), sau poate au avut o funcție apropiată de cea a lamelor „à dos”.

Virfurile Font-Yves sau, cînd e cazul, de tip Krems, fac parte tot din grupa lamelor, deoarece au fost confecționate după aceeași tehnică

a retușelor fine, semiabrupte. Virfurile Font-Yves sînt retușate foarte îngrijit prin retușe continui, fine, semiabrupte, pe ambele laturi, iar virfurile de tip Krems au în plus virful propriu-zis (partea distală).

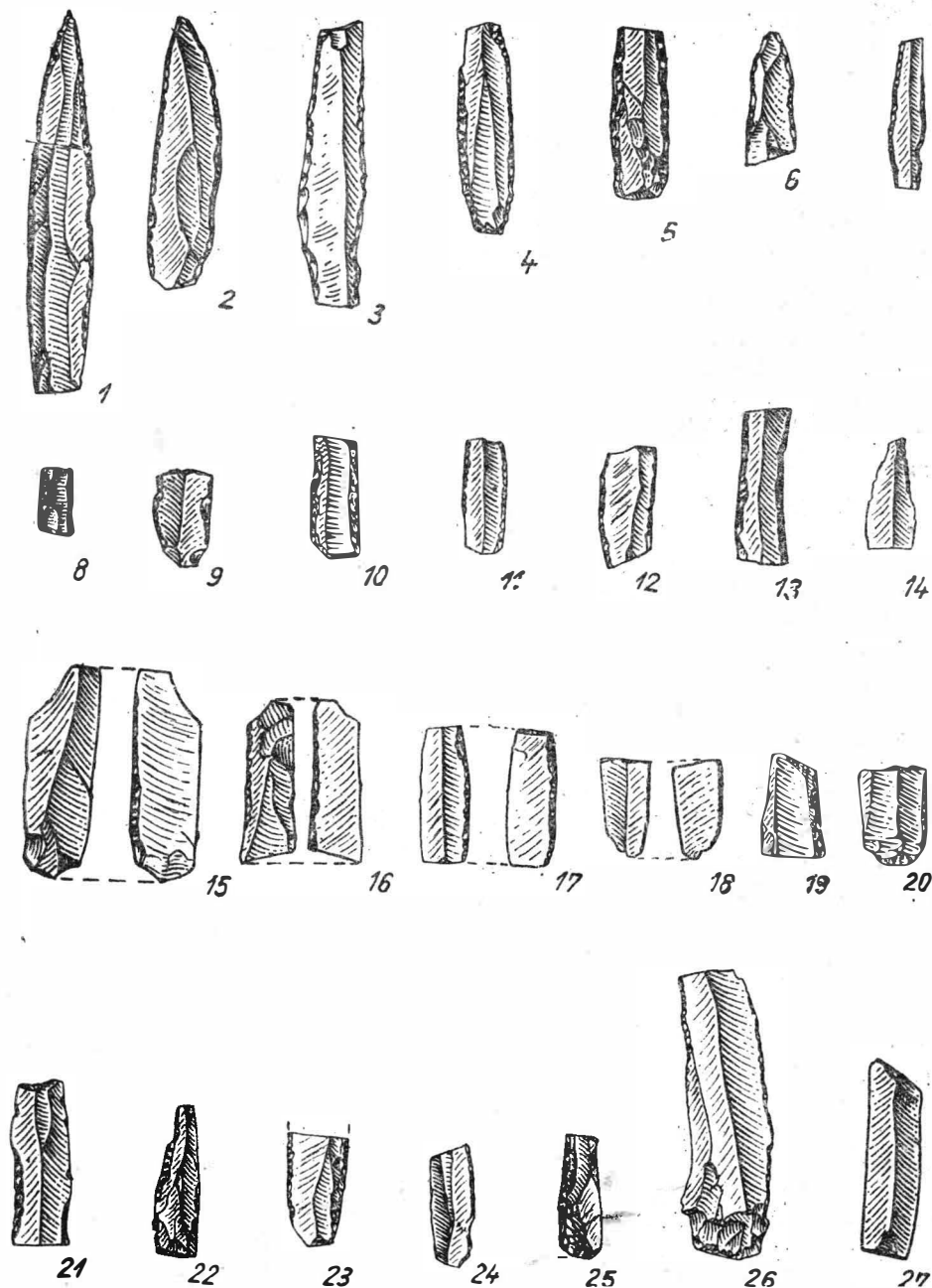

Fig. 20. — Tincova. Unelte de silex : virfuri Font Yves și lamele Dufour (mărime naturală).

foarte ascuțit, amenajat prin retușe abrupte (gravetiene). S-ar putea ca printre fragmentele de lamele Dufour să mai existe câteva vârful Font-Yves sau Krems, atît de ușor pot fi confundate între ele cînd nu sînt întregi.

Cu aceste piese se încheie inventarul uneltelor și armelor de piatră cioplită de la Tincova. Nu trebuie însă să uităm că acestea reprezintă un procent foarte scăzut față de numărul pieselor de silex (tipice și atipice) scos la iveală. De aceea este absolut necesar să facem o scurtă referire și la aceste piese numeroase, unele din ele rămase neterminate.

Nucleele

Numărul lor este destul de mic în comparație cu totalul pieselor descoperite. Din cele 10 exemplare, numai trei au o formă regulată (două prismatice și unul conic), în rest fiind vorba de nucleee globulare, care prezintă desprinderi dezordonate de lame și așchii. Acest fapt se datorește proastei calități a opalului care face dificil debitajul controlat al pieselor. Așa se explică și numărul mare de deșeuri. Lipsa nucleelor tipice mai poate fi explicată și prin faptul că cele mai bune exemplare au fost utilizate în ultima instanță ca gratoare carenate sau nucleiforme.

Lamele

Multe la număr, dar foarte puține întregi, majoritatea fiind sparte. Au fost rupte mai puțin în timpul prelucrării sau al întrebuințării și mai mult în momentul detașării lor din nucleu. Predomină lamele mijlocii, dar au fost găsite și multe lame microlitice, ale căror dimensiuni coboară în majoritatea cazurilor sub 0,03 m. Merită a fi menționate și câteva lame macrolitice, toate în stare fragmentară.

În general, lamele nu au o formă regulată, laturile lungi arareori fiind perfect paralele; multe exemplare prezintă urme vizibile de întrebuințare.

Așchiile

Din această categorie excludem resturile de la prelucrarea silexului (deșeurile). Avem în vedere numai pe cele tipice (cu plan de lovire și bulb de percuție), deoarece multe dintre ele prezintă, ca și lamele, urme evidente de întrebuințare. Unele amintesc de debitajul musterian (talon larg sau fațetat, bulbi de percuție proeminenți), altele sînt prelungi, cu talonul punctiform caracteristic lamelor din paleoliticul superior.

Înainte de a încheia prezentarea descoperirilor paleolitice de la Tincova, mai trebuie menționat că la sfîrșitul ultimei campanii de săpături (1967), în urma unui sondaj de 3×2 m executat la circa 200 m sud de așezarea principală (lîngă cimitir), pe aceeași platformă, au fost scoase la iveală mai multe instrumente de cuarțit. S-au recoltat 15 exemplare situate între 0,30—0,40 m adîncime într-un depozit de loess degradat de culoare cenușiu-gălbui. Ca în toate descoperirile de acest fel, cuarțitele de la Tincova sînt în general atipice: din cele 15 piese numai trei pot fi încadrate tipologic. Este vorba de trei raclare (fig. 21): unul lucrat pe o așchie masivă triunghiulară acoperită pe spate pe trei sferturi de cortex, avînd marginea cu retușe fine de întrebuințare; altul a fost făcut dintr-o așchie lamelară cu laturile lungi retușate în trepte (retușe

musteriene), tocite din pricina utilizării; iar ultimul, confectionat tot pe o așchie lamelară, cu un plan de lovire format din două fațete unite într-un unghi obtuz, are o latură cu retușe fine de uzură, iar cealaltă cu retușe plate care acoperă aproape jumătate din spatele piesei.

Studiul tipologic efectuat asupra acestor materiale de la Tincova ne îngăduie să stabilim apartenența lor culturală. Încă în cursul descrierii

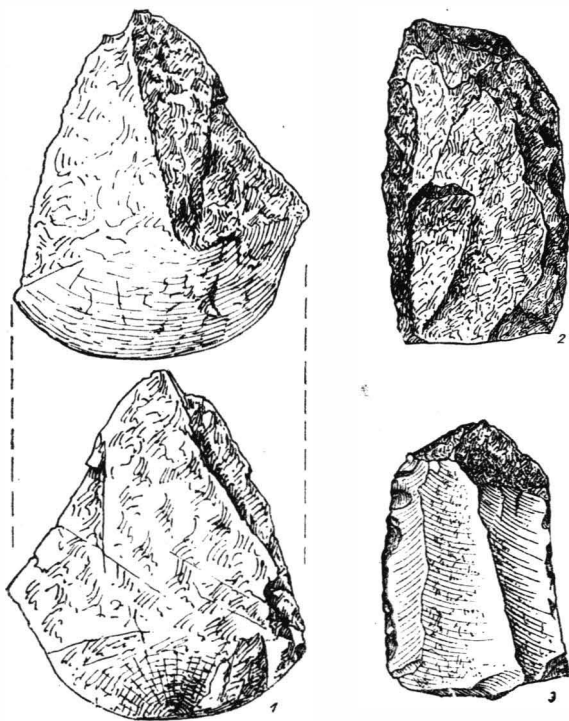

Fig. 21. — Tincova. Instrumente de cuarțit ($\frac{1}{2}$ din mărimea naturală).

utilajului din așezarea principală au fost deseori menționate unelte sau elemente tehnice aparținând aurignacianului.

Într-adevăr la Tincova avem de-a face cu o așezare aurignaciană. Dar intrucit în afară de Tincova au mai fost identificate și alte așezări aurignaciene, a căror prezentare urmează să fie făcută în continuare, problemele acestei culturi (origine, evoluție, aspecte) vor fi discutate, ținându-se seama de toate descoperirile similare de pe teritoriul Banatului.

La fel vom proceda și cu instrumentele din cuarțit, deoarece împreună cu alte descoperiri de acest fel ele constituie o altă problemă a paleoliticului superior din Banat.

Românești-Dumbrăvița

În nord-estul Banatului, pe cursul superior al Begăi, a fost descoperită în toamna anului 1959 așezarea paleolitică de lângă satul Românești

Caracteristicile tipologice ale aurignacianului de la Tincova

	Total	%
1. <i>Grattoir sur bout de lame</i>	10	9,09
2. <i>Grattoir sur bout de lame atypique</i>	2	1,81
5. <i>Grattoir sur lame retouchée</i>	4	3,63
8. <i>Grattoir sur éclat</i>	3	2,72
11. <i>Grattoir caréné</i>	3	2,72
12. <i>Grattoir caréné atypique</i>	1	0,90
13. <i>Grattoir à museau</i>	1	0,90
14. <i>Grattoir à museau atypique</i>	1	0,90
15. <i>Grattoir nucléiforme</i>	4	3,63
16. <i>Rabot</i>	2	1,81
17. <i>Grattoir-burin</i>	1	0,90
21. <i>Perçoir-grattoir</i>	1	0,90
27. <i>Burin dièdre droit</i>	1	0,90
29. <i>Burin dièdre d'angle</i>	2	1,81
30. <i>Burin dièdre sur lame cassée</i>	2	1,81
34. <i>Burin sur troncature retouchée droite</i>	2	1,81
43. <i>Burin nucléiforme</i>	1	0,90
62. <i>Pointes de Font-Yves (Krems)</i>	3	2,72
60. <i>Lame (pièce) à troncature retouchée droite</i>	1	0,90
65. <i>Lame à retouches continues sur un bord</i>	6	5,45
66. <i>Lame à retouches continues sur les deux bords</i>	10	9,09
67. <i>Lame aurignacienne</i>	9	8,18
74. <i>Pièce à encoche</i>	7	6,36
75. <i>Pièce denticulée</i>	2	1,81
77. <i>Racloir</i>	6	5,45
84. <i>Lamelle tronquée</i>	2	1,81
89. <i>Lamelle à coche</i>	1	0,90
90. <i>Lamelle Dufour</i>	22	20,00
Total:	110	99,61 %

Indici tipologici

IG = 26,36

IB = 7,27

IGA = 5,45

IBd = 4,54

IBt = 1,81

(comuna Tomești, județul Timiș), la nord-est de sat, pe o terasă de confluență a celor două cursuri ale Begăi (Bega Mare și Bega Mică). Locul este numit de localnici „Dumbrăvița”.

Ca și la Tincova, din punct de vedere geomorfologic, ne găsim într-o zonă de dealuri și coline care reprezintă ultimele trepte — spre nord-vest de data aceasta — a masivului Poiana Ruscă. Sintem la capătul dinspre est al Văii Begheului, care se lărgeste din ce în ce mai mult către vest în forma unei pîlnii, despre care am vorbit în capitolul privind mediul natural.

Fundamentul terasei „Dumbrăvița” este constituit din aceleași materiale grosiere (conuri de dejecție, acumulări coluvio-proluviale) smulse din marginile muntelui și depuse la malul unui alt golf al lacului Pannonic. În aceste depozite de bolovănișuri și pietrișuri și-au sculpat terasa de confluență cele două cursuri ale Begăi.

Primele săpături au fost efectuate în vara anului 1960 și au continuat în anul 1961 — 1964 și 1967 — 1972. Precizăm că terasa Dumbrăvița măsoară peste 4 ha, săpăturile fiind concentrate în două puncte situate la circa 80 m distanță unul de celălalt, numite de noi Românești-Dumbrăvița I și II.

Românești-Dumbrăvița I

În acest punct au fost găsite cele mai bogate urme arheologice. S-a săpat o suprafață de 450 m², adîncită în medie pînă la 1,30 m, iar în unele secțiuni s-a ajuns pînă la aluviunile de bază ale terasei (circa 3 m).

Profilul geologic este alcătuit din următoarele depuneri (fig. 22) :

- 0—0,15 m solul vegetal actual, cenușiu-gălbui;
- 0,15—0,35 m depunere fină prăfoasă galben-albicioasă de aspect loessoid, cu o pinză compactă de oxizi de fier la mijloc;
- 0,35—0,50 m pinză intermediară galben-roșcată cu pete brune;
- 0,50—1,10 m depozit de argilă măzăroasă de culoare brun-roșcată cu structură prismatică, bogată în concrețiuni de oxizi de fier mai ales la bază, unde se amestecă cu pietricele rulate;
- 1,10—1,80 m lut fin roșcat (clisos), cu multe infiltrații verticale cenușii-albăstrui;
- 1,80—2,00 m bandă de lut amestecat cu pietriș rulat și cu multe concrețiuni de oxizi de fier;
- 2,00—2,50 m lut zgrunțuros amestecat cu pietricele fine;
- 2,50—2,80 m pinză compactă de oxizi de fier amestecată cu multe pietre rulate;
- 2,80—3,20 m argilă roșcată fină, amestecată cu pietricele mărunte;
- 3,20 m aluviunile de bază ale terasei.

În urma săpăturilor, au fost identificate șase etape sau niveluri de locuire, eșalonate pe 1,15 m adîncime. Nu se poate vorbi în acest caz de straturi de cultură propriu-zise, deoarece așezarea de la Românești-Dumbrăvița a fost legată în mare măsură de prelucrarea temporară, uneori de scurtă durată, a silexului cules din Valea Begăi. Din acest

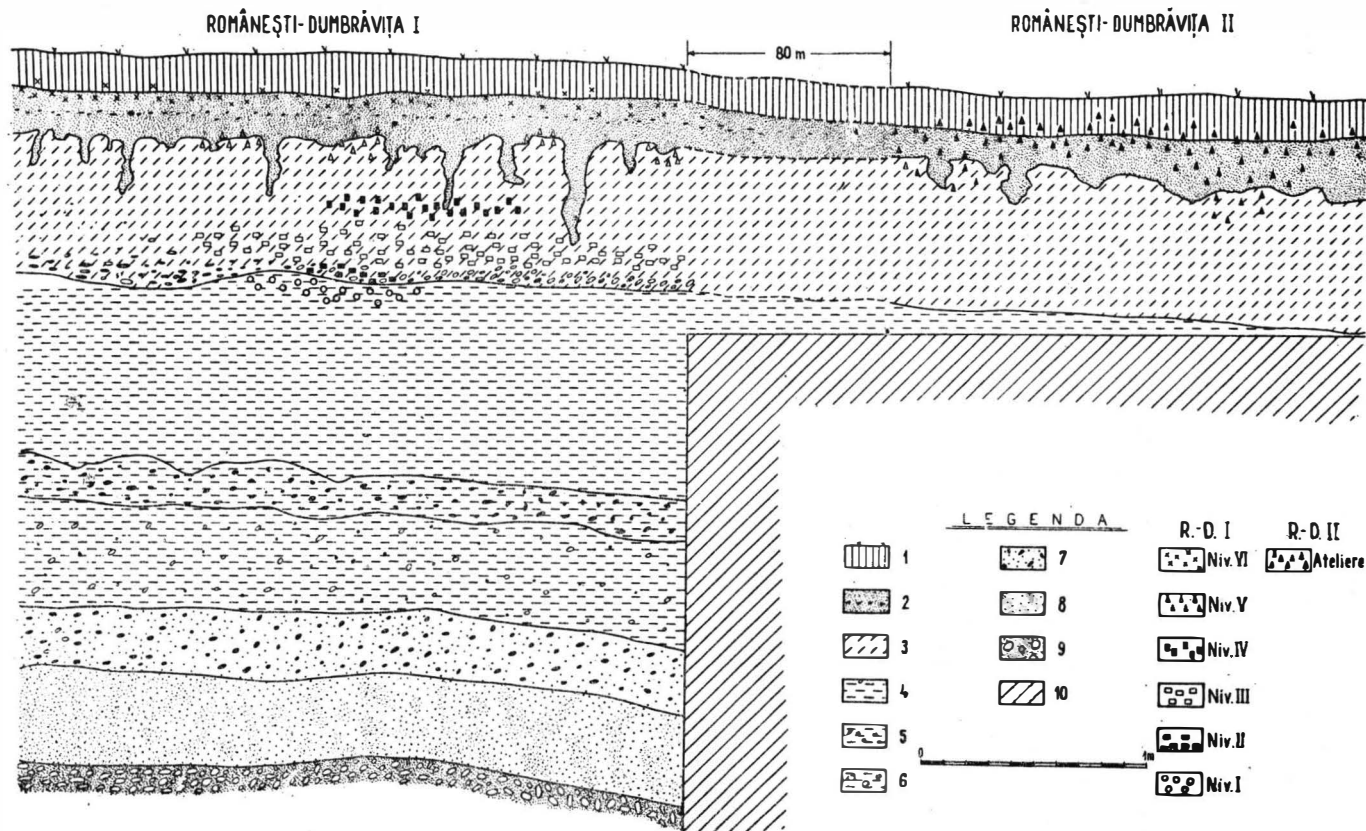

Fig. 22. — Românești-Dumbrăvița I și II. Profil stratigrafic: 1, solul vegetal actual, cenușiu-gălbui; 2, praf fin galben-albicios cu concrețiuni de oxizi de fier (epipaleolitic); 3, argilă brun-roșcată, cu structură pirznatică (aurignacian); 4, lut fin roșcat cu infiltrații cenușii-albastrii (paleolitic cuarțitic); 5, cuvertură de pietrișuri rulate în amestec cu oxizi de fier; 6, lut cu pietricele rulate; 7, plinză compactă de oxizi de fier, pietre rulate și argilă; 8, argilă roșcată, fină; 9, aluviunile terasei; 10, depozite nesăpate.

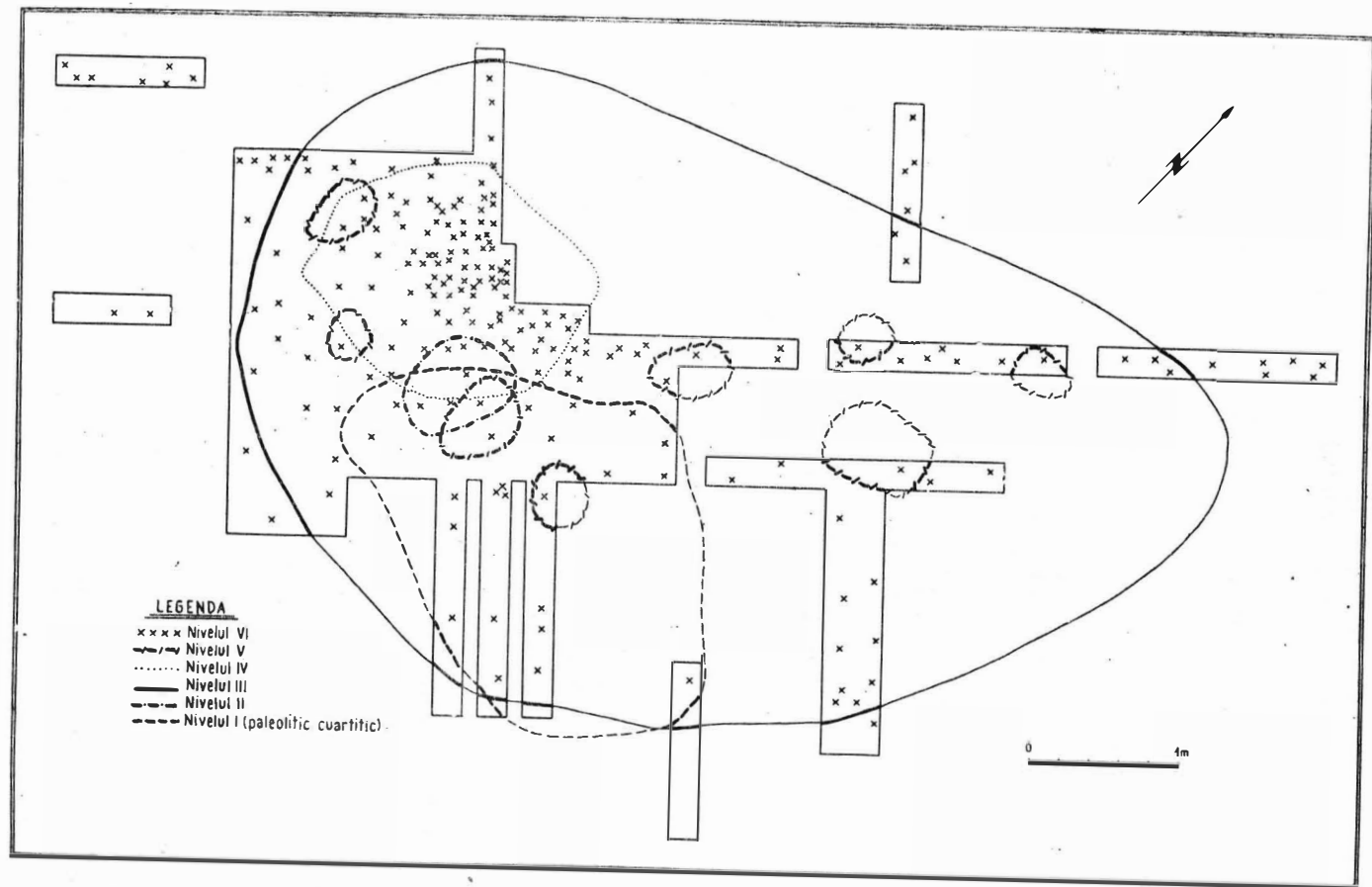

Fig. 23. — Românești-Dumbrăvița 1. Planul general al săpăturilor și suprafața de extindere a nivelelor de locuire.

motiv a fost foarte dificilă stabilirea stratigrafiei, ea trebuind să fie urmărită cu multă atenție de-a lungul anilor, mai ales pe orizontală, deoarece numai cu totul izolat au fost întâlnite, în suprapunere, toate cele șase niveluri (fig. 23).

Cel mai vechi nivel este situat între 1,15—1,05 m adâncime la limita superioară a depunerilor de lut fin roșcat cu infiltrații verticale cenușii-albăstrui. Componenta și caracteristicile inventarului acestui nivel se deosebesc radical de cele ale nivelurilor superioare, deoarece în această primă etapă de locuire s-a utilizat ca materie primă numai cuarțitul, sub forma pietrelor de râu. Ca și în „Peștera Hoților” de la Băile Herculane, această industrie a cuarțitului oferă un utilaj extrem de sărac și de rudimentar. Atât tehnologia, cât și tipologia au fost determinate de calitatea proastă a cuarțitului, de dificultatea prelucrării acestei roci. Au fost recoltate 48 de piese, dintre care numai câteva pot fi socotite un fel de instrumente (fig. 24 și 25), majoritatea având un pronunțat caracter musterioid. Este vorba în primul rând de trei vîrfuri musteriene; unul de formă triunghiulară cu baza ușor rotunjită și cu talonul larg, căruia i s-a desprins cortexul. Altul are tot o formă triunghiulară, dar cu laturile mai puțin regulate; talonul este larg, pe cortex. Al treilea vîrf este mai mic și cu vîrful propriu-zis foarte ascuțit; are talonul alungit și acoperit de cortex. Latura stîngă prezintă către vîrf retușe fine de întrebuintare.

În afara acestor vîrfuri, printre cele 45 de așchii și spărturi au fost identificate și câteva racloare cu caracter, de asemenea, musterioid. Unul este lucrat pe o așchie groasă, cu latura stîngă ascuțită și retușată în partea distală, iar cu latura din dreapta mai groasă și acoperită parțial de cortex. Alte două exemplare reprezintă tipul de racloar în formă de „D” (*„couteaux à dos naturel”*) bine cunoscute în mustertianul cuarțitic din peșterile Carpaților noștri. Sînt lucrute pe așchii (cunoscute sub denumirea de *„tranches de citrus”*); unul dintre ele are o margine arcuită acoperită de cortex, iar latura opusă, partea activă, este ușor concav-convexă, cu retușe fine de întrebuintare (fig. 24/2).

Dacă aceste unelte ar fi fost descoperite într-un alt mediu, am fi fost tentați să le atribuim mustertianului, dar, atât poziția lor stratigrafică, care nu poate fi pusă la îndoială, cât și prezența în același context a unor unelte (tot din cuarțit) caracteristice paleoliticului superior, ne îndreptătesc să le atribuim unei perioade mult mai recente. Este vorba de un nucleu și două gratoare. Nucleul este prismatic (tipic paleoliticului superior) și păstrează de jur împrejur negativele unor lame. Gratoarele sînt confecționate pe așchii plate cu un capăt retușat (așa-numite retușe cuarțitice), unul avînd partea activă convexă larg deschisă (evantail), iar celălalt dreaptă și puțin înălțată.

Al doilea nivel reprezintă o etapă de locuire extrem de scurtă. Vestigiile lui au acoperit o suprafață de numai cîteva metri pătrați, fiind situate între 0,95—0,90 m adâncime, la baza depozitului de argilă brun-roșcată, unde se concentrează concrețiunile ferimanganice amestecate cu pietriș rulat. Inventarul acestui nivel este destul de sărac, dar se distinge prin două elemente: un racloar macrolitic, de o factură cu totul deosebită, și prezența unui burin voluminos (fig. 27/1). Racloarul (fig. 26) a fost confecționat pe așchie groasă (circa 4 cm), din jasp cafeniu-roșcat cu

Fig. 24. — Românești-Dumbrăvița I.
Unelte de cuarțit (nivelul I); 1, vîrf
neretușat; 2, racloar simplu concav
(„à dos naturel”); 3, nucleu ($\frac{1}{2}$ din
mărimea naturală).

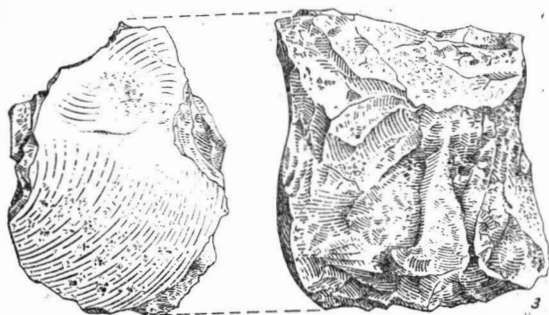
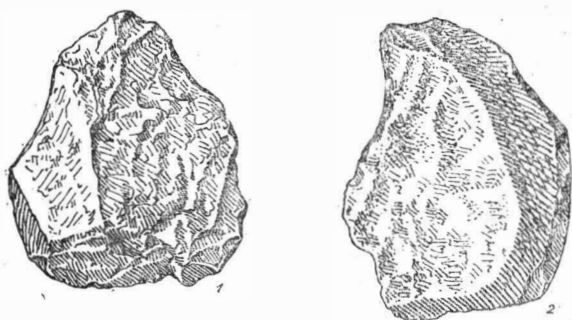
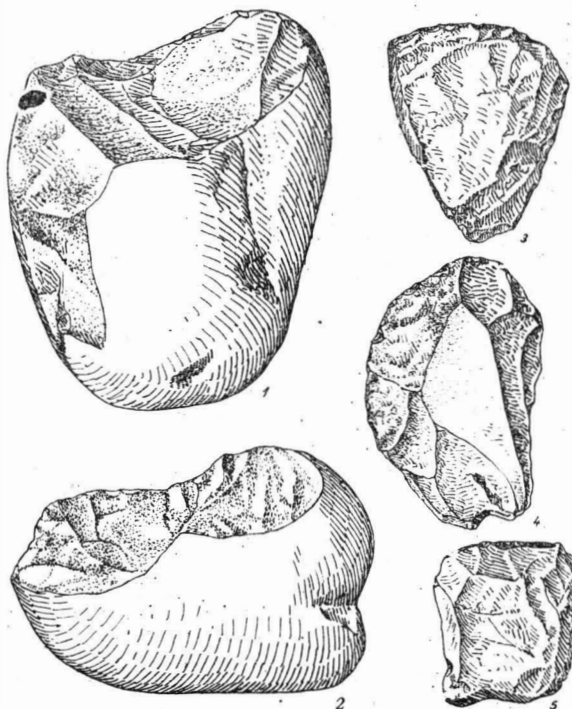

Fig. 25. — Românești-Dumbrăvița I.
Unelte de cuarțit (nivelul I): 1-2,
nuclee; 3-5, gratoare; 4, racloar
simplu convex ($\frac{1}{2}$ din mărimea na-
turală).

o granulație fină, care se înscrie într-o formă de patrulater neregulat și are lungimea de 16,2 cm și lățime de 13,9 cm. Prezintă o latură mai groasă (muchia) cioplită anume pentru a putea fi ușor prinsă în mână, iar latura opusă, împreună cu o parte din marginea de sus, formează un arc (partea activă a piesei) retușat, potrivit retușarelor scalariforme (în trepte). Retușele dispuse în interior sînt largi și plate, pe cînd cele marginale sînt mărunte și oblice. Această piesă, împreună cu alta descoperită în așezarea gravetiană de la Lespezi (jud. Bacău), reprezintă cele mai voluminoase unelte paleolitice descoperite pînă în prezent în țara noastră. Inventarul acestui nivel mai numără două gratoare atipice și cîteva lame simple.

Lamele retușate sînt toate în stare fragmentară și au retușe numai pe o latură, în două cazuri pe partea ventrală; restul materialului neprelucrat este constituit din foarte multe fragmente de lame simple (mari, mici și mijlocii), cîteva bulgări polimorfi, mai multe așchii, una cu talonul larg fațetat (fig. 27/6).

Al treilea nivel de cultură reprezintă cea mai bogată și cea mai întinsă etapă de locuire de la Românești-Dumbrăvița. Săpăturile noastre n-au reușit să delimiteze în toate direcțiile marginile acestei locuiri. Do-

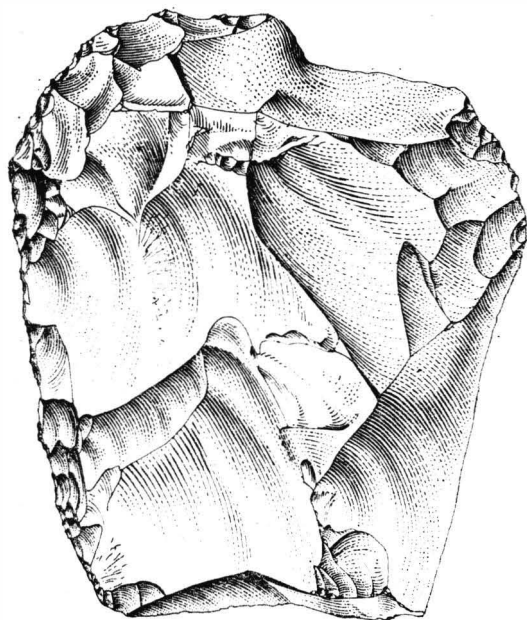

Fig. 26. — Românești-Dumbrăvița I. Nivelul II (aurignacian): racloar macrolitic ($\frac{1}{2}$ din mărimea naturală).

vezile arheologice le-am găsit situate între 0,86—0,70 m adîncime, în jumătatea inferioară a aceluiași depozit de argilă brun-roșcată. Din acest nivel au fost recoltate peste 5 000 de piese de silex, din păcate însă numai 114 unelte. Situația este pe deplin explicabilă, dacă ținem seama de faptul că așezarea de la Românești-Dumbrăvița a fost în general — așa cum menționam mai înainte — legată de exploatarea silexului.

Inventarul, chiar dacă nu este prea bogat, este în schimb variat. În acest sens gratoarele constituie cel mai bun exemplu; nu numai că ele domină din punct de vedere numeric toate celelalte tipuri de unelte,

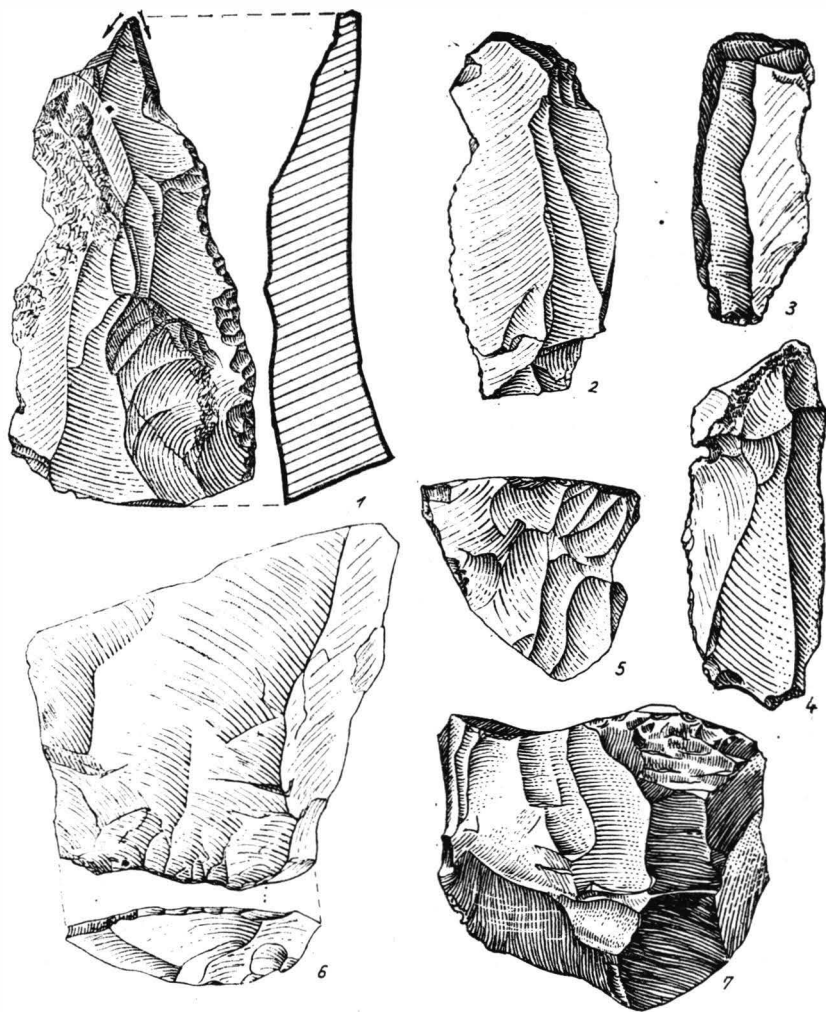

Fig. 27. — Românești-Dumbrăvița I. Nivelul II (aurignacian): 1, burin diedru pe lama groasă retusată; 4, gratoar pe capăt de lamă; 3—4, lame cu retușe fine de uzură; 6, așchie cu talonul gros, fațetat; 5, 7, nuclee (2/3 din mărimea naturală).

dar îmbracă aproape toată gama de forme cunoscute în paleoliticul superior. Sînt prezente toate formele de gratoar pe lamă (fig. 28/1—5, 9), între care unul dublu (pe un capăt al lamei convex, iar pe celălalt concav). Gratoarul pe așchie are cele mai multe exemplare (fig. 29/3, 5, 7): este vorba de o formă mai puțin tipică, caracteristică mai ales așezărilor atelier. Nu lipsesc importante gratoare aurignaciene (carenate)

(fig. 28/7, 8). De asemenea, nu lipsesc nici gratoarele nucleiforme specifice aurignacianului bănăţean, ca şi gialăele (*rabots*) (fig. 28/6; 29/1—2, 6). Burinele sînt mai puţin numeroase mai ales în comparaţie cu celelalte unelte de bază, gratoarele. Ca şi gratoarele însă, burinele apar în forme foarte variate (fig. 31). Au fost identificate 10 forme de burin, între care cele mai numeroase sînt diedrele. Interesante şi caracteristice pentru Româneşti-Dumbrăviţa I sînt însă burinele pe trunchieri retuşate (dreaptă, oblică, concavă şi convexă).

Lamele retuşate ocupă un loc destul de modest în inventarul acestui nivel (fig. 31/1—6, 9). Interesant de remarcat faptul că lamelele în stare

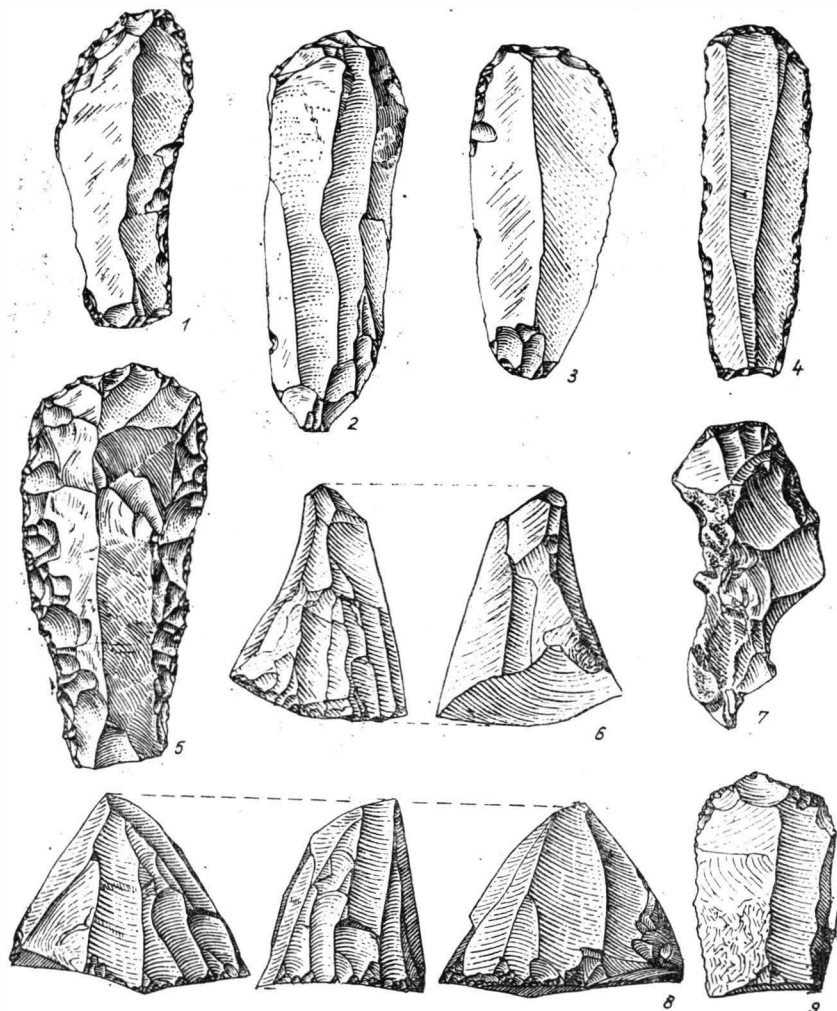

Fig. 28. — Româneşti-Dumbrăviţa I. Nivelul III aurignacian : 1—4, 9, gratoare pe capăt de lamă; 5, gratoar pe lamă aurignaciană; 6, gialău („rabot”); 7—8, gratoare carenate (2/3 din mărimea naturală).

fragmentară sînt retușate numai pe o latură, iar cinci din cele întregi sînt lame aurignaciene retușate pe ambele laturi, cu retușe solzoase („*écailleuses*”).

Dintre uneltele mai importante ale acestui nivel mai trebuie să menționăm cele 8 lame Dufour (fig. 32/1—6), majoritatea în stare fragmentară. Cinci exemplare sînt tipice, retușate altern semiabrupt, una numai pe o latură, iar celelalte pe ambele laturi, dar numai pe fața dorsală. Ultimele ar putea fi vîrfuri Font Yves, dar piesele fiind fragmen-

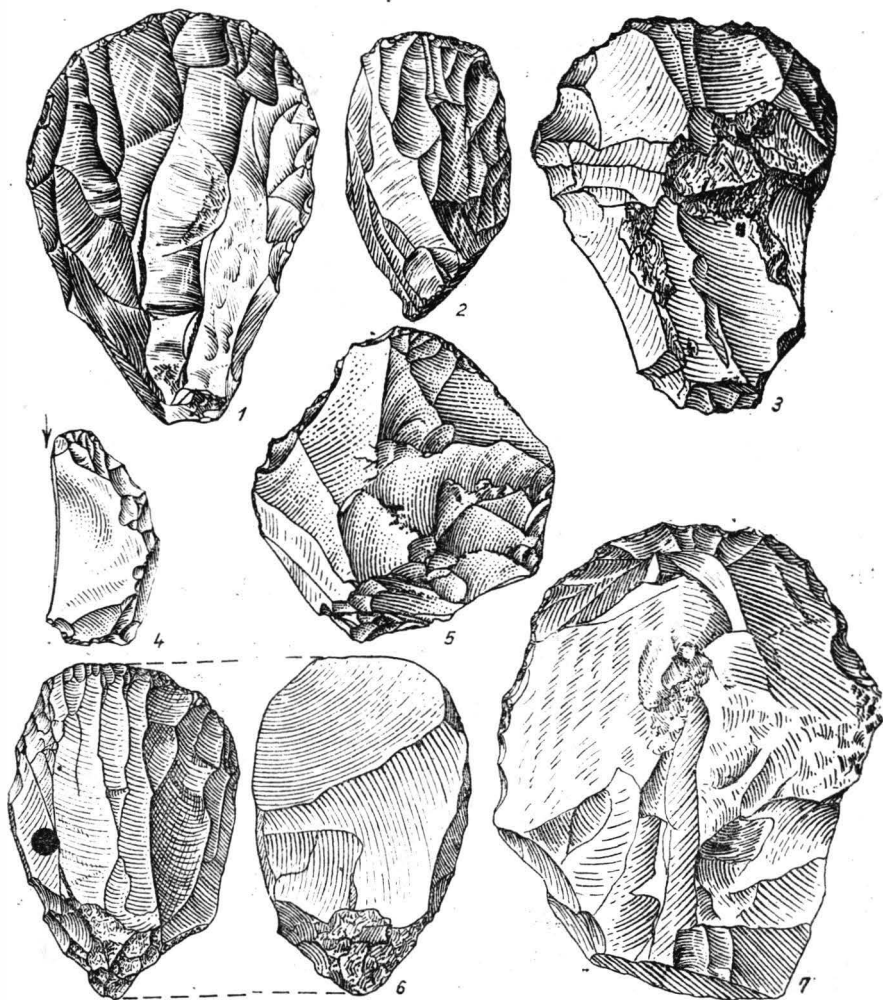

Fig. 29. — Românești-Dumbrăvița I. Nivelul III (aurignacian): 1, 4, gratoare carenate nucleiforme; 3, 7, gratoare pe așchii late; 4, gratoar-burin; gratoar du bot („*à museau*”) (2/3 din mărimea naturală).

tare, această încadrare rămîne nesigură. Nu putem încheia cu acest nivel fără a prezenta pe scurt imensul material neprelucrat sau atipic.

În afara unor bulgări atipici de silex cu cîteva încercări de desprindere, în acest nivel au fost scoase la iveală 47 de nuclee (fig. 32/8—10). Mai mult de jumătate (circa 25) sînt neregulate, globulare, cu desprinderi dezordonate de lame și așchii.

Au fost descoperite însă și nuclee mai apropiate de formele cunoscute în această perioadă : piramidale, conice, prismatice (cu unul sau două

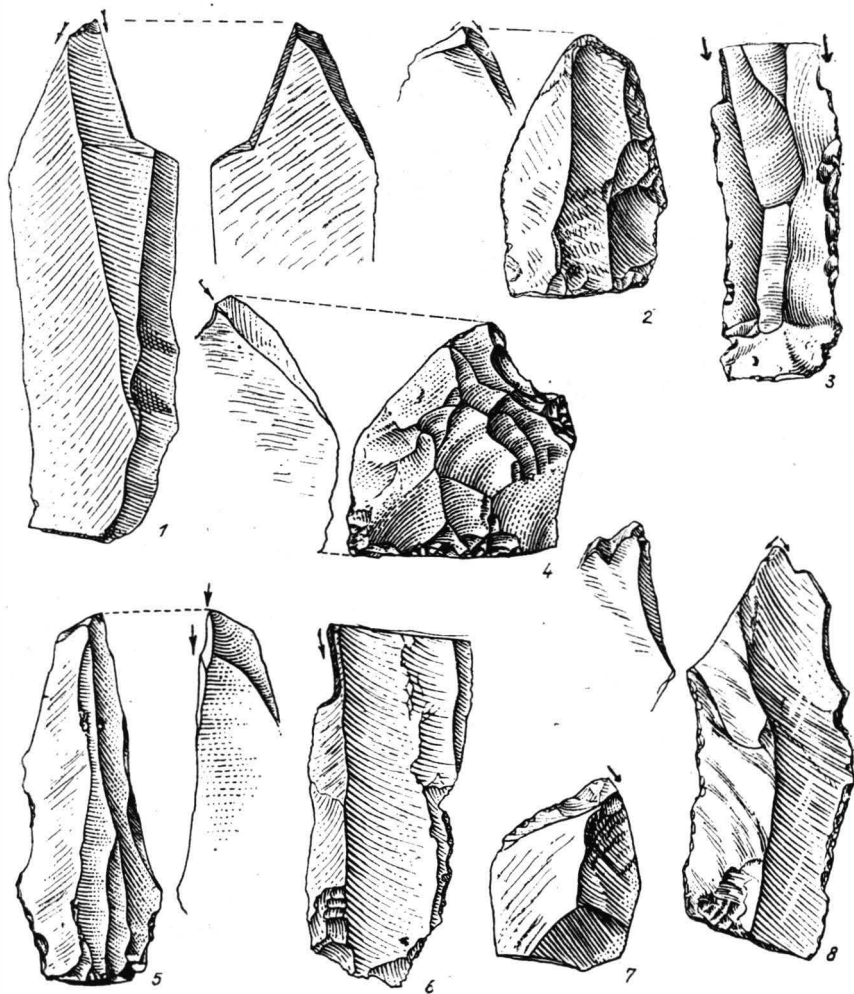

Fig. 30. — Românești-Dumbrăvița I. Nivelul III (aurignacian): 1—2, 5, 8, burne diedre; 3, burin dublu pe spătură; 4, burin pe scobitură; 6, burin pe spătură; 7, burin pe trunchiere retușată (2/3 din mărimea naturală).

planuri de lovire) și trei exemplare puțin ieșite din comun, dar prezente aproape în toate așezările paleoliticului superior din Banat. Au două planuri de lovire alăturate care se unesc într-un unghi de aproape 90°, iar suprafețele opuse, care poartă negativele desprinderilor de lame și așchii, se unesc tot în unghi drept, cu singura deosebire că zona de contact este rotunjită ca un fund de sac. Mai trebuie menționat faptul că majoritatea nucleelor sint acoperite parțial de cortexul caracteristic bolovănișurilor de riu, un indiciu în plus asupra sursei de aprovizionare cu materie primă (prundișul riului Bega).

Din acest nivel a fost scos la lumină un număr impresionant de lame simple (788 de exemplare), dar cea mai mare parte în stare fragmentară (dovadă despre efortul depus pentru prelucrarea acestui opal de proastă calitate). Predomină lamele de mărime mijlocie (592), dar sint prezente și lamele macrolitice (38), precum și cele microlitice (158). Unele lame, mai ales cele mai mari sau mai întregi, prezintă retușe de uzură, dovadă că au fost utilizate chiar în forma aceasta brută. În sfârșit, mai trebuie amintit numărul impresionant de așchii (1941), din care excludem bineînțeles deșeurile, resturile de la prelucrarea silexului (2 165). Avem în vedere numai așchiile care prezintă un plan de lovire (talon) și bulbi de percuție și care, ca și lamele, au fost utilizate uneori fără a fi prelucrate.

Al patrulea nivel de lovire reprezintă o etapă mult mai scurtă de locuire, avînd în vedere atît numărul pieselor de silex scoase la iveală, cît și suprafața pe care o acoperă (circa 20 m²). Este situat la mijlocul depunerii de argilă brun-roșcată între 0,67—0,60 m adîncime, la numai cîțiva centimetri de nivelul imediat inferior. De aceea delimitarea ca nivel separat față de nivelul III a fost dificilă, ea fiind realizată după două campanii de săpături, cînd s-a constatat dispariția lui din stratigrafia acestei așezări, pe măsură ce săpăturile au fost extinse. La acest indiciu s-au alăturat altele, privind materia primă (utilizarea cu predilecție a unui silex de culoare roșie) și componența puțin deosebită a utilajului. Ultimul indiciu se referă la faptul că inventarul compus cam din aceleași tipuri de unelte ca și în celelalte niveluri, se deosebește totuși prin prezența într-un procent mult mai mare (circa 30%) a uneltelor trunchiate. Au fost scoase la iveală mai multe așchii și lame cu trunchieri (drepte, oblice sau arcuite) retușase (fig. 34/4—11). Ies în evidență cîteva lame subțiri, care nu depășesc 4—5 cm lungime și au în capăt (partea distală) ușor arcuită cu retușe fine semiabrupte. Un exemplar are și capătul de jos retușat în aceeași manieră. În ceea ce privește utilizarea acestor lame trunchiate, trebuie menționată o lamă de acest tip care are la bază un mic peduncul pentru a fi fixat într-o tijă (armă propulsată).

Tot din categoria pieselor trunchiate, fac parte și burinele cu trunchiere sau scobituri retușate (fig. 34/1—2), elemente care în chip izolat apar și în celelalte niveluri și așezări. Trunchierile sint în general concave, iar lovitura de burin („*coup de burin*”) este prelungă, fapt constatat și pe celelalte tipuri de burin din acest nivel.

Al cincilea nivel este situat între 0,50—0,40 m adîncime, în depunerea intermediar galben-roșcată cu pete brune. El este foarte întins, dar discontinuu, fiind constituit din mici aglomerări, mici ateliere pentru prelucrarea silexului, situate la 3—4 m distanță unele de altele. Au fost

recoltate foarte multe așchii atipice și resturi de la prelucrarea silexului, în schimb numărul uneltelor este foarte redus. Se constată, începînd cu acest nivel, o lipsă de preocupare pentru realizarea unor forme de unelte cu adevărat tipice, de aici și impresia, nu întotdeauna confirmată, a unei

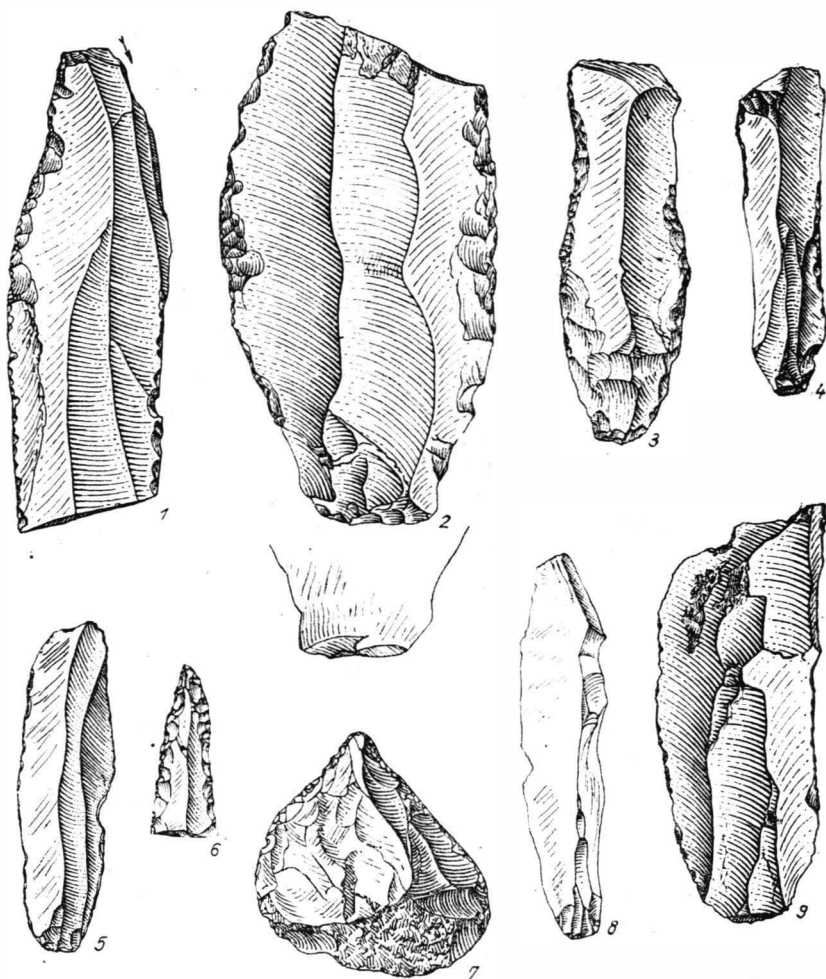

Fig. 31. — Românești-Dumbrăvița I. Nivelul III (aurignacian); 1, burin pe lamă rețușată; 2, așchie lamelară rețușată; 3, lame „étranglées”; 4, 5, 8—9, lame simple sau parțial rețușate; 6, vîrf; 7, străpungător (2/3 din mărimea naturală).

decăderi a industriei silexului. În acest nivel apare o serie de gratoare confecționate pe așchii largi rețușate sumar și neuniforme (fig. 35/1). Au fost scoase la lumină, de asemenea, mai multe așchii macrolitice rețușate parțial, neregulat și utilizate ca racloare atipice. Tot începînd cu acest

nivel constatăm o tendință de a utiliza mai des nucleele epuizate sau pe cele pe cale de epuizare ca gratoare înalte sau ca gâlăe („rabots”).

Trebuie să facem neapărat precizarea că totuși inventarul acestui nivel păstrează, în proporții mai reduse într-adevăr, formele de unelte

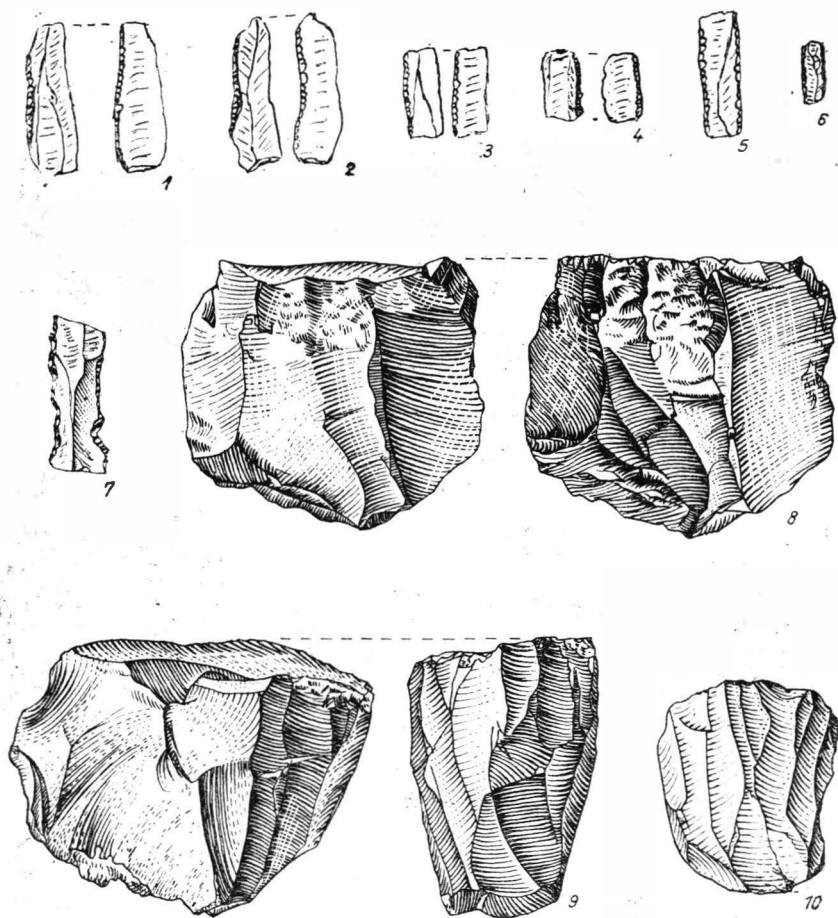

Fig. 32. — Românești-Dumbrăvița 1. Nivelul III (aurignacian): 1—6, lame Dufour; 7, lamă denticulată; 8—10, nuclee (2/3 din mărimea naturală).

pe care le-am întâlnit la nivelurile inferioare, caracteristice aurignacianului bănățean. Așadar, acest nivel nu reprezintă o cultură nouă în stratigrafia de la Românești-Dumbrăvița, ci etapă normală în dezvoltarea industriei de silex din Banat, foarte importantă pentru înțelegerea evoluției aurignacianului în această zonă. Merită să fie, de asemenea, semnalat faptul că numărul burinelor depășește pe acela al gratoarelor.

Al șaselea și ultimul nivel este situat între 0,30—0,20 m adâncime, sub stratul vegetal actual, în partea superioară a depunerilor galben-pră-

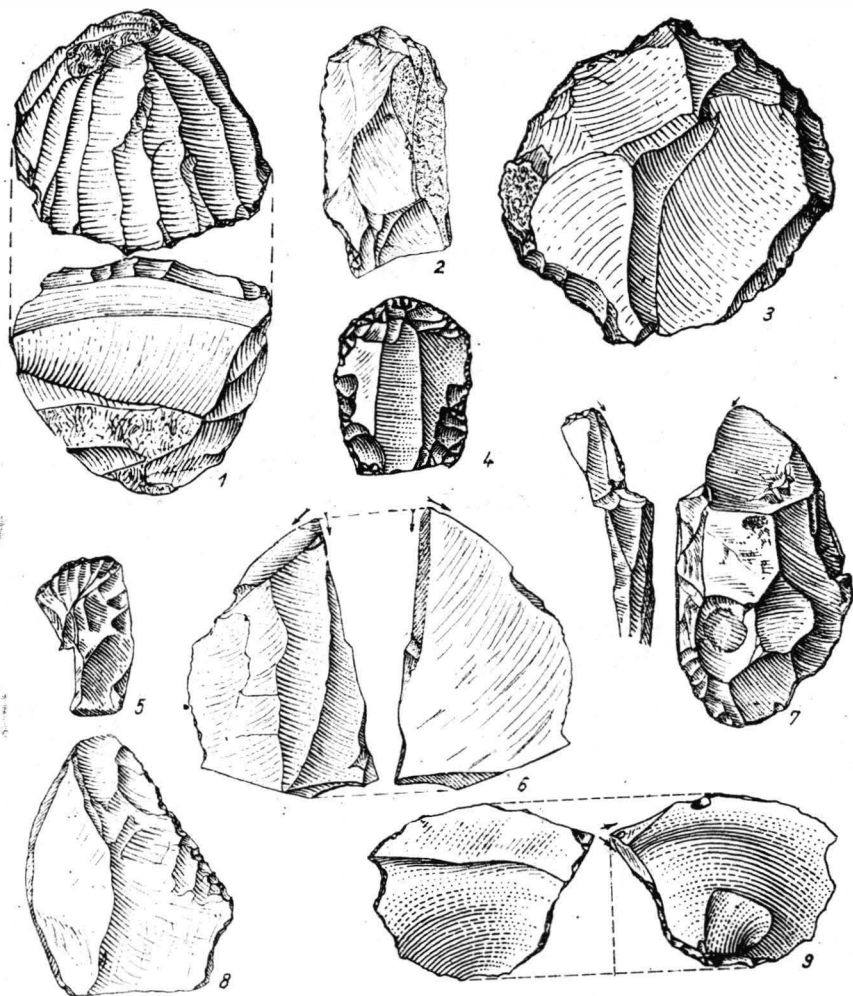

Fig. 33. — Românești-Dumbrăvița 1. Nivelul IV (aurignacian): 1, 5, gratoare carenate; 2, 4, gratoare pe capăt de lamă; 3, gratoare pe așchie lată; 7, burin pe trunchiere; 6, 9, burine diedre; 8, racloar (2/3 din mărimea naturală).

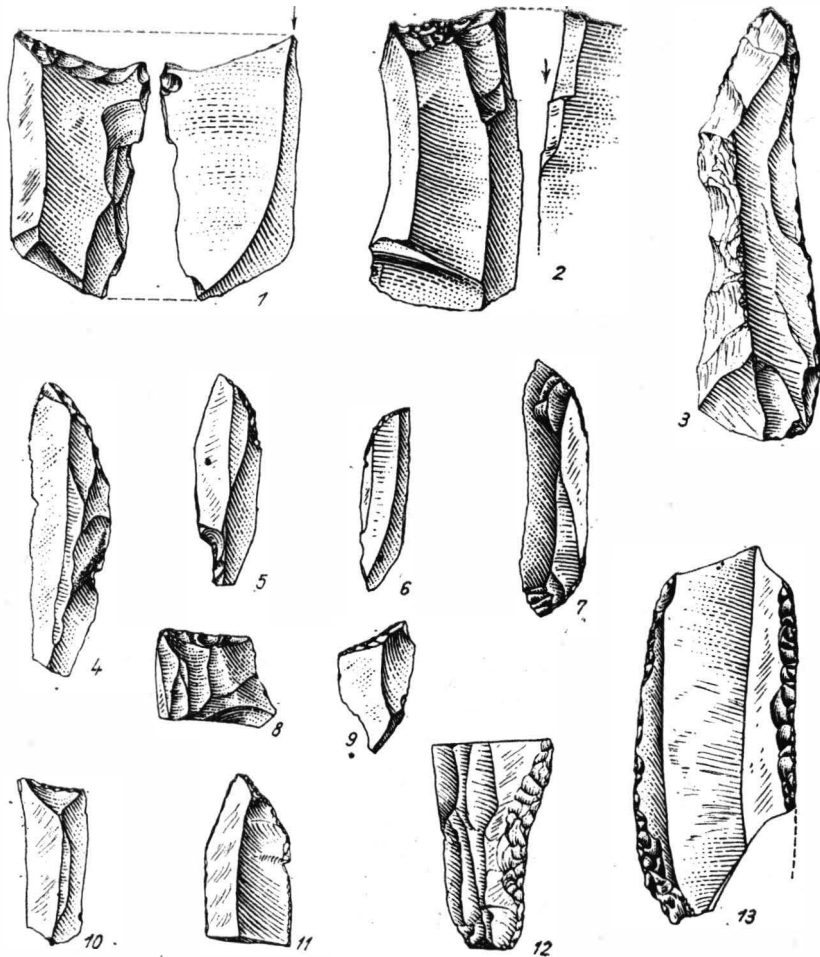

Fig. 34. — Românești-Dumbrăvița I. Nivelul IV (aurignacian): 1—2, burine pe trunchiere retușată; 3, lamă cu creastă; 4—11 lame trunchiate; 12, lamă cu scobitură; 13, lamă retușată (2/3 din mărimea naturală).

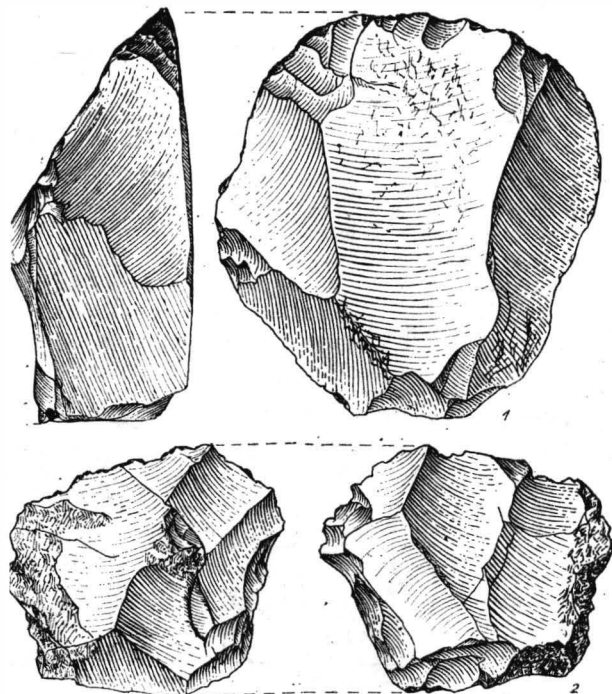

Fig. 35. — Românești-Dumbrăvița I. Nivelul V (aurignacian): 1, gratoar macrolitic; 2, cioplitor ($\frac{1}{2}$ din mărimea naturală).

foase de aspect loessoid. Acest nivel este, de asemenea, foarte întins, dar urmele arheologice sînt foarte rare. Utlajul este sărac, dar variat și în același timp interesant. Alături de elementele tradiționale, tipice aurignacianului bănățean, inventarul cuprinde o serie de piese noi caracteristice

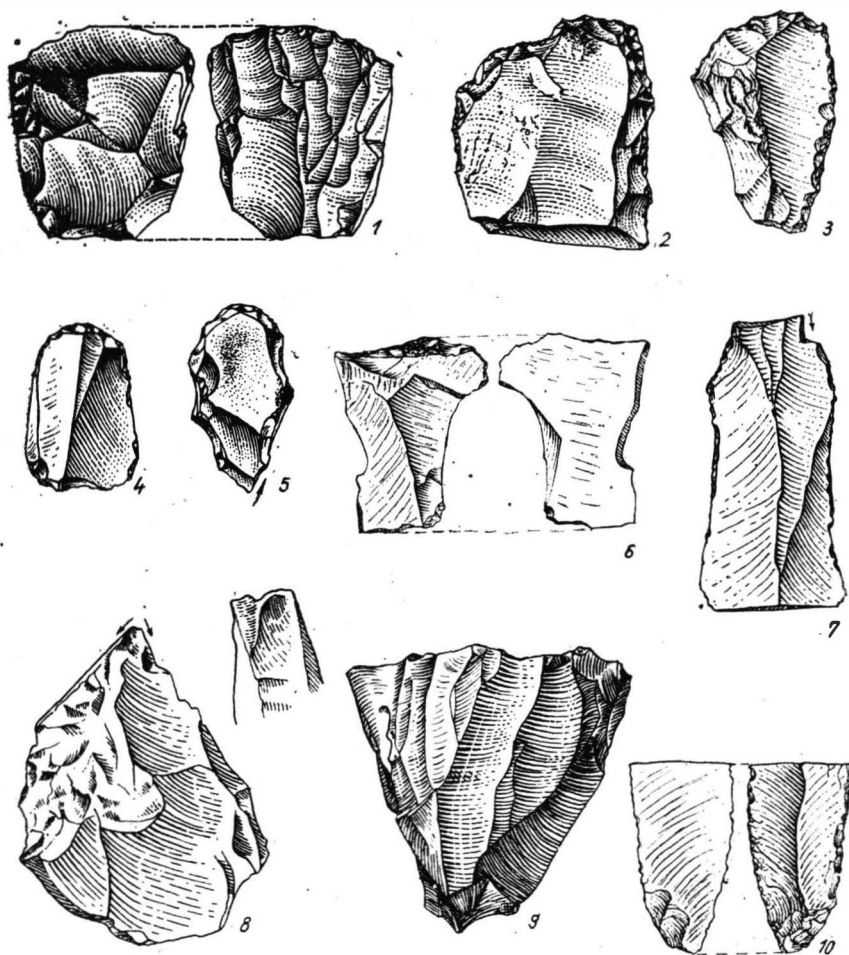

Fig. 36. — Românești-Dumbrăvița I. Nivelul V (aurignacian) : 1, gialău („*rabol*”); 2—4, gratoar pe capăt de lamă; 5, gratoar-burin; 6, burin pe trunchiere; 7, burin pe spătură („*sur cassure*”); 8, burin diedru; 9, nucleu; 10, fragment de lamă retușată (2/3 din mărimea naturală).

sfîrșitului paleoliticului superior și epipaleoliticului : mici gratoare ungui-forme sau circulare, două triunghiuri scalene magdalenoide (două vîrfuri cu o latură și baza retușate abrupt), lamele cu latura teșită („*lamelles a dos*”) și vîrfuri de tip „*La Gravette*” (fig. 37). De reținut, ca un fapt deosebit, că abia acum, în această ultimă etapă, apar primele elemente gravetiene.

Românești-Dumbrăvița II

Așa cum am arătat, acest punct se află tot pe terasa Dumbrăvița, la circa 80 m nord de așezarea principală, înspre colțul de confluență al terasei. În această porțiune au fost descoperite mici ateliere pentru prelucrarea silexului răspindite pe aproape o jumătate de ha. Începutul activității acestor ateliere corespunde, din punct de vedere stratigrafic, cu cel de-al cincilea nivel din așezarea principală și a continuat — luându-se după prezența unor fragmente ceramice neolitice — până târziu în holocen. Materialele arheologice scoase la iveală sînt constituite în marea lor majoritate — ca peste tot, dealtfel, în asemenea ateliere — din așchii și spărturi atipice (deșeuri de la prelucrarea silexului). În unele locuri, numărul lor este impresionant, atingînd circa 200 piese pe m². Printre miile de așchii și spărturi au fost descoperite piese tipice asemănătoare celor din nivelurile 5 și 6 din așezarea principală. Ies în evidență și aici unele așchii macrolitice retușate sumar și dezordonat pentru a fi folosite la tăiat și răzuit (fig. 38). Se simte în aceste ateliere nevoia urgentă de piese de silex, prelucrate sumar, dar eficiente. Sintem în fața aceluiași fenomen întîlnit în Muntenia la Lapoș, unde constatăm aceeași lipsă de grijă în făurirea uneltelor, punîndu-se accentul pe valoarea lor funcțională urgentă și nu pe realizarea unor forme îngrijite, tipice.

Printre numeroasele ateliere descoperite în această parte a terasei se remarcă două care ridică problema deosebit de interesantă: unul „specializat” în confecționarea lamelelor Dufour, iar celălalt în prelucrarea cuarțului și cuarțitului. Amîndouă sînt amplasate în marginea de est-nord-est a terasei, spre izvorul numit „Balta Caldă”. Activitatea primului atelier s-a extins pe o suprafață de numai 4 m². Vestigiile arheologice se găsesc între 0,45 — 0,30 m adîncime, iar din punct de vedere al stratigrafiei geologice și arheologice ele se situează între cel de-al 5-lea și al 6-lea nivel din așezarea principală. Din acest mic atelier au fost scoase la iveală numeroase așchii și spărturi mici de silex, printre care, ca piese tipice, numai lamele Dufour (15 exemplare) (fig. 39/1—23). Au mai fost găsite într-adevăr două gratoare și cîteva așchii retușate, dar cu totul atipice. Este de remarcat lipsa nucleelor caracteristice și a gratoarelor carenate, de la prelucrarea cărora se afirmă că provin aceste lamele. Au fost recoltate 15 lamele Dufour, un număr destul de mare dacă ținem seama de suprafața ocupată de acest atelier și de numărul total al pieselor descoperite (136). Spre deosebire de cele descoperite la Tincova, sînt mai mici și chiar mai tipice, mai apropiate de tipul clasic Dufour. Întregi sau fragmentare, nu depășesc 3 cm lungime (unele au profilul longitudinal arcuit) și sînt retușate pe ambele laturi altern, pe una direct (retușe ventrodorsale) și pe cealaltă invers (retușe dorso-ventrale).

Celălalt atelier, care se găsește la cîteva metri distanță de acel cu lamele Dufour, ne-a oferit cîteva piese voluminoase, lucrate dintr-un cuarț („cuarțit”) alb-lăptos, translucid. Rețin atenția îndeosebi două piese cu un pronunțat caracter musteroid (fig. 40). Este vorba de un virf mare, cu talonul larg pe cortex și cu bulb de percuție proeminent, care are o formă aproape triunghiulară. În afara unor știrbituri datorate utilizării, virful nu prezintă nici un fel de retușă, fiind folosit în starea în care a fost detașat din nucleu. A doua piesă reprezintă un racloar pe

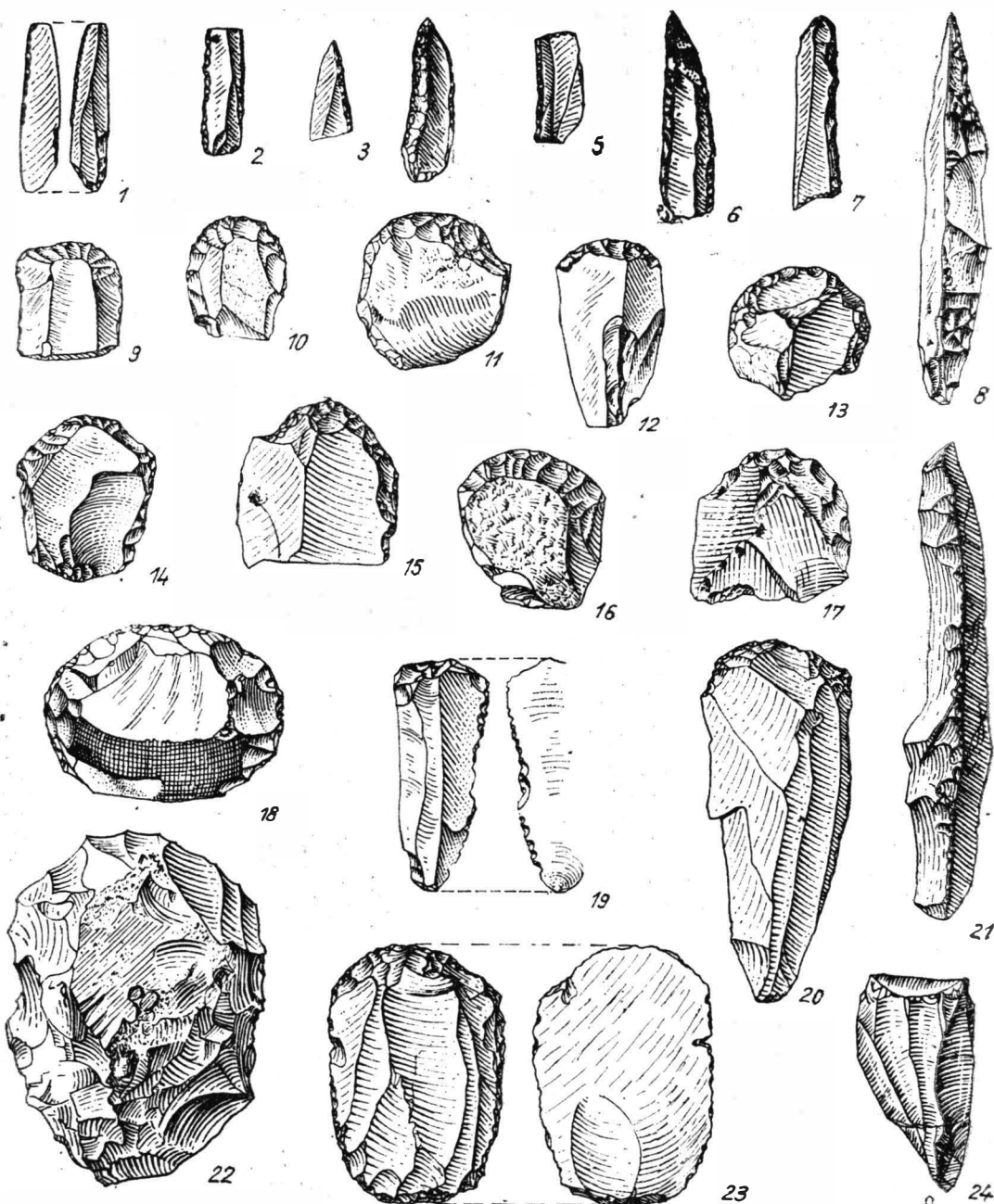

Fig. 37. — Românești-Dumbrăvița I. Nivelul VI (epipaleolitic); 1–3, lamele Dufour; 4, 6, 8, virfuri de tip „La Gravette”; 5, lamă „à dos abattu”; 7, triunghi scalen (magdalenoid); 9–17, gratoare macrolitice; 18, gratoar rotund; 19–20, 23, gratoare pe capăt de lamă; 22, gratoar înalt atipic; 21, lamă cu creastă; 24, nucleu microlitic (mărime naturală).

o așchie cu talonul, de asemenea, larg pe cortex și cu bulb de percucie proeminent. Una din laturi, cea stângă, a fost retușată pe partea ventrală (retușe cuarțitice).

Tot în raza satului Românești au mai fost descoperite urme paleolitice în încă două locuri : „pe Dîmbul Viei” și pe dealul „Pămînt Roșu”.

„Dîmbul Viei” sau „Dealul Viei” reprezintă o terasă situată pe stînga riului Bega la vest de sat, înaltă de circa 25 m. În urma unor sonde restrinse s-au descoperit între 0,20 — 0,45 m, într-o depunere galben

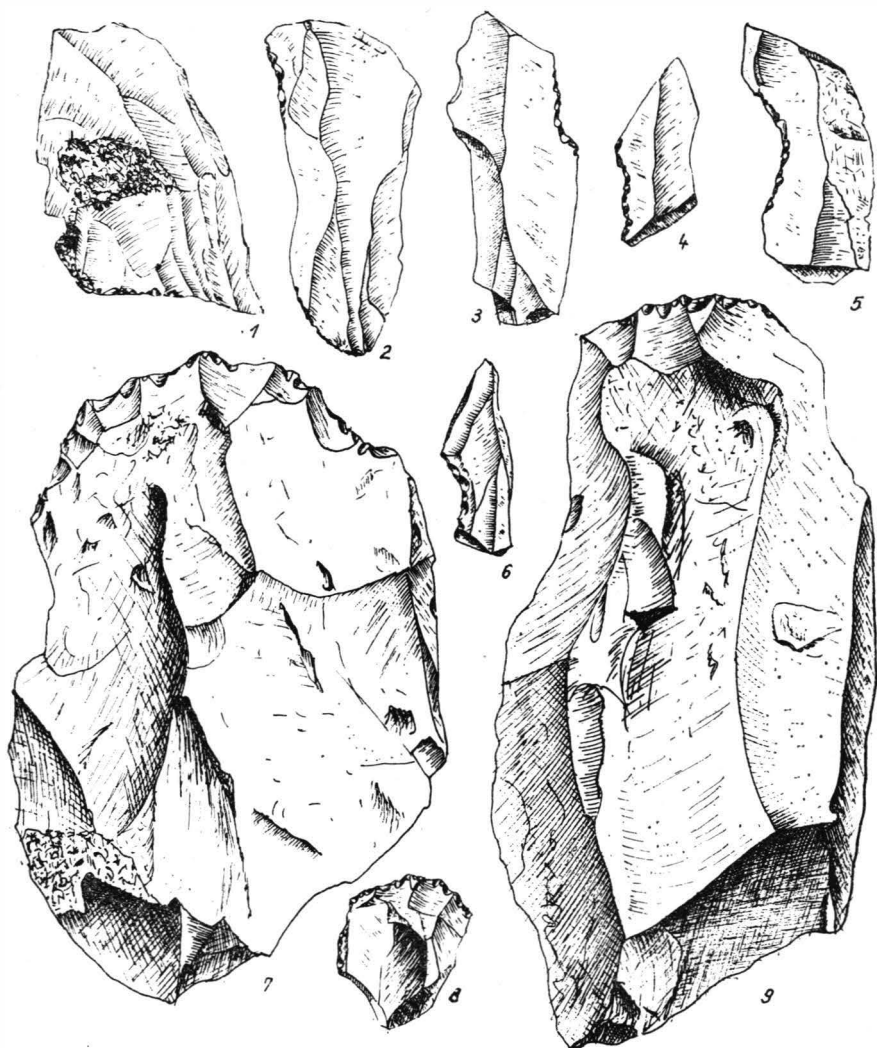

Fig. 38. — Românești-Dumbrăvița II (atelier): 1, grator nucleiform; 2, lamă parțial retușată; 3—6, lame cu scobituri („encoche”); 7, 9, gratoare atipice pe așchii voluminoase; 8, gratoar atipic pe așchie mică (2/3 din mărimea naturală).

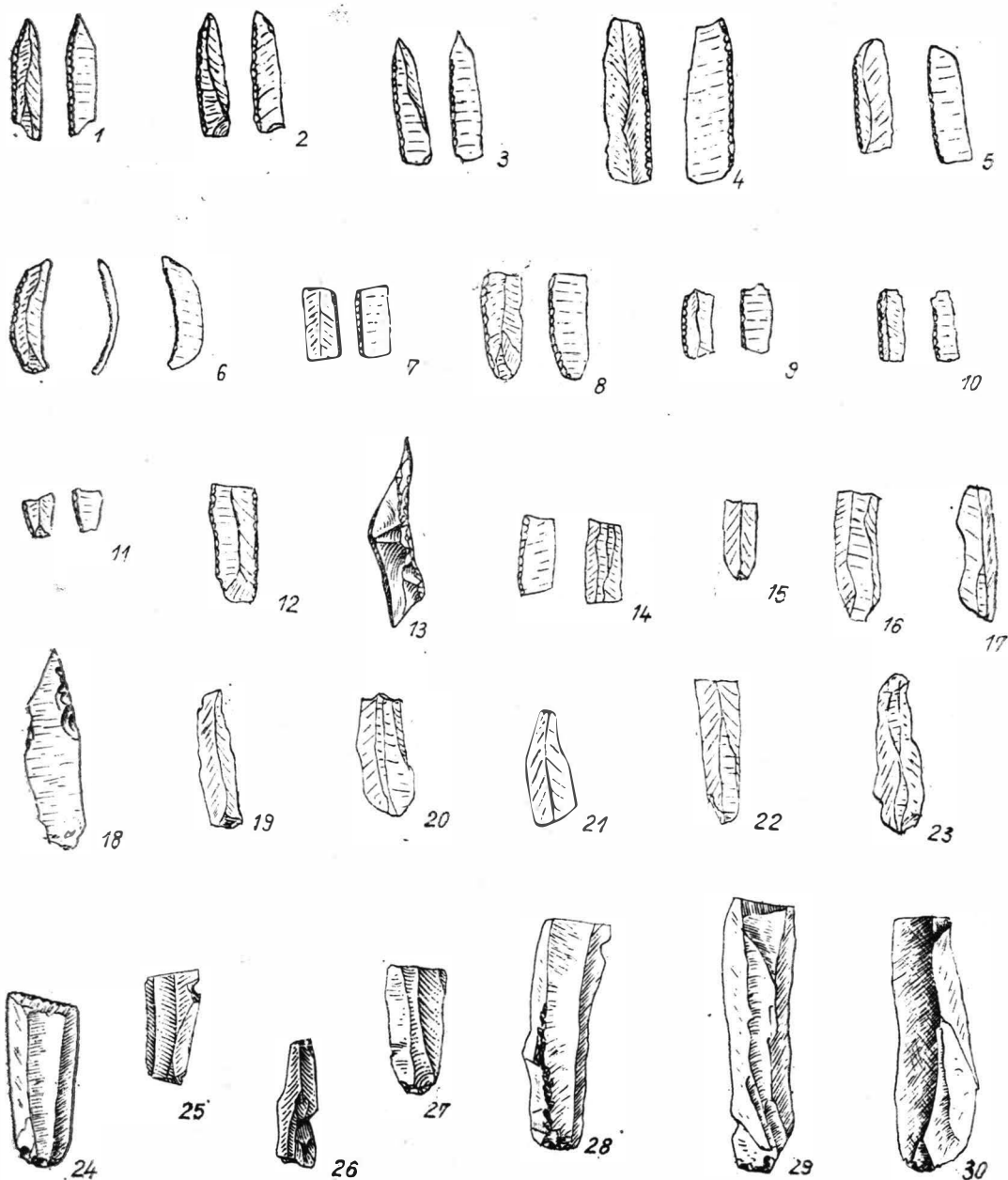

Fig. 39. — Românești-Dumbrăvița II (atelierul pentru confecționarea lamelelor Dufour); 1—3, virfuri de tip Krems; 4—12, 14, lamele Dufour; 13, 18, virfuri atipice; 15—17, 19—23, lamele simple; 24—30, lame și lamele simple din alte ateliere (mărime naturală).

prăfoasă, piese de silex, din care am selectat, ca material tipic, două gratoare nucleiforme, un frumos gratoar carenat, realizat pe o așchie bombată circular, mai multe nuclee și lame simple.

În sfârșit, în vara anului 1972, cu prilejul ultimei campanii de săpături, a mai fost depistată o nouă stațiune paleolitică pe dealul „Pământ Roșu” situat pe stînga riului Bega, la circa 600 m nord-est de Dumbrăvița. În urma unor sondaje restrinse, a fost descoperit un nou și puternic atelier pentru prelucrarea silexului. Este vorba de un atelier pentru pregă-

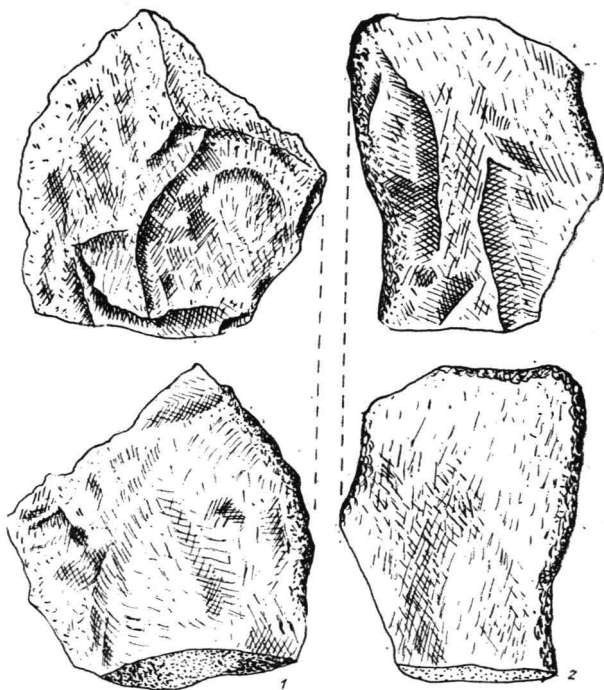

Fig. 40. — Românești-Dumbrăvița 11 (atelierul pentru confecționarea instrumentelor de cuarțit): 1, vîrf musteroid; 2, racloar simplu (1/2 din mărimea naturală).

tirea nucleelor care urmau să fie prelucrate în altă parte. Așa cel puțin pare să arate materialul arheologic scos la iveală (dintr-un sondaj de numai 10 m²) și alcătuit numai din nuclee mari, percutoare și așchii care păstrează pe spate crusta bulgărelui (așchii de decorticare a bulgărelui).

Coșava

La circa 5 km nord de Românești-Dumbrăvița, pe dreapta riului Bega (în aval), a fost descoperită în vara anului 1961 așezarea paleolitică de lângă satul Coșava (com. Curtea, jud. Timiș), despărțită de aceea de la Românești de Valea Largă a Begăi.

Spre deosebire de stațiunile de la Românești și Tincova, situate la periferia masivului Poiana Ruscă, cea de la Coșava se găsește pe dealul

**Caracteristicele tipologice ale inventarelor din nivelele III, IV, V, VI de la
Românești-Dumbrăvița I**

0	Niv. III		Niv. IV		Niv. V		Niv. VI	
	Total	%	Total	%	Total	%	Total	%
	1	2	3	4	5	6	7	8
1. <i>Grattoir sur bout de lame</i>	6	5,26	1	1,63	0	0	5	8,33
2. <i>Grattoir sur bout de lame atypique</i>	1	0,87	1	1,63	4	10,25	2	3,33
3. <i>Grattoir double</i>	1	0,87	0	0	1	2,56	0	0
5. <i>Grattoir sur lame retouchée</i>	1	0,87	0	0	1	2,56	0	0
6. <i>Grattoir sur lame aurignacienne</i>	2	1,75	0	0	1	2,56	0	0
7. <i>Grattoir évanail</i>	0	0	0	0	0	0	1	1,66
8. <i>Grattoir sur écal</i>	15	13,15	3	4,91	1	2,56	8	13,13
9. <i>Grattoir circulaire</i>	0	0	0	0	0	0	3	5,00
10. <i>Grattoir unguiforme</i>	1	0,87	1	1,63	0	0	9	15
11. <i>Grattoir caréné</i>	7	6,14	0	0	1	2,56	0	0
12. <i>Grattoir caréné atypique</i>	6	5,26	1	1,63	2	5,12	0	0
13. <i>Grattoir à museau</i>	2	1,75	1	1,63	0	0	0	0
14. <i>Grattoir à museau atypique</i>	1	0,87	0	0	0	0	0	0
15. <i>Grattoir nucléiforme</i>	8	7,01	3	4,91	1	2,56	2	3,33
16. <i>Rabot</i>	6	5,26	1	1,63	3	7,69	1	1,66
17. <i>Grattoir-burin</i>	1	1,87	1	1,63	1	2,56	0	0
21. <i>Perçoir-grattoir</i>	1	0,87	0	0	0	0	0	0
24. <i>Perçoir-atypique</i>	2	1,75	0	0	0	0	0	0
27. <i>Burin dièdre droit</i>	7	6,14	6	9,83	5	12,82	3	5,00
28. <i>Burin dièdre déjété</i>	3	2,63	3	4,91	2	5,12	1	1,66
29. <i>Burin dièdre d'angle</i>	2	1,75	4	6,55	3	7,69	2	3,33
30. <i>Burin dièdre sur lame cassée</i>	4	3,50	2	3,27	4	10,25	0	0
31. <i>Burin dièdre multiple</i>	1	0,87	1	1,63	4	10,25	0	0
32. <i>Burin busqué</i>	1	0,87	0	0	0	0	0	0
34. <i>Burin sur troncature retouchée droit</i>	2	1,75	3	4,91	1	2,56	1	1,66
35. <i>Burin sur troncature retouchée oblique</i>	2	1,75	4	6,55	0	0	0	0
36. <i>Burin sur troncature retouchée concave</i>	1	0,87	1	1,63	0	0	1	1,66
37. <i>Burin sur troncature retouchée convexe</i>	1	0,87	1	1,63	0	0	0	0
39. <i>Burin transverse sur encoche</i>	1	0,87	0	0	0	0	0	0
43. <i>Burin nucléiforme</i>	1	0,87	0	0	0	0	0	0
48. <i>Pointes de la Gravelle</i>	0	0	0	0	0	0	3	5,00
60. <i>Lame (pièce) à troncature retouchée droite</i>	0	0	2	3,27	0	0	0	0
61. <i>Lame à troncature retouchée oblique</i>	1	0,87	3	4,91	0	0	0	0

(continuare)

0	1	2	3	4	5	6	7	8
63. <i>Lame à tronçature retouchée convexe</i>	1	0,87	3	4,91	0	0	0	0
65. <i>Lame à retouches continues sur un bord</i>	6	5,26	0	0	1	2,56	0	0
66. <i>Lame à retouche continues sur deux bords</i>	1	0,87	3	4,91	0	0	0	0
67. <i>Lame aurignacienne</i>	5	4,38	1	1,63	0	0	1	1,66
74. <i>Pièce à encoche</i>	1	0,87	1	1,63	0	0	1	1,66
75. <i>Pièce denticulée</i>	1	0,87	2	3,27	0	0	0	0
76. <i>Pièce esquillée</i>	0	0	1	1,63	0	0	0	0
77. <i>Racloir</i>	2	1,75	4	6,55	0	0	2	3,33
78. <i>Raclette</i>	0	0	0	0	0	0	2	3,33
79. <i>Triangle</i>	0	0	0	0	0	0	2	3,33
84. <i>Lamelle tronquée</i>	0	0	2	3,27	0	0	0	0
85. <i>Lamelle à dos</i>	0	0	0	0	1	2,56	3	5,00
89. <i>Lamelle à coche</i>	1	0,87	1	1,63	1	2,56	0	0
90. <i>Lamelle Dufour</i>	8	7,01	—	—	—	—	3	5,00
Total :	114	99,98	61	99,75	39	99,91	60	99,71

Indici tipologici pentru nivelul III :

IG == 44,73

IB == 22,80

IGA == 21,05

IBd == 14,91

IBt == 5,26

din marginea satului (numit de localnici „Cucă”), care marchează limita sud-estică a întinsului podiș al Lipovei. Dealul are o înălțime de peste 100 m față de firul apei și suprafața ondulată (vălurită). Până în prezent aceasta este așezarea din Banat situată la cea mai mare înălțime. În urma sondajelor și săpăturilor efectuate în anii 1961 — 1964 și 1967 — 1969, s-a constatat că așezarea este foarte întinsă, dar vestigiile sînt foarte rare. Sînt însă anumite zone mai adăpostite, mai însorite (situate înspre sud), în care urmele arheologice sînt mult mai bogate. În două asemenea puncte au fost concentrate săpăturile noastre. A fost săpată o suprafață de 226 m², în care intră și sondajele executate în diferite părți ale dealului. Secțiunile au fost adîncite în medie pînă la 1,50 m, și ca peste tot, au fost adîncite, din loc în loc, pînă la circa 3 m.

Profilul depunerilor geologice are următoarea înfățișare :

— 0 — 0,15 m solul actual cenușiu-gălbui, prăfos ;

— 0,15 — 0,35 m, pulbere fină (eoliană) gălbui-albicioasă, amestecată cu bobite de ferimangan ;

- 0,35 — 0,85 m, argilă brună-roșiatică nisipoasă compactă, cu structură prismatică, bogată în concrețiuni de oxizi de fier, mai ales la bază, unde se amestecă cu pietre rulate;
- 0,85 — 1,35 m, argilă roșiatică fină, nisipoasă, străbătută de vinișoare (infiltrații) cenușii-albăstrui;
- 1,35 — 2,30 m, nisip foarte fin, gălbui-roșiatic;
- 2,30 — 2,55 m, nisip foarte fin, alb-gălbui;
- 2,55 — 2,80 m, benzi succesive de nisipuri roșietice;
- 2,80 — 3,20 m, nisip fin alb-gălbui.

Menționăm că, spre deosebire de așezările de la Tincovași Românești, unde profilul geologic este alcătuit de depozite luto-argiloase, la Coșava toate depunerile pînă la adîncimea de 3,20 m au o structură fin-nisipoasă.

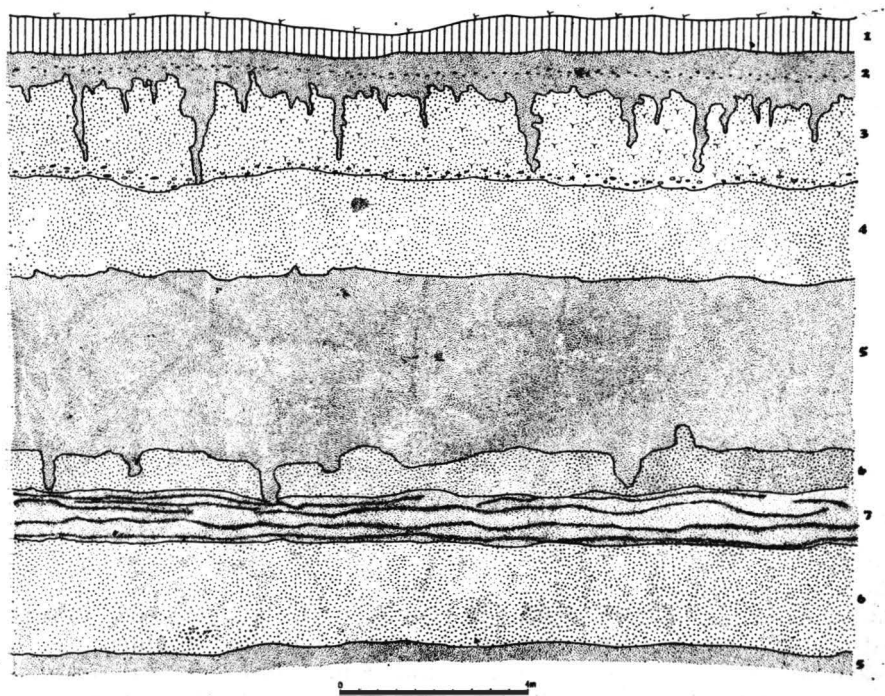

Fig. 41. — Coșava. Profil stratigrafic: 1, solul actual cenușiu-gălbui-prăfos; 2, pulbere fină-cretoasă; 3, argilă brun-roșcată, fin-nisipoasă, compactă, cu structură prismatică; 4, argilă roșietică, nisipoasă cu vinișoare cenușii-albăstrui; 5, nisip foarte fin gălbui-roșietic; 6, nisip foarte fin alb-gălbui; 7, benzi succesive de nisipuri roșietice.

Au fost identificate trei straturi de cultură, din care s-a scos la iveală un material arheologic foarte interesant, alcătuit numai din unelte de silix.

Cel mai vechi strat este situat între 0,85 — 0,75 m, la baza depozitului de argilă brun-roșiatică, unde se concentrează concrețiunile de oxizi de fier amestecate cu pietriș rulat. În total au fost recoltate 609 piese de silix din care 218 spărturi atipice, 178 de așchii, 103 nuclee și lame simple

(material în curs de prelucrare) și 110 unelte tipice care alcătuiesc următorul inventar:

Gratoarele

Grupa acestor unelte este foarte numeroasă, depășind cu mult pe cea a burinelor.

O particularitate a acestui strat o constituie numărul redus al gratoarelor pe capăt de lamă simplă, spre deosebire de celelalte așezări bănățene, unde aceste piese apar într-o proporție mai mare. Merită a fi menționată prezența unui gratoar mult mai rar, așa-numitul gratoar ogival (partea activă, retușată, are forma unei ogive), caracteristic aurignacianului tipic (fig. 42/2).

Gratoarele pe lame retușate sau cele pe lame aurignaciene sînt foarte îngrijit lucrate și ceea ce ni se pare interesant este faptul că aproape toate s-au păstrat întregi, cu toate că au fost intens folosite (fig. 42/4 ; 43/1,3).

Gratoarele aurignaciene (carenate și cu bot) au fost realizate după cele mai exacte procedee tehnice cunoscute în aurignacianul tipic. În nici o așezare paleolitică bănățeană retușa lamelară (aurignaciană) nu este mai corect aplicată ca în acest strat de la Coșava. Gratoarele carenate (fig. 42/1, 3, 8) sînt lucrate — ca peste tot în Banat — pe așchii groase, nuclee epuizate și lame cu o creastă („*lame à crête*”), iar cele două gratoare tipice cu bot („*à museau*”) sînt făcute astfel: unul plat pe lamă aurignaciană, iar celălalt pe așchie-capac de nucleu (fig. 42/6—7). Nu lipsesc nici gratoarele nucleiforme și nici gialăile („*rabots*”) care — așa cum am mai spus — imprimă aurignacianului din Banat o notă deosebită (fig. 43/2);

Burinele

Cu toate că inventarul uneltelor de piatră din acest strat este relativ bogat, totuși numărul acestor importante piese este foarte mic. Disproporția iese cu atît mai mult în evidență cu cît și puținele burine descoperite sînt în general atipice. Cîteva burine diedre pe lame și așchii atipice și unul, mai important, dublu pe trunchiere, alcătuiesc toată grupa acestui tip de unealtă;

Lamele retușate (fig. 43/6—8, 10)

Din punct de vedere numeric ocupă primul loc în utilajul acestui strat. Numărul celor retușate numai pe o margine este egal celor retușate pe ambele laturi. Retușele sînt simple marginale și cîteodată parțiale sau înlocuite de retușe (așchieri) de uzură. Menționăm o lamă macrolitică din șist negru-lucios retușată alternativ (pe spate pe o latură și pe față pe cealaltă) prin retușe profunde suprapuse indicînd o intensă utilizare ca jupuitor („*écorçoir*”).

Lamele aurignaciene au fost prelucrate într-o manieră tehnică foarte caracteristică acestei culturi. Sînt retușate frecvent ambele laturi, cu retușe solzoase („*écailleuses*”) suprapuse, care „mușcă” mai mult decît retușele simple din marginea și spatele lamei. De remarcat o lamă tipică aurignaciană „*appointée*” cunoscută în literatura noastră ca virf pe lamă aurignaciană (fig. 43/7). Lamele sau piesele cu scobituri sînt prezente

în inventarul acestui strat doar prin două exemplare, amândouă pe lame, una cu o singură scobitură pe o latură, iar cealaltă cu scobituri retușate pe ambele laturi. Un exemplar foarte important a fost prelucrat pe o lamă lungă de 8 cm care are pe ambele laturi scobituri largi, profunde ce dau

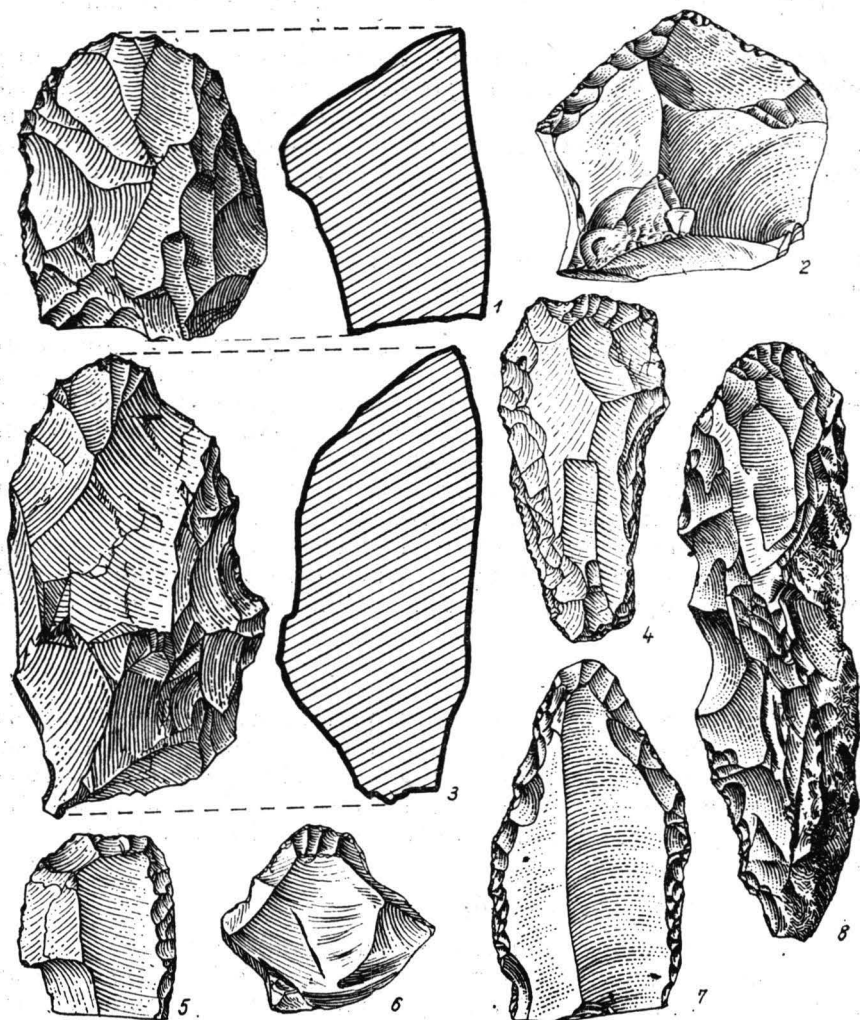

Fig. 42. — Coșava. Stratul aurignacian: 1, 3, gratoare carenate; 2, gratoar ogival; 4, gratoar înalt pe lamă retușată; 5, gratoar pe capăt de lamă; 6—7, gratoare cu bot („à museau”); 8, gratoar carenat pe lamă cu creastă (2/3 din mărimea naturală).

piesei o formă sinuoasă, cu toate că scobiturile sînt simetrice totuși lama prezintă la mijloc o giture, motiv pentru care am socotit-o lama „à étrangement”, piesă, de asemenea, caracteristică aurignacianului (fig. 43/9). Din aceeași grupă de unelte fac parte și cele patru piese denticulate care nu reprezintă decît lame sau așchii cu mai multe scobituri pe o latură.

Înainte de a încheia inventarul uneltelor tipice, mai trebuie menționate cele șase racloare (trei din ele cu caractere musteroide), lamela Dufour și virful Font Yves, ultimele două elemente dându-ne unele indicii asupra nuanței aurignacianului de aici.

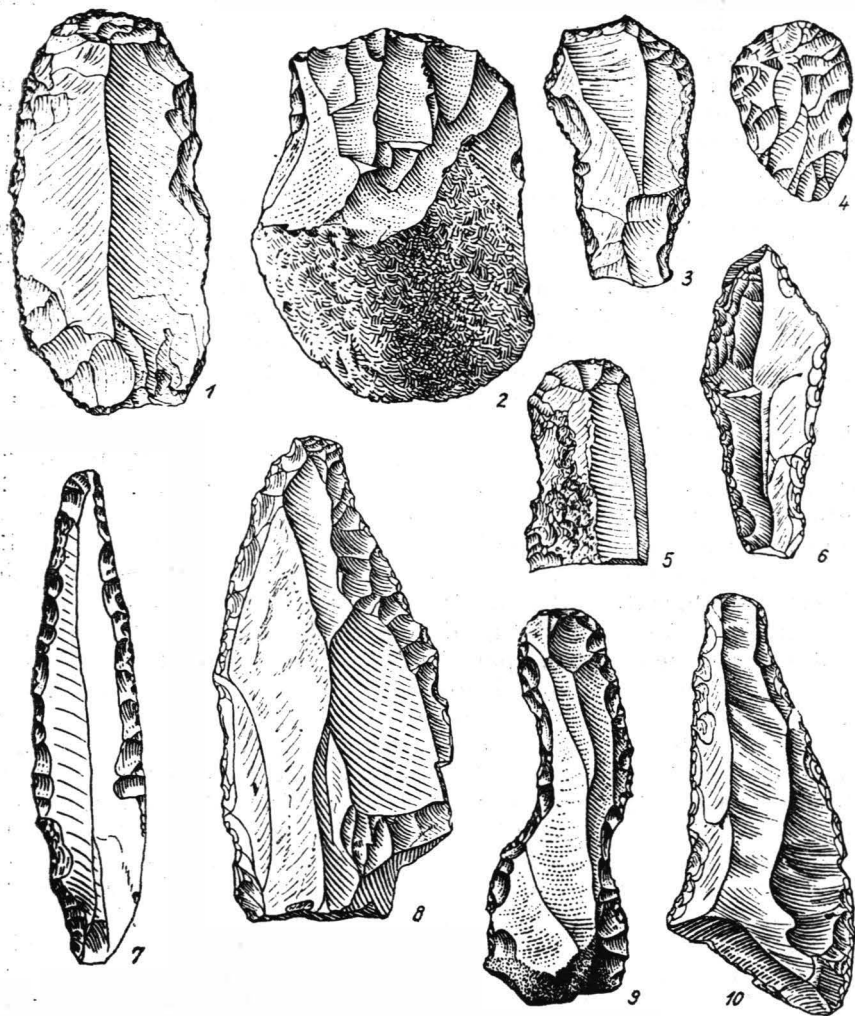

Fig. 43. — Coșava. Stratul I (aurignacian): 1, gratoar dublu; 2, gîlău (rabot); 3, 5, gratoare pe capăt de lamă; 4, gratoar cu retușe plate pe spate; 6, 8, 10, lame retușate; 7, lamă „*appointée*”; 9, lamă „*étranglée*” (2/3 din mărimea naturală).

În ceea ce privește materialul neprelucrat sau în curs de prelucrare (nuclee, lame și așchii), trebuie făcută sublinierea că spre deosebire de celelalte straturi de cultură și așezări, raportul față de uneltele tipice este destul de echilibrat. Ne amintim cât de mare este numărul așchiilor și spărturilor atipice la Tincova și Românești-Dumbrăvița. În stratul I de la Coșava uneltele tipice reprezintă 18% din întregul material scos la

iveală. Această constatare ne oferă indicii importante în legătură cu caracterul acestei aşezări. Ne gândim la faptul că, în timp ce Tincova şi mai ales Româneşti-Dumbrăviţa au reprezentat în principal locuri pentru aprovizionarea cu silex, Coşava — dată fiind poziţia şi configuraţia deosebită a locului — a constituit halte pentru vânătoare sau pentru supravegherea şi urmărirea vinatului. Numai în astfel de situaţii raportul dintre piesele finite şi aşchiile atipice este strâns.

Stratul II este situat între 0,45—0,60 m adâncime, în partea superioară a aceluiaşi depozit de argilă brun-roşiatică. Dovezile de cultură materială sînt tot aşa de răspîndite, dar cu mult mai rare. Inventarul numără doar 56 de unelte de silex şi este alcătuit, în proporţii mai reduse, cam din aceleaşi tipuri întîlnite şi în stratul I.

Unelte nu numai că sînt mai puţine, dar sînt şi mai puţin tipice. Există însă şi cîteva exemplare realizate cu multă grijă. Raportul dintre unelte şi materialul atipic, neprelucrat, rămîne şi în acest strat echilibrat.

Ca un fapt deosebit trebuie să semnalăm că la un anumit nivel, între 0,45 — 0,50, în colţul de sud-vest al dealului au fost descoperite mai multe lame confecţionate dintr-un material mai puţin obişnuit: o gresie albicioasă cu o granulaţie fină şi o rocă vulcanică sticloasă translucidă de culoare verzuie.

Al treilea şi ultimul strat este situat între 0,25 — 0,35 m adîncime, sub stratul vegetal actual, în partea superioară a depunerii de pulbere fină albicioasă. Este mult mai sărac decît cele două straturi inferioare, abia dacă apare cîte o piesă sau două de silex la m². Au fost recoltate 183 piese, din care numai 24 tipice (unelte). Ca şi nivelul superior de la Româneşti-Dumbrăviţa, ultimul strat de la Coşava impresionează prin componenţa inventarului; alături de unelte de tradiţie aurignaciană, cu forme dintre cele mai tipice, apar şi cîteva piese caracteristice sfîrşitului paleoliticului superior şi epipaleoliticului. Am găsit împreună gratoare carenate şi lamele Dufour, fosile directoare ale aurignacianului şi gratoare circulare şi unguiforme, frecvente mai ales în epipaleolitic. Au fost găsite două din cele mai frumoase gratoare aurignaciene din paleoliticul superior bănăţean şi cel mai tipic vîrf Font Yves (fig. 44/5). Prezenţa acestor elemente într-un strat geologic care marchează sfîrşitul pleistocenului, în amestec cu forme epipaleolitice, constituie dovada certă a supravieţuirii în Banat a aurignacianului pînă în pragul holocenului. Un argument în plus în această privinţă îl constituie prezenţa unor piese din obsidiană (fig. 44/10—11), rocă cu totul străină de aceste locuri. Se ştie că obsidiana a fost utilizată abia în epipaleolitic, excepţie făcînd doar nord-vestul ţării unde a fost uzilizată încă din aurignacian, dată fiind prezenţa obsidiane în această zonă.

Peştera Climente I

Este singura aşezare paleolitică din Banat care nu a fost cercetată de noi, ci de Vasile Boroneanţ.

Peştera se află situată pe versantul sudic al masivului Ciucarul Mare (Valea Dunării), în zona Cazanelor Mari. I s-a dat acest număr deoarece ulterior a fost descoperită o altă peşteră, în acelaşi masiv, cu o aşezare epipaleolitică, denumită Peştera Climente II.

Așezarea paleolitică din această peșteră a fost descoperită în 1965, cînd s-a efectuat și un sondaj, ale cărui rezultate au fost parțial publicate³⁸ de Vasile Boroneanț. Potrivit observațiilor sale stratigrafice, în peștera Climente I au fost scoase la lumină următoarele dovezi de locuire: 1) la

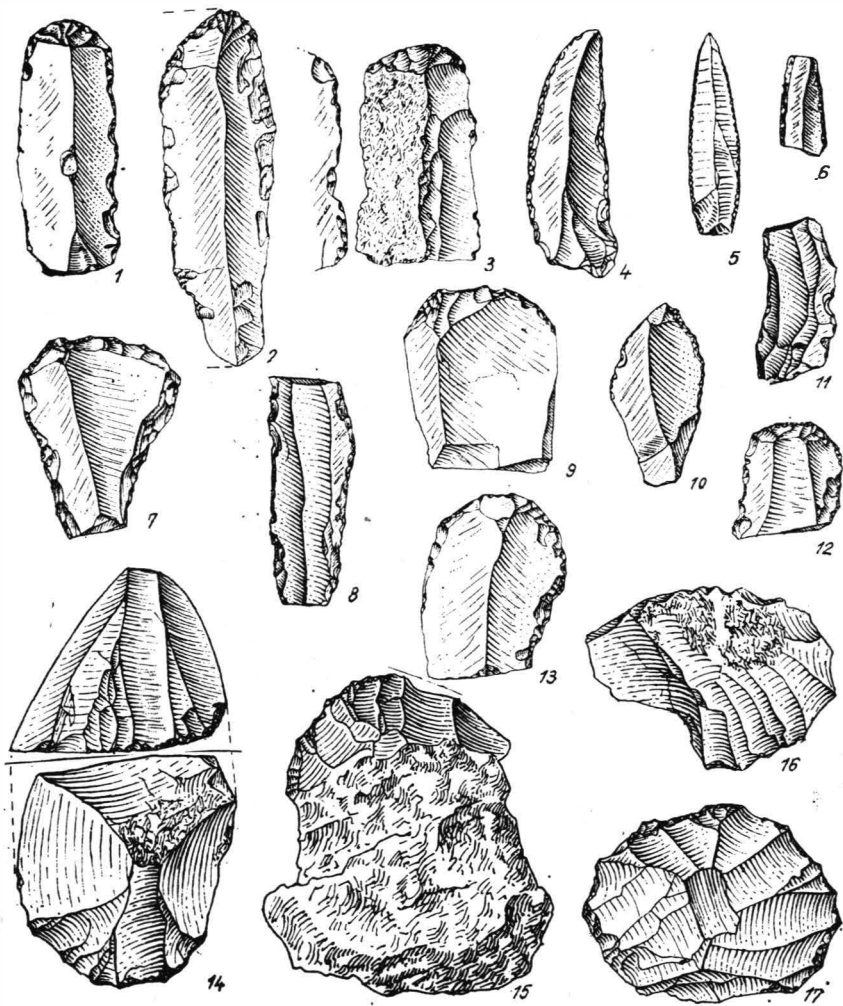

Fig. 44. — Coșava. Stratul II (aurignacian): 1—3, 7, gratoare pe capăt de lamă; 4, 8 lame retușate; 14—15, gratoare carenate. Stratul III (epipaleolitic): 5, virf Font Yves; 6, lamelă Dufour; 10—11, piese din obsidiană; 9, 12—13, gratoare pe lame scurte (2/3 din mărimea naturală).

bază, peste un strat steril, s-au găsit cîteva piese musteriene; 2) peste un alt depozit steril, care suprapune mustertianul, se așterne o locuire gra-

³⁸ V. Boroneanț, *Descoperiri gravelliene în peștera lui Climente*, RevMuz, V, 1966, 6, p. 542—546.

Caracteristicile tipologice ale Inventarelor din straturile I, II, III de la Coșava

	Couche I		Couche II		Couche III	
	Total	%	Total	%	Total	%
1	2	3	4	5	6	7
1. Grattoir sur bout de lame	2	1,81	2	3,57	1	4,16
2. Grattoir sur bout de lame atypique	2	1,81	3	5,35	2	8,33
4. Grattoir ogival	1	0,90	0	0	1	4,16
5. Grattoir sur lame retouchée	3	2,72	2	3,57	0	0
6. Grattoir sur lame aurignacienne	3	2,72	0	0	0	0
7. Grattoir éventail	1	0,90	0	0	0	0
8. Grattoir sur éclat	8	7,27	2	3,57	2	8,33
9. Grattoir circulaire	0	0	0	0	2	8,33
10. Grattoir unghiforme	0	0	0	0	1	4,16
11. Grattoir caréné	9	8,18	3	5,35	2	8,33
12. Grattoir caréné atypique	4	3,63	6	10,71	0	0
13. Grattoir à museau	2	1,81	1	1,78	0	0
14. Grattoir à museau atypique	3	2,72	0	0	0	0
15. Grattoir nucléiforme	5	4,54	3	5,35	1	4,16
16. Rabot	2	1,81	2	3,57	0	0
24. Perçoir atypique	0	0	1	1,78	0	0
27. Burin dièdre droit	3	2,72	2	3,57	1	4,16
28. Burin dièdre déjeté	1	0,90	0	0	0	0
29. Burin dièdre d'angle	3	2,72	2	3,57	0	0
30. Burin dièdre sur lame cassée	1	0,90	1	1,78	0	0
33. Burin dièdre multiple	1	0,90	0	0	0	0
47. Pointe de Châtelperron atypique	1	0,90	0	0	0	0
52. Pointe de Font-Yves (Krems)	1	0,90	0	0	1	4,16
65. Lame à retouches continues sur un cord	15	13,63	5	8,92	2	8,33
66. Lame à retouches continues sur les deux bords	15	13,63	9	16,07	3	12,50
67. Lame aurignacienne	10	9,09	3	5,35	0	0
68. Lame à étranglement	1	0,80	0	0	0	0
74. Pièce à encoche	2	1,81	0	0	0	0
75. Pièce denticulée	4	3,63	3	5,35	0	0
77. Racloir	6	5,45	5	8,92	0	0
78. Lamelle Dufour	1	0,90	1	1,78	5	20,83
Total :	110	99,82	56	99,91	24	99,94

Indicii tipologici pentru stratul inferior :

IG = 39,09

IB = 8,18

IGA = 16,36

IBd = 8,18

vetiană; 3) urmează un alt depozit steril peste care se suprapun mai multe locuiri postpaleolitice (Criș, Coțofeni, hallstatt).

Într-o notă scurtă, V. Boroneanț prezintă numai gravetianul, anunțând un studiu aparte pentru musterian și postpaleolitic. Din informațiile verbale ale lui V. Boroneanț am aflat totuși că musterianul are un inventar foarte sărac, alcătuit numai din piese de cuarțit și gresii, asemănătoare celui de la Băile Herculane („Peștera Hoților”). Tot de la descoperitor știm că o problemă importantă o constituie poziția stratigrafică tirzie a musterianului, întrucît cu prilejul săpăturilor din 1968 și 1969, s-a constatat că, în unele porțiuni din peșteră, această cultură este acoperită direct de gravetianul final. Pentru noi însă, urmărind de mai mulți ani problema paleoliticului cuarțitic³⁹, lucrurile ni se par clare: este vorba de o nouă dovadă privind supraviețuirea unei culturi cu unelte din cuarțit, de aspect musterian, în paleoliticul superior din Banat.

În ceea ce privește gravetianul, autorul descoperirilor îi găsește analogii fie în centrul Europei, fie în sud în nord-vestul R. S. F. Iugoslaviei și Italiei. Într-adevăr, caracteristicile tipologice ale gravetianului din peștera Climente I obligă la o lărgire a cîmpului de investigație. Unele piese chiar împing legăturile pînă în gravetianul francez, deoarece în peștera Climente I au fost descoperite mai multe virfuri retușate, pe partea ventrală, pe întreg perimetrul piesei, prin retușe semiabrupte, piese care caracterizează stratul pregravetian din stațiunea eponimă de la „La Gravette”, individualizat de F. Lacorre (autorul monografiei acestei așezări) sub numele de bayacian⁴⁰.

Bineînțeles că nu poate fi vorba de o legătură între această cultură pregravetiană din Franța și gravetianul final din Peștera Climente I, ci de ecoul îndepărtat al unor influențe exercitate de culturile paleoliticului final din vestul și sudul continentului asupra epipaleoliticului din centrul Europei și regiunilor lui periferice.

³⁹ Florea Mogoșanu, *Paleoliticul superior cuarțitic din Banat*, SCIV, 19, 1968, 2, p. 303—314.

⁴⁰ F. Lacorre, *La Gravelle. Le Bayacien et le Gravellien*, Laval (Mayenne), 1960.

Studiul paleoclimatic și geocronologic asupra unor stațiuni paleolitice din Banat

DE

MARIN CÂRCIUMARU

Pentru cunoașterea paleoclimatului, precum și în scopul obținerii unor date de ordin geocronologic asupra paleoliticului din Banat, s-au efectuat mai multe analize sporopolinice în câteva din așezările descoperite în această parte a țării. Stațiunile al căror sediment a fost supus unor astfel de cercetări sînt : „Peștera Hoților” de la Băile Herculane, Goruea, Tincova (toate din jud. Caraș-Severin) și Românești (jud. Timiș).

„Peștera Hoților”

Între profilele cercetate din punct de vedere palinologic, din această peșteră ⁴¹, unul din ele cuprinde, în cea mai mare parte, o secvență a pleistocenului superior ⁴².

În zona în care au fost prelevate probele pentru analiza polinică, pe patul peșterii, s-a depus un strat de circa 10 cm grosime alcătuit din argilă de culoare gălbui-roșiatică impregnată cu oxizi de fier, care nu a oferit polen.

Depozitul cuprins între 225 — 205 cm, cu textură luto-nisipoasă, de culoare brun-gălbui, cu apariții de fragmente de calcar la partea superioară, s-a depus într-un peisaj stepic, cu apariții sporadice de copaci termofili. Dealtfel, în acest timp polenul de arbori însuma, în general, valori minime (3,0% la 215 cm). Stepă era dominată în chip categoric de *Ephedra* care își atinge acum maximumul absolut de 85,1%.

⁴¹ Menționăm că asupra sedimentului din această peșteră s-au efectuat mai multe analize sporopolinice : N. Boșcaiu și V. Lupșa, *Palynological Research in the „Grotta Haiducilor” Cave near the Herculaneum sp. (Romania)*, Revue roumaine de biologie, série de botanique, 12, 1967, 2—3, p. 137—140 ; M. Cărciumaru, *Die Pollenanalyse der Äneolithischen Bronze- und eisenzeitlichen Niveaus aus der „Peștera Hoților” von Băile Herculane*, Dacia, N. S., 15, 1971, p. 133—136.

⁴² M. Cărciumaru, *Analiza polinică a unor sedimente würmiene din „Peștera Hoților” de la Băile Herculane*, SCIV, 22, 1971, 1, p. 15—18 ; idem, *Condițiile climatice din timpul sedimentării depozitelor pleistocene din „Peștera Hoților” de la Băile Herculane*, SCIVA, 25, 1974, 3, p. 351—357.

Trebuie să menționăm că arealul actual al *ephedrei* se suprapune în general regiunilor stepice și de deșert. A fost întâlnită însă de asemenea în Munții Himalaia la 5 400 m altitudine și în Siberia, rezistind la temperaturi minime de $-54,8^{\circ}\text{C}$, ca și în mai multe locuri situate la nord de Cercul Polar ⁴³.

Depistarea polenului de *Ephedra* în sedimentele pleistocenului tirziu ⁴⁴ a ridicat problema posibilității transportului său de la distanțe foarte mari. Desigur, pentru înlăturarea unor astfel de îndoieli, ideal este să se găsească macrofosile, dar cum acest lucru este foarte greu și pentru că nici în sedimentul din „Peștera Hoților” nu s-au întâlnit încă astfel de resturi, vom apela la rezultatele unor experiențe care pot constitui puncte de plecare în judecarea valorilor polenului fosil de *Ephedra* din diverse alte sedimente.

Așa de exemplu, M. Welten ⁴⁵ a ajuns la concluzia că numărul grăuncioarelor de polen descreește, chiar într-o zonă plată, la o distanță de numai câteva sute de metri de la planta care le-a produs.

În sedimentele pleistocene *Ephedra* a fost întâlnită într-o serie de regiuni apropiate de țara noastră. A. Šrodoň, o menționează la Bialka Tatrzańska (Carpații nordici), în timpul pleniglaciului, împreună cu *Artemisia*, *Chenopodiaceae*, *Helianthemum* etc. Din pricina acestor plante iubitoare de lumină tundra carpatică a căpătat local caracterul unei stepe montane, îmbogățită în specii alpine ⁴⁶.

Ephedra a fost semnalată, de asemenea, în Cimpia Ungară, în epoca ce a urmat interstadiului Brörup (pleniglaciul A și B). Vegetarea *ephedrei* alături de *Artemisia*, *Gramineae*, *Sanguisorba* și *Helianthemum*, ar indica existența în această vreme în Cimpia Ungară a unor stepe xerotermice ⁴⁷.

La rîndul său, A. Šercelj identifică polen de *Ephedra* într-o serie de sedimente aparținînd pleistocenului superior din Slovenia ⁴⁸.

În toate situațiile amintite, *Ephedra* întruște valori mult mai reduse decît în orizontul bazal din „Peștera Hoților”. Pentru aceasta, considerăm că nu este exclus un accident, care poate avea la bază o cauză pe care încă nu o putem preciza. Chiar în cazul cînd se va dovedi, prin cercetări ulterioare, că este o situație generală a întregului sediment din peșteră, nu trebuie înlăturată posibilitatea aportului uman, urmînd a se găsi explicația cauzelor care au generat transportul intenționat a unor flori de *Ephedra* în interiorul peșterii. Această ipoteză se bazează pe faptul că dispariția *ephedrei* (la 215 cm) se produce brusc, iar afirmarea ei este contemporană tocmai perioadei cînd peștera a fost locuită de omul paleo-

⁴³ Maj-Britt Florin, *Late-Glacial and Pre-boreal vegetation in Central Sweden*, Svensk Botanisk Tidskrift. Bd. 63, H1, 1969, p. 143—187.

⁴⁴ J. Iversen, *Steppelementer i den senglaciale flora og faune*, Medd. Dansk. geol. foren., 12, 1951, p. 174—175.

⁴⁵ M. Welten, *Über das glaziale und spätglaziale Vorkommen von Ephedra am nordwestlichen Alpenrad*, Ber., schweiz. bost. Ges., 67, 1957, p. 33—54.

⁴⁶ A. Šrodoň *Palaeobotany and Stratigraphy of the Late-Pleistocene Deposits in the Northern Carpathians*, Report of the VIth International Congress on Quaternary Warsaw 1961, II, Palaeobotanical section, Łódz, 1964, p. 483—486.

⁴⁷ M. Jarai-Kamlodi, *Études palynologiques des couches de la dernière époque glaciaire Brörup, pléniglacière) de la Grande plaine Hongroise*, Polen et spores, VIII, 1963, 3, p. 479—496.

⁴⁸ A. Šercelj, *Würmeiszeitliche Vegetation und Klima in Slowenien*, Raprave, XIII, 1970, 7, p. 209—244.

litic. Nu este exclus ca această coincidență să aibe cu totul altă semnificație, ca datorându-se eventual pur și simplu faptului, că *Ephedra* dezvoltându-se cu predilecție în etapele reci, peștera este căutată de omul paleolitic pentru adăpost tocmai acum sub influența unor condiții climatice nefavorabile. Oricum, în afară de orice dubii, este reală existența ephedrei undeva în apropierea peșterii pentru că, dacă procente de polenului au putut fi mărite ca urmare a unui transport uman în interiorul peșterii, în nici un caz nu putem concepe că valori așa de mari (85%) pot avea drept cauză principală transportul polenului de la mare distanță cu ajutorul vântului. În consecință, *Ephedra*, chiar înainte de a se dovedi cu certitudine dacă procente de întîlnite nu sînt exagerate în raport cu o sedimentare normală, reprezintă totuși o realitate în pleistocenul superior din zona Băile Herculane.

Pe de altă parte, nu este exclus ca la acest nivel (215 cm) să existe o discordanță de sedimentare, cauzată de unele procese de remaniere posibile în această perioadă cînd peșterea abia trecuse de la faza activă la cea de umplere cu sedimente. Această supoziție este susținută de apariția destul de bruscă a fragmentelor de rocă calcaroasă desprinse din plafonul peșterii, depuse peste un sediment din a cărui structură lipseau pînă atunci. De asemenea, creșterea rapidă a polenului de copaci (fig. 45) nu pare să indice un proces normal de depunere, cu atît mai mult cu cît peisajul forestier este populat prea iute, de la început, cu copaci termofili.

În partea inferioară a depozitului din „Peștera Hoților”, E. Terzea a determinat o faună care, pe lîngă *Ursus spelaeus*, prezent în toată secvența pleistocenă, au fost recunoscute *Microtus nivalis*, *Microtus gr. arvalis-agrestis*, *Clethrionomys glareolus*, *Vulpes vulpes*, *Martes* sp.⁴⁹.

Climatul se schimbă profund, odată cu apariția fragmentelor de calcar de dimensiuni relativ mici desprinse din plafonul peșterii, determinînd răspîndirea unor copaci termofili. Este perioada specifică complexului interstadial Ohaba, caracterizat printr-un climat temperat, mult deosebit de cel anterior rece și uscat (fig. 46).

Ca și în alte regiuni ale țării noastre, complexul interstadial Ohaba este format din mai multe oscilații climatice. Prima dintre ele este oscilația climatică Ohaba A, relevată de spectrele polinice (200—180 cm) ale unui sediment lutos-nisipos în prima parte și nisipos-lutos în a doua parte, cu fragmente de calcar în ambele straturi. Acum copacii cu frunza căzătoare înregistrează o răspîndire însemnată, în cadrul unei păduri bine închegate (AP = 63,2%). Pe versanții din împrejurimile peșterii vegetau la început mai cu seamă *Pinus* (15,5%), *Alnus* (8,3%) și *Salix* (4,7%), apoi, după ce se remarcă și *Betula* (5,1%), se produce afirmarea unor genuri ceva mai termofile, cum ar fi *Fagus* (5,8%), *Quercus* (1,4%), *Ulmus* (1,4%), *Corylus* (38,4%) etc.

La 175 cm este sesizabilă restrîngerea peisajului forestier (AP = 42,1%), care chiar dacă nu este atît de pregnantă, poate fi considerată ca limită între oscilația climatică Ohaba A și următoarea perioadă de încălzire, oscilația climatică Ohaba B. Acum se întîlnesc o serie de plante specifice stepei, cum ar fi *Ephedra* (8,2%), alături de alte ierboase ca de exemplu familia *Cyperaceae*.

⁴⁹ E. Terzea, *Les Micromammifères quaternaires de deux grottes des Carpates roumaines*, Travaux de l'Institut de spéologie „Émile Racovitza”, X, 1971, p. 279—300.

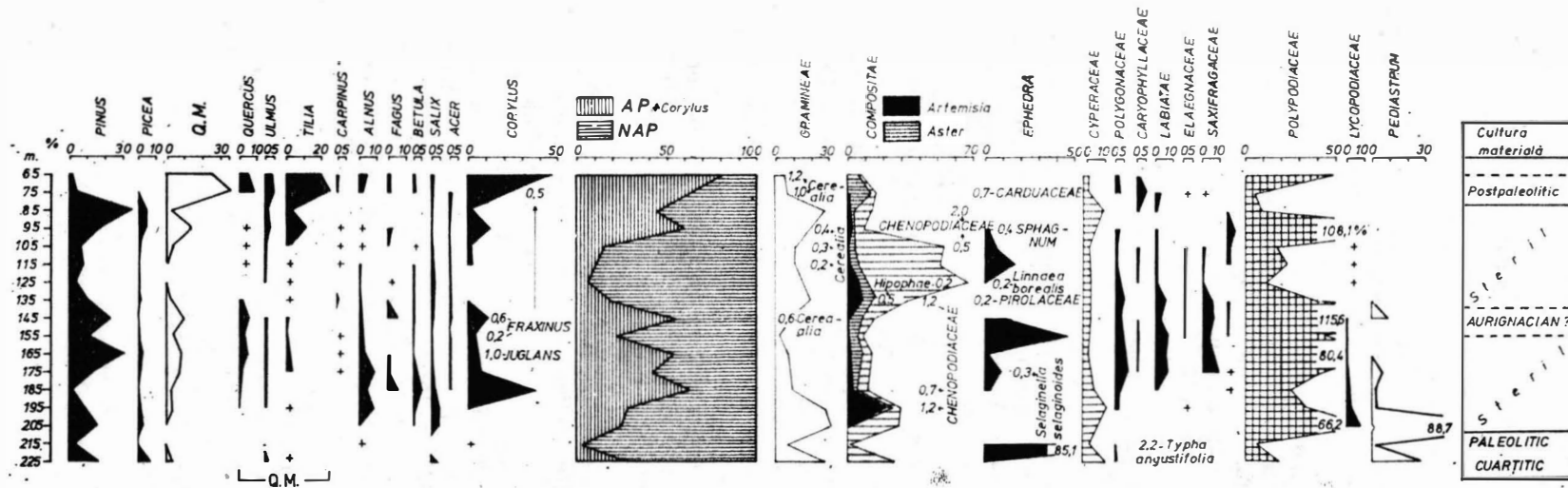

Fig. 15. — Diagrama polinică a sedimentului pleistocen din „Peștera Hoților” (Băile Herculane).

Oscilația climatică Ohaba B nu s-a mai caracterizat printr-o răspîndire așa de mare a foioaselor, cum s-a întîmplat în timpul oscilației climatice Ohaba A. Procentul de împădurire de 54,7% se datorește în principal participării pinului (29,1%) și mai puțin unor foioase (*Quercus* = 50%, *Corylus* = 5,5%, *Alnus* = 3,0%, *Ulmus* = 1,5%, *Tilia* = 1,5%, *Carpinus* = 0,5%, *Fagus* = 1,5% etc.).

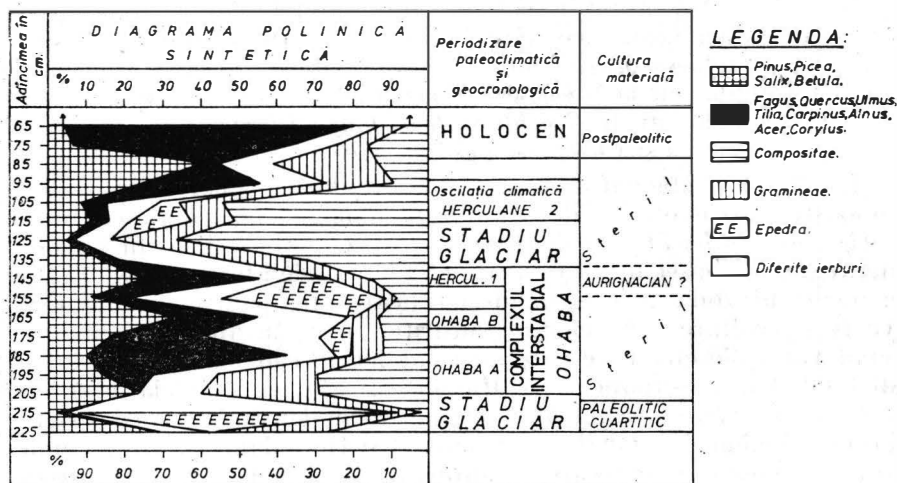

Fig. 46. — Diagrama polinică sintetică a depozitului din „Peștera Hoților” (Băile Herculane).

Nu este exclus ca oscilația climatică Ohaba A să fi prezentat un grad mai ridicat de umiditate în raport cu oscilația climatică Ohaba B.

O nouă reducere a polenului de arbori se produce la 155 cm (AP = 22,3%), mult mai evidentă decît în faza dintre oscilația climatică Ohaba A și Ohaba B. Odată cu reducerea unor foioase (*Quercus* = 2,7%, *Ulmus* = 0,2%, *Tilia* = 0,2% etc.) se produce răspîndirea ephedrei (circa 45%). Tot acum se împrîștează simțitor spori de ferigi.

Rezultatele palinologice din „Peștera Hoților” au relevat faptul că în această regiune complexul interstadial Ohaba include în cadrul său, pe lîngă cele două oscilații Ohaba A și B, o a treia, oscilația climatică Herculane I, denumită în acest fel tocmai pentru că a fost pentru prima dată întîlnită în „Peștera Hoților” din această localitate⁵⁰.

Este necesar să menționăm că această situație nu este generală pe întreg teritoriul țării noastre, în unele regiuni oscilația climatică Herculane I detașîndu-se de cele două oscilații ale complexului interstadial Ohaba (Ohaba A și B), formînd o oscilație de sine-stătătoare precedată și urmată de faze de răcire și stepizare foarte categorice⁵¹.

⁵⁰ M. Cărciumaru, *Condițiile climatice din timpul sedimentării depozitelor pleistocene din „Peștera Hoților” de la Băile Herculane*, SCIVA, 25, 1974, 3, p. 351–357.

⁵¹ Idem, *Analiza polinică a unui profil din așezarea de la Ripiceni-Izvor*, în Al. Păunescu și colab., *Considerații arheologice, geocronologice și paleoclimatice privind așezarea Ripiceni Izvor*, SCIVA, 27, 1976, 1, p. 5–21.

Oscilația climatică Herculane I, în depozitul din „Peștera Hoților”, este reliefată de valorile pinului (22,3%), relativa abundență a stejărișului mixt (*Quercus* = 6,1%, *Ulmus* = 1,6%, *Tilia* = 1,6%), frecvența fagului (5,0%) și participarea alunului (10,6%) într-o pădure (AP = 56,9%) amestecată în care se mai putea întâlni *Acer* (2,2%), *Fraxinus* (0,6%), în timp ce de-a lungul văii Cerna vegeta mai mult *Alnus* (2,7%), *Salix* (1,6%) și *Betula* (1,6%).

În sedimentul propriu complexului interstadial Ohaba au fost recuperate resturi faunistice aparținând următoarelor specii: *Ursus spelaeus*, *Vulpes vulpes*, *Martes* sp., *Microtus nivalis*, *Microtus* gr. *arvalis-agrestis*. Împreună cu aceste specii apar unele forme care invocă un climat moderat, cum ar fi *Crociodura leucodon*, *Muscardinus avellanarius*, *Pitymys subterraneus* și *Clethrionomys glareolus*⁵².

E. Terzea⁵³, făcând interpretarea rezultatelor paleofaunistice fără a cunoaște datele oferite de studiul palinologic, consideră că prezența lui *Microtus nivalis* alături de o serie de specii care indică un climat moderat este o consecință a faptului că pe pantele abrupte ale văii Cerna s-au menținut zone de tundră, deși ridicarea temperaturii a favorizat o oarecare dezvoltare a zonelor împădurite. În urma analizei polinice, cunoscând variațiile climatice care au avut loc în cadrul complexului interstadial Ohaba, presupunem că *Microtus nivalis*, ca și celelalte specii de climat rece, s-ar putea să fi trăit în regiune tocmai în fazele care despart cele trei oscilații climatice (Ohaba A, Ohaba B și Herculane I), atunci când climatul a cunoscut o oarecare înrăutățire, iar speciile care sugerează un climat mai moderat să fie contemporane acestor oscilații climatice.

Sedimentarea depozitului lutos-nisipos—nisipos-lutos dintre 135 și 105 cm, conținând blocuri de calcar destul de mari, s-a desăvârșit în condiții climatice aspre, proprii celui de-al treilea stadiu glaciatic al pleistocenului superior. Covorul ierbos era predominant și dădea nota distinctă a peisajului (NAP = 93,5% la 125 cm). Bine răspândite erau speciile din familia *Compositae* (67,0%) și *Gramineae* (20,0%). *Ephedra* realiza în timpul acestui stadiu glaciatic procente maxime de 16%. Curba ferigilor suferă o reducere pregnantă de la valori de peste 100%, în timpul complexului interstadial Ohaba, la procente în jur de 10–20%, ca urmare a uscăciunii și răcirii climatului.

Rigurozitatea climatului din timpul acestui stadiu glaciatic condiționează existența unei faune specifice, caracterizată prin expansiunea speciilor arctice și de stepă, corelată cu diminuarea speciilor forestiere. *Microtus nivalis* este bine reprezentat, alături de el apărând o serie de forme comune azi în stepele uscate sau reci, cum ar fi *Microtus gregalis*, *Sicista* cf. *subtilis*, *Citellus* sp., *Cricetus cricetus*, *Cricetulus migratorius*, *Ochotona* sp.⁵⁴.

De la 110 la 90 cm sedimentul are o textură nisipos-lutoasă, cu fragmente ceva mai mici de calcar mai cu seamă în prima parte. Copacii termofili încep să apară în mod frecvent de la 115 cm spre suprafață, înregistrând o răspândire masivă între 105 și 85 cm (AP = circa 55%). Peisajul forestier se constituie acum prin răspândirea pinului (pe crestele

⁵² E. Terzea, op. cit., p. 297–300.

⁵³ Ibidem.

⁵⁴ Ibidem.

și pantele mai abrupte) și a elementelor stejărișului amestecat (pe platourile din împrejurimi).

Perioada de încălzire relevată de spectrele polinice specifice stratului cuprins între 115 și 90 cm am numit-o oscilația climatică Herculane II. Această scurtă etapă de ameliorare a climei este definită de procente însemnate ale stejărișului amestecat (14,3 %), în cadrul căruia valorile cele mai ridicate sînt deținute de *Tilia* (11,2 %). Alunul acoperea în acest timp suprafețe restrinse (12,1 %), ca și fagul (2,2 %). De fapt, valorile relativ ridicate de tei în timpul acestei modeste perioade de încălzire trebuie interpretate cu multă prudență din cauza tendinței de supra-reprezentare a acestei gen de arbore în spectrele polinice⁵⁵. De asemenea, trebuie să se aibă în vedere faptul că teiul este polenizat prin insecte care puteau fi consumate eventual de lilieci și prin intermediul acestora să ajungă în peșteră o cantitate mai mare de polen aparținînd acestui arbore. Pentru aceasta considerăm că oscilația climatică Herculane II s-ar putea să fi fost caracterizată printr-o încălzire mult mai slabă decît există tendința de a presupune conform procentelor înscrise pe diagramă de curba teiului.

Perioada de ameliorare sensibilă a climatului pe care noi am denumit-o oscilația climatică Herculane II a fost inițial surprinsă prin studiul faunistic. Astfel, etapei reci și uscate cu frecvența mare a lui *Microtus nivalis* îi urmează o fază de îndulcire a climei cînd speciile de animale silvestre înregistrează frecvențe sensibil mai mari decît în stratul subiacent. Se menționează apariția lui *Arvicola terrestis*, ceea ce ar indica un mediu umed în preajma peșterii. Animalele specifice stepelor reci și uscate au dispărut cu totul. S-a menținut în schimb, cu mare frecvență, *Microtus gr. arvalis-agrestis* demonstrînd că zonele deschise dominate de vegetația ierboasă, aveau o pondere încă destul de mare⁵⁶. Supraviețuirea, de asemenea, a lui *Microtus nivalis* relevă că încălzirea în timpul oscilației Herculane II nu a fost prea amplă, așa după cum au indicat de altfel și rezultatele palinologice.

O nouă reducere a copacilor termofili se produce la 85 cm, cînd teiul abia înregistra 1,5 %, alunul ca și ulmul (0,5 %) apărînd cu totul sporadic. Toate aceste foioase vegetau probabil doar în locurile mai adăpostite. În schimb pinul, ca o consecință a înrăutățirii climei, se răspîndește foarte mult (35 %), alături de molid (15 %) care coboară, de asemenea, la altitudinea peșterii.

Răcirea climei din această perioadă este indicată și de componența faunistică. După E. Terzea⁵⁷ expansiunea speciilor de stepă ar fi acum chiar mai puternică decît în etapa anterioară. Se puteau întîlni pe Valea Cernei, în această vreme, *Lagurus lagurus*, *Microtus gregalis*, *Sicista cf. subtilis*, *Citellus* sp., *Cricetulus migratorius*, *Spalax* sp., *Ochotona* sp., *Lepus* sp., alături de răspîndirea masivă a șoarecelui de zăpadă.

În profilul analizat polinic această secvență este mai slab reprezentată, holocenul dispunîndu-se discordant peste depozitul pleistocen.

⁵⁵ Madeleine Alexandru, *Polenul de tei și cvercinee în spectrele sporo-polinice ale unor probe de suprafață în pădurile din jurul Bucureștiului*, Studii și cercetări de geologie-geofizică-geografie, seria geografică, XXIII, 1976, p. 53–60.

⁵⁶ E. Terzea, *op. cit.*, p. 279–300.

⁵⁷ *Ibidem*.

Asupra mustermanului (paleolitic cuarțitic) din „Peștera Hoților” s-au emis, din punct de vedere cronologic, mai multe ipoteze.

C.S.Nicolăescu-Plopșor l-a încadrat în primul interstadiu al glaciațiunii Würm ⁵⁸, iar F. Mogoșanu îl consideră contemporan stadiului glacial Würm 2 ⁵⁹.

În urma unui amănunțit studiu faunistic, E. Terzea ⁶⁰ încadrează paleoliticul cuarțitic din această peșteră într-o etapă din Würmul mediu, caracterizată printr-un climat deosebit de vitreg după cum demonstrează existența lui *Microtis nivalis*.

Așa după cum am văzut, analizele sporopalinice au dovedit că paleoliticul cuarțitic din „Peștera Hoților” s-a desfășurat în timpul celui de-al doilea stadiu glacial al pleistocenului superior. În această vreme peisajul era stepic sub impulsul unui climat probabil destul de vitreg. Copacii abia însumau 3% (între ei *Pinus* totalizînd 2,2 %), iar între ierboase (97 %), *Ephedra* se dezvoltă exuberant.

Încă înainte de instalarea în regiune a condițiilor favorabile, peștera este părăsită de purtătorii culturii paleoliticului cuarțitic. Nu este exclus însă ca la partea superioară sedimentul aparținînd acestui strat de cultură să fi suferit un proces de remaniere, fiind afectat de unele spălări ușoare care s-au produs probabil în etapa de trecere de la faza rece stadială la cea specifică complexului interstadial Ohaba.

Românești-Dumbrăvița

Profilul de la Românești este situat în cadrul unei terase de confluență formată între Bega Mare și Bega Mică (circa 25 m altitudine relativă și 230 m altitudine absolută).

Sedimentologic, depozitul acestei terase este format dintr-o succesiune între straturi cu aspect marnos sau cu acumulări de alumino-silicați și orizonturi mai închise la culoare, cu nuanță roșcată sau negricioasă, din cauza acumulărilor de oxid de fier.

Analiza chimică totală a unei probe dintr-un astfel de strat cu pete negricioase (120 — 130 cm) a dat rezultatele incluse în tabelul din p. 91 ⁶¹.

Adesca, alături de hidrosilicații de aluminiu, fierul și magneziul intervin în alcătuirea mineralelor argiloase. Fierul are chiar un rol determinant în nuanțarea culorii care, prin starea sa de valență, de oxidare, condiționează culoarea diferitelor secvențe stratigrafice ⁶². Culoarea roșie a argilelor demonstrează conținutul în Fe^{3+} , în timp ce culoarea neagră și cenușie probează prezența lui Fe^{2+} . Prin analiza chimică, corelată cu cea sporopalinică a unor profile din așezările paleolitice superioare de la Ceahlău s-a constatat că orizonturile cu nuanță brun-roșcată, care conțin hidroxizi ferici (în cantitate mult mai mare decît în straturile depuse ante-

⁵⁸ C. S. Nicolăescu-Plopșor și colab., *Rezultatele arheologice din zona „Porților de Fier”*, p. 72.

⁵⁹ F. Mogoșanu, *Rezultatele ultimelor săpături arheologice privind paleoliticul din „Peștera Hoților” de la Băile Herculane*, SCIV, 22, 1971, 1, p. 3—14.

⁶⁰ E. Terzea, *op. cit.*, p. 279—300.

⁶¹ Analiza chimică a fost efectuată de Emilia Cărciumaru.

⁶² D. Rădulescu, *Petrografia rocilor sedimentare*, București, 1965, p. 211—212.

**Analiza chimică totală a unui orizont cu acumulări de oxizi
de fier din profilul de la Românești**

Adâncime (cm)	SiO ₂	Al ₂ O ₃	Fe ₂ O ₃	Fe Total	Na ₂ O	CaO	MgO
120—110	62,80	15,83	7,20	5,04	2,51	1,02	1,10

Adâncime (cm)	MnO	K ₂ O	TiO ₂	St.	P ₂ O ₅	P.C.
120—110	0,72	0,46	0,60	urme	urme	8,38

rior sau ulterior lor), s-au sedimentat într-o perioadă rece, deosebit de riguroasă aparținând unui stadiu glaciatic ⁶³. Îmbogățirea în fier a depozitului sedimentar contemporan stadiilor glaciare din această regiune are la bază o cauză de natură climatică care a determinat o serie de procese chimice. Astfel, după cum subliniază D. Rădulescu ⁶⁴, anumite elemente chimice din rocile inițiale trec în soluție în mod diferențiat, ordinea de levigare nefiind aceeași cu ordinea de solubilitate. Ca, Na, K, Mg sînt considerați ioni ușor levigabili, iar Fe și Ti ca cei mai slabi mobili, siliciul din cuarț fiind practic imobil. Aceasta înseamnă că în cursul procesului de alterare, elementele componente ale sedimentului inițial se pot separa, în anumite condiții climatice în două categorii. Pe de o parte materialul care trece în soluție și este antrenat în procesul de circulație, iar pe de altă parte reziduiul insolubil, care rămîne pe loc.

Analiza polinică a demonstrat că orizonturile cu nuanță brun-roșcată de la Ceahlău sau cele din Depresiunea Întorsura Buzăului ⁶⁵ și așa cum vom vedea, cele de la Românești sau Tincova, aparțin unor perioade reci stadiale, cu o climă care se caracteriza probabil prin două anotimpuri: unul de iarnă, cînd se produceau precipitații abundente sub formă de zăpadă și altul de vară, cînd avea loc topirea stratului de zăpadă acumulat în timpul iernii. O puternică levigare a Ca, Na, K etc. se producea acum, în timpul verii stadiale. Pierderea acestor elemente prin spălare avea implicit ca efect direct îmbogățirea procentuală în hidroxizi ferici a sedimentului situat imediat sub stratul de zăpadă care era supus topirii în timpul verii stadiale. Paralel, stratul subiacent, de obicei cu aspect marnos, conține o cantitate mai mare de Ca, Na, K etc. Prin urmare, presupunem că la originea trăsăturilor actuale ale celor două profile din Banat, de la Românești și Tincova stau tocmai procesele pe care le-am descris. Pentru înțelegerea mai bună a cauzelor care au determinat actuala stratigrafie a acestor profile, a climatului și a rolului

⁶³ Al. Păunescu, Emilia Cărciumaru, M. Cărciumaru, P. Vlasilescu, *Semnificația cronostratigrafică și paleoclimatică a unor analize granulometrice și palinologice în unele așezări paleo, litice din Bazinul Ceahlăului. Considerații asupra tipului și caracterului așezărilor*, SCIVA-28, 1977, 4, p. 157—183..

⁶⁴ D. Rădulescu, *op. cit.*, p. 211—212.

⁶⁵ M. Cărciumaru și Al. Păunescu, *Cronostratigrafia și paleoclimatul tardenoazianului din Depresiunea Întorsura Buzăului*, SCIVA, 26, 1975, 3, p. 315—341.

său în timpul formării anumitor orizonturi, precum și semnificația cronostratigrafică a unor secvențe, am efectuat analiza sporopolinică a întregului depozit de terasă și nu numai a stratului de cultură.

Analiza polinică. Deasupra pietrișurilor de terasă urmează un sediment nisipos-lutos (340 — 300 cm) cu acumulări de oxizi de Fe în prima parte (340—325 cm). Secvența cu acumulări de oxizi de fier este contemporană unui climat rece care a determinat un aspect de tundră în care arborii nu întruneau nici 1 % (fig. 47). Predominau în acele vremuri o serie de ierburi care probează o umiditate generală ridicată a climei și existența unor plante specifice de apă, într-un peisaj puternic sărăcit în specii ca urmare a temperaturilor probabil destul de scăzute. Alături de familia *Lycopodiaceae*, foarte răspândită, apăreau o serie de specii din familia *Polypodiaceae* cu o ecologie de climă rece cum ar fi *Cystopteris*, ca și cele din familia *Equisetaceae* sau *Selaginellaceae*. Tot acum se întâlneau *Blechnum* și *Polytrichum*. Între plantele acvatice sînt semnificative în primul rînd valorile de *Potamogetonaceae* (30,5 %), dovedind existența unor regiuni mlăștinoase, ca și o serie de specii din familia *Cyperaceae*.

Este foarte dificil să precizăm dacă acest episod, caracterizat printr-un climat rece și destul de umed, aparține unui sfîrșit de stadiu glacial sau reprezintă perioada de restrîngere a pădurii dintre cele două oscilații climatice specifice complexului interstadial Nandru ⁶⁶.

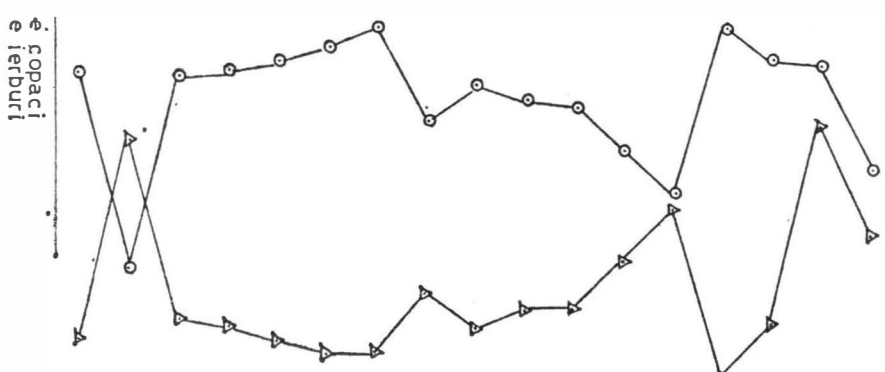
De la 325 cm spre suprafață, odată cu dispariția petelor negricioase datorate hidroxizilor de fier, climatul înregistrează primele semne ale ameliorării sale. Arborii termofili însumează acum valori însemnate prin participarea mai cu seamă a stejarului (4 %), fagului (4 %), ulmului (1,5%), teiului (1,6 %) etc.

Între 300 și 280 cm, într-un sediment ce devine ceva mai nisipos, odată cu reducerea valorică a copacilor cu frunza căzătoare, ca urmare a răcirii climatului care păstrează totuși o umiditate suficient de mare, se dezvoltă ceva mai mult coniferele și în primul rînd *Picea* (19 %), iar mai modest *Pinus* (6,2 %) și *Abies* (1,7 %). Dintre foioase se întâlneau *Fagus*, *Quercus*, *Acer* și *Tilia*.

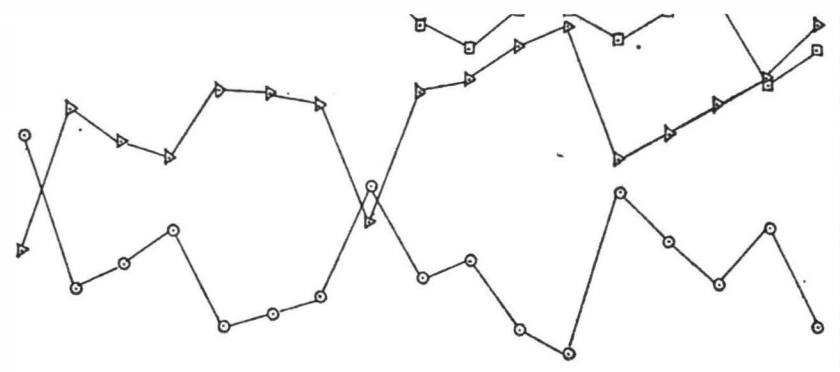
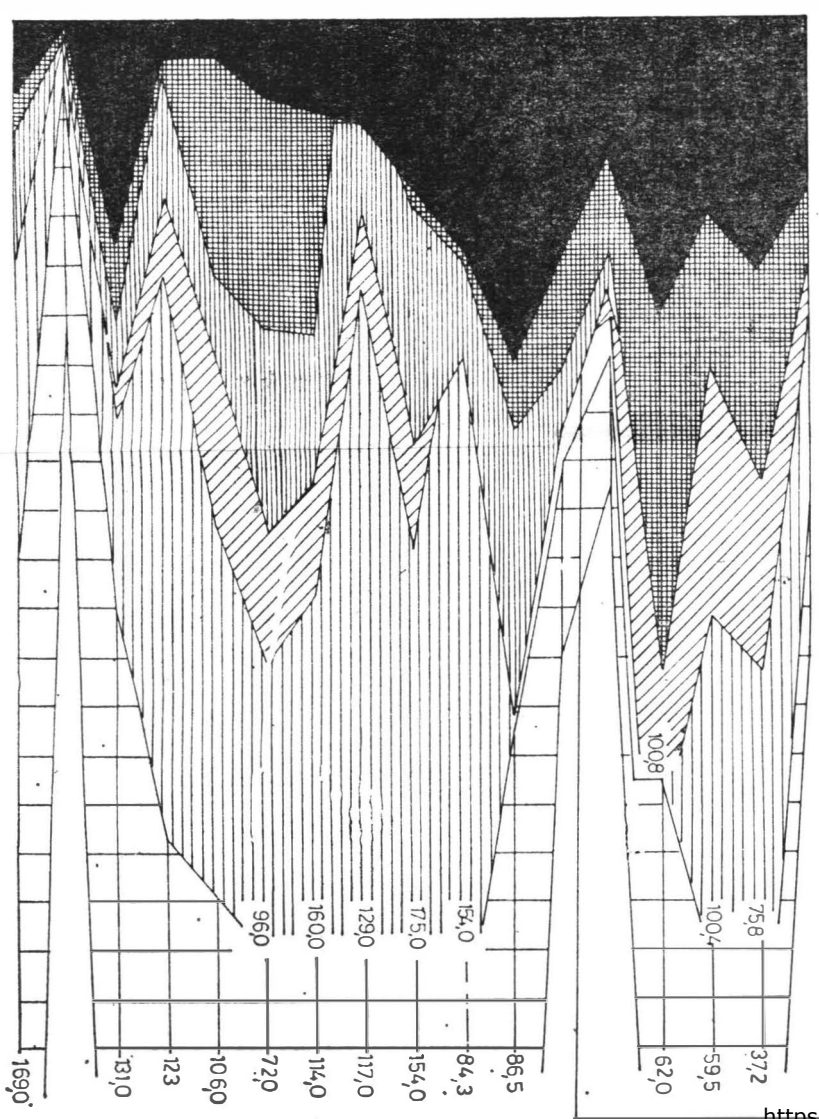
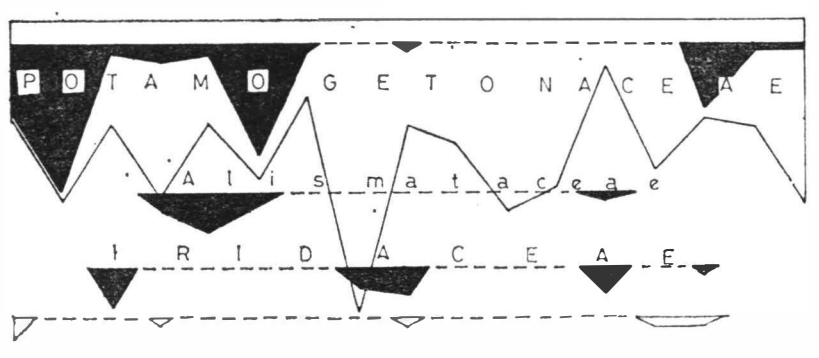
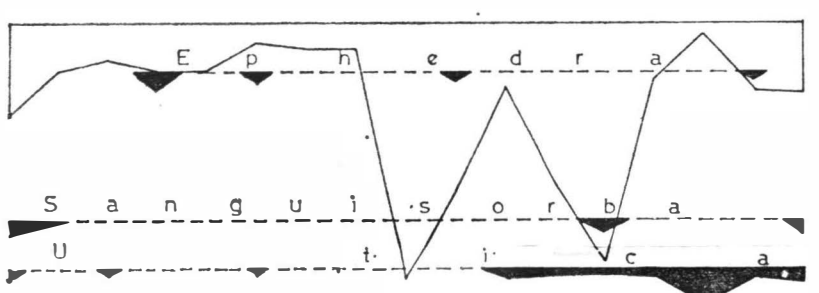
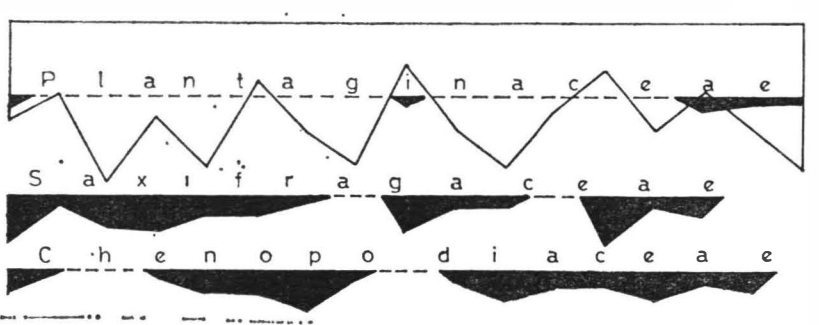
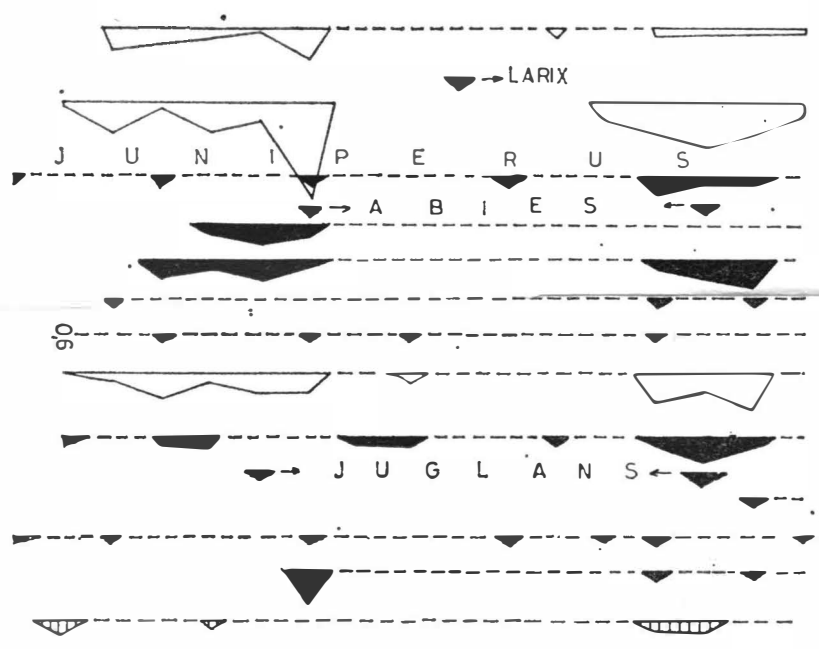
În stadiul cunoștințelor actuale presupunem că această etapă de ameliorare a climei ar putea aparține complexului interstadial Nandru eventual oscilației climatice Nandru. B. În partea superioară a depozitului specific acestei etape de ameliorare a climei, la trecerea spre o nouă fază de răcire se remarcă în conținutul sedimentului existența unor pietrișuri mărunte, în general puțin rulate. Ele, credem că se datoresc unor inundații care au avut loc în această etapă, inundații care sînt probabil responsabile și de remanierea unei părți din sedimentul specific complexului interstadial Nandru.

Începînd de la 265 cm, odată cu apariția acumulărilor de oxizi de fier, climatul cunoaște o răcire puternică determinînd îmbrăcarea regiunii într-un peisaj de tundră în cadrul căreia copacii ajung să dispară în anumite perioade cu desăvîrșire. În schimb, o serie de ierburi care nuanțează trăsăturile reci, dar în același timp destul de umede ale climatului, se dezvoltă destul de bine în această vreme. Printre acestea

⁶⁶ M. Cărciumaru, *Contribuții palinologice la cunoașterea oscilațiilor climatice din pleistocenul superior pe teritoriul României*, Studii și cercetări de Geologie, geofizică geografie, Seria Geografie, XXIV, 1977, 2, p. 191—198.

VARAC ÎN POLEN

Componentii principali:

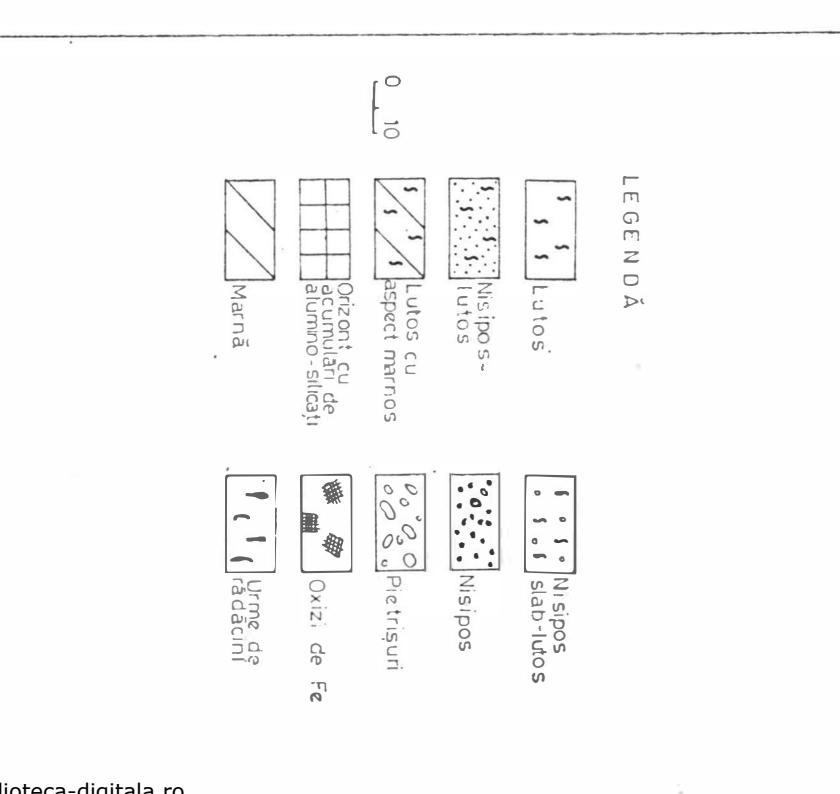
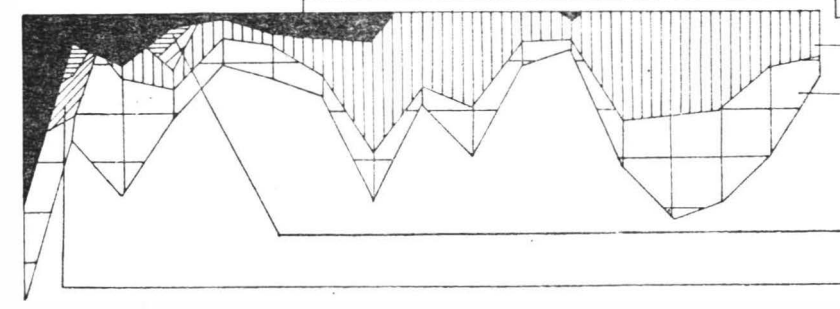
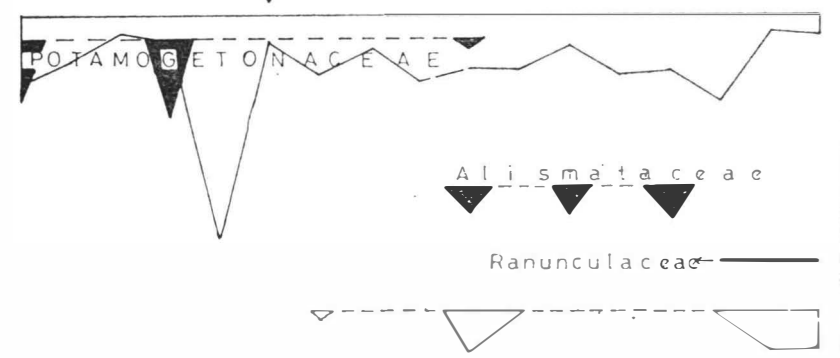
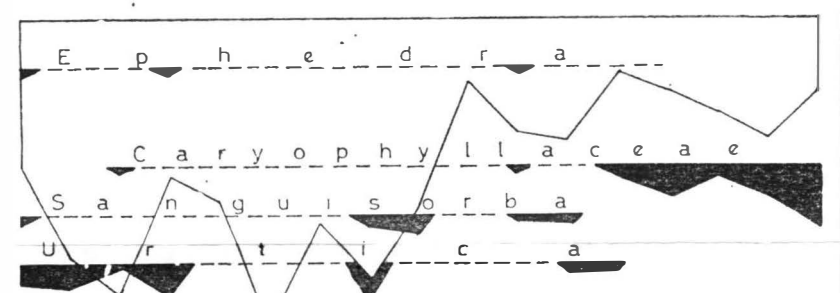
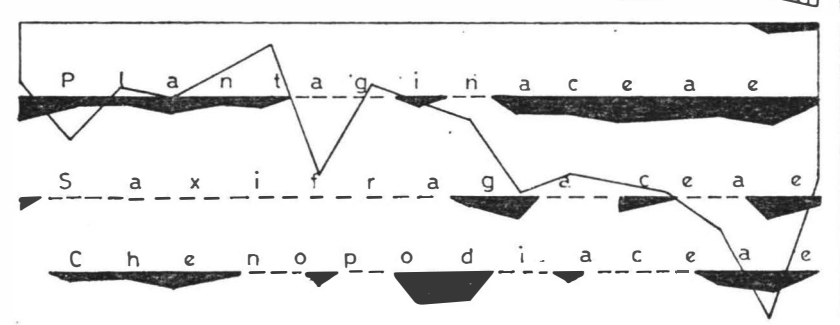
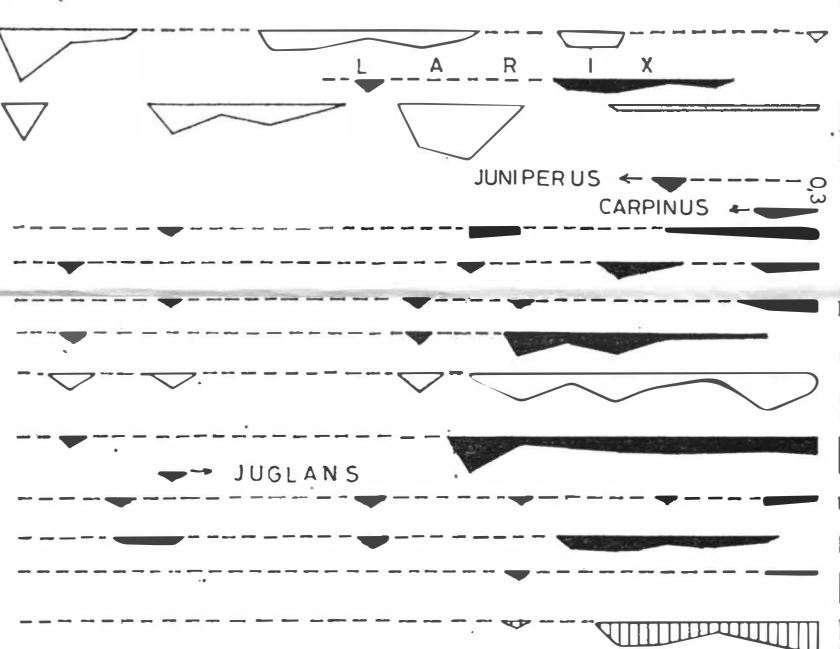
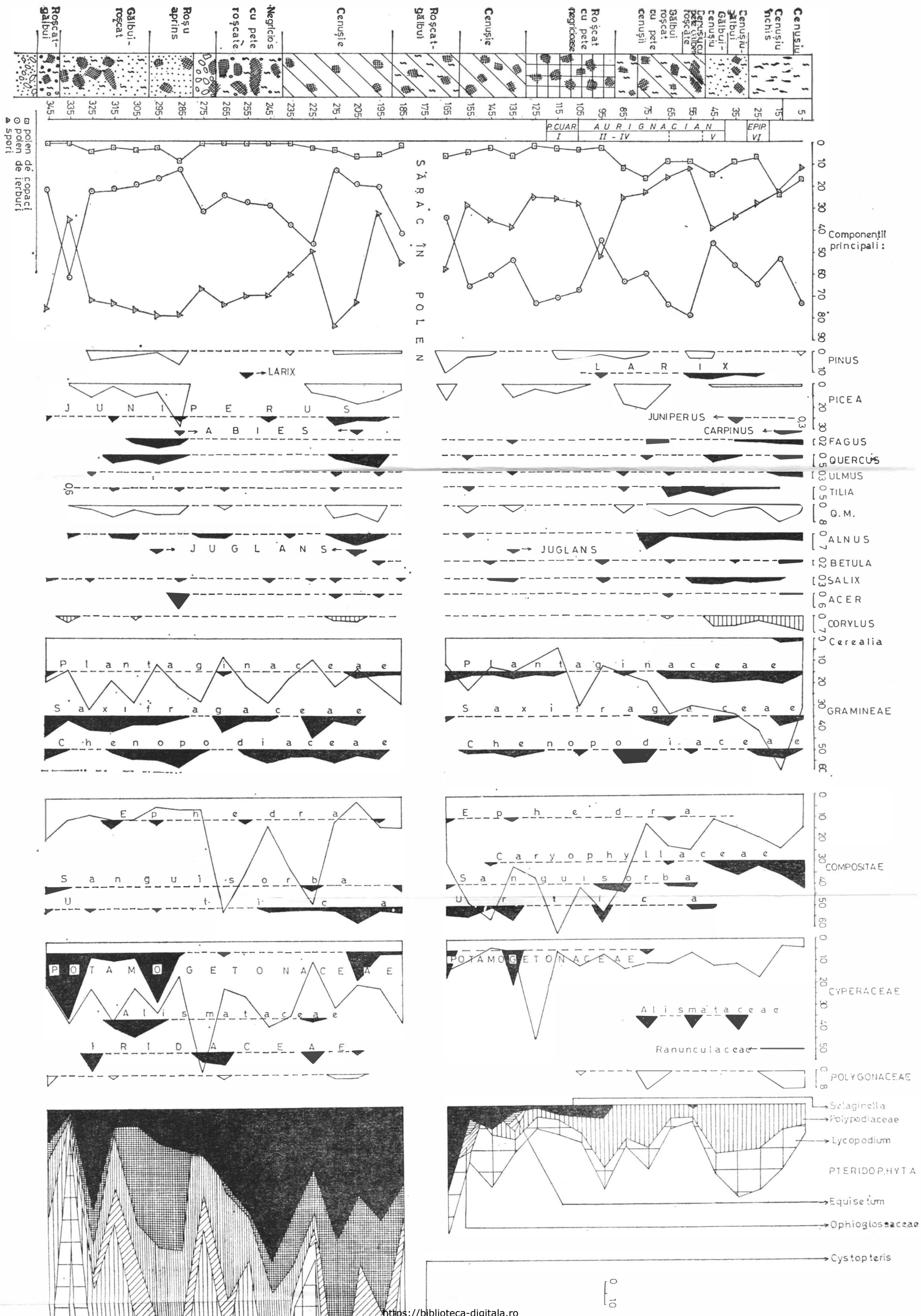

Fig. 47. — Diagrama polinică a sedimentului de la Românești — Dumbrăvița.

familia *Lycopodiaceae* intrunea procente însemnate, identificându-se acum, în cantitate destul de mare, *Lycopodium alpinum*. Familia *Selaginellaceae* realiza o răspindire însemnată, împreună cu familia *Ophioglossaceae*, *Equisetaceae*, iar în cadrul familiei *Polypodiaceae* se remarcă în mod deosebit *Cystopteris*. Dacă la toate acestea mai adăugăm existența lui *Polytrichum* și prezența cu totul sporadică a unor copaci, cum ar fi *Larix*, *Salix*, *Juniperus* sau *Pinus* avem factorii principali care relevă nuanța umedă, dar destul de rece a climatului în cel de-al doilea stadiu glaciatic al pleistocenului superior în această regiune din vestul României.

Odată cu diminuarea acumulărilor de oxizi de fier (240 cm) începe să se resimtă procesul de ameliorare a climei, care devine pregnant mai cu seamă de la 215 cm. De acum și până la 195 cm, într-un sediment cu aspect marnos, are loc revenirea arborilor cu frunza căzătoare ca un rezultat a îndulcirii climatului. Drept urmare *Quercus* realizează procente între 1,8 și 5,1 %, *Ulmus* peste 1,5 %, *Tilia* — 1,8 %, *Acer* ajunge la 1,7 % etc. Dintre conifere, mai bine vegeta *Picea* (8,9 %), dar este foarte probabil că în zonă exista și *Abies*. Totalul polenului de arbori din acea perioadă de încălzire însuma în jur de 25 %. Considerăm că această etapă de încălzire (215—195 cm) aparține primei oscilații din cadrul complexului interstadial Ohaba, mai exact oscilației climatice Ohaba A.

Spectrul polinic de la 185 cm apare puternic sărăcit în polenul de arbori, copacii mai termofili fiind de fapt complet inexistenți. Din păcate, nu putem cunoaște evoluția climatului în orizontul următor (175 cm) intrucit a apărut așa de sărac în polen încît nu s-a putut constitui surna necesară pentru unele concluzii concludente. La 165 cm componența polinică demonstrează un peisaj de tundră cu boschete izolate de *Pinus* (10,5 %), exemplare răzlețe de *Picea* (7,0 %) și cu multe specii din familia *Selaginellaceae*, *Lycopodiaceae*, *Compositae* și chiar *Gramineae*. O serie de plante de apă erau bine răspindite (*Potamogetonaceae*, *Cyperaceae*), ca și unele forme de *Polytrichum*.

Apariția lui *Quercus* și *Tilia* la 155 cm reprezintă probabil un slab ecou al unor condiții climatice mai favorabile, specifice oscilației climatice Ohaba B din cadrul complexului interstadial Ohaba. Pe cit de slabă este amploarea încălzirii în acest timp (QM = 2,8 %), pe atît de efemeră pare durată sa în timp, pentru că în orizontul următor (145 cm) vitregia climatului se face din nou resimțită.

Trebuie să subliniem, că, de data aceasta, răcirăa climei nu mai este acompaniată de o umiditate prea crescută, caracterul stepic luînd locul aspectului de tundră, așa cum rezultă din trăsăturile covorului ierbos în cadrul căruia familiile *Compositae* (56,9 %) și *Gramineae* (12,9 %) capătă o mai mare pondere decît o serie de alte familii de plante de climat ceva mai umed, mai bine reprezentate în etapele anterioare de răcire. Dintre arbori, cu totul izolat, se întîlneau *Betula*, *Salix* și *Pinus*. În schimb, la 135 cm își fac apariția, pentru scurt timp, o serie de foioase, cum ar fi *Fagus*, *Tilia*, *Ulmus* și chiar *Juglans*, într-un peisaj care rămîne în general deschis. Considerăm că această sensibilă etapă de ameliorare a climei aparține oscilației climatice Herculane I.

În profilul de la Românești — spre deosebire de situația întîlnită în „Peștera Hoților” de la Băile Herculane, unde complexul interstadial Ohaba include în cadrul său oscilația climatică Herculane I — oscilația

Herculane I apare ca o perioadă de încălzire de sine-stătătoare, încadrată de etape de răcire destul de bine conturate.

După cum se observă în profilul diagramei din fig. 48, complexului interstadial Ohaba ii este propriu un sediment care prezintă mult mai slabe acumulări de oxizi de fier, avînd un aspect marnos și o culoare în general cenușie. Orizontul roșcat-gălbui corespunde în cea mai mare parte spectrului sărac în polen, dar se poate bănuî că el ar putea să fie depus într-o etapă de oarecare răcire care desparte prima de-a doua oscilație a complexului interstadial Ohaba.

La 130 cm acumulările de oxizi de fier sînt din nou abundente, odată cu apariția lor diagrama polinică redînd modificări profunde. Este cît se poate de certă și ușor sesizabilă pe diagramă semnificația climatică pe care o au aceste acumulări de oxizi de fier și de data aceasta ele fiind contemporane unei epoci de climat foarte riguros, poate mai vitreg decît în toate celelalte situații reoglindite de acest profil. Dacă în prima parte acest ultim stadiu glaciatic al pleistocenului superior a prezentat o umiditate ceva mai crescută, subliniată îndeosebi de valorile mai ridicate de *Cyperaceae* (45 %), în jumătatea superioară procente foarte ridicate de *Compositae* (62 %) sugerează instalarea unei stepe foarte categorice, condiționată de un climat rece și mult mai uscat în această regiune decît în cel de-al doilea stadiu glaciatic al pleistocenului superior. Dintre polenul de copaci foarte rar s-a întîlnit cel de *Pinus* sau *Picea*, iar spre sfîrșitul stadiului glaciatic *Betula* și *Salix*. Într-un spectru polinic din timpul acestui stadiu s-au remarcat valorile de *Umbeliferae* provenind probabil de la *Angelica* sp.

În timpul acestui stadiu glaciatic, posterior oscilației climatice Herculane I, își fac apariția pe podul terasei de la Românești primii oameni ⁶⁷. Ei sosesc aici deci într-o etapă în care climatul se caracteriza printr-o deosebită rigurozitate și într-un peisaj deschis puternic sărăcit în copaci.

Odată cu împutînarea oxizilor de fier, începînd de la 85 cm se intră într-o nouă perioadă de ameliorare a climatului. Vegetau, fără să atingă o răspîndire prea mare, elementele stejărișului amestecat (maximum 5 %), mesteacănul, arinul, arșarul, fagul, iar dintre conifere mai cu seamă molidul. Secvența cuprinsă între 85 și 60 cm considerăm că este specifică oscilației climatice Herculane II, caracterizată printr-un peisaj de silvo-stepă (AP atinge un maxim de 22 %) și un climat cu o umiditate moderată și temperaturi nu prea ridicate. O sensibilă restrîngere a copacilor cu frunza căzătoare desparte oscilația climatică Herculane II de o altă oscilație climatică în care se produce repopularea zonei cu copaci cu frunza lată. Este foarte important să menționăm că în sedimentul specific perioadei care desparte cele două oscilații climatice s-a putut determina un polen de *Dryas*. În ceea ce privește această a doua etapă de încălzire și revenire a unor copaci termofili, trebuie să precizăm că a fost întîlnită pentru prima dată în profilul de la Românești, motiv pentru care i-am dat denumirea acestei localități. Oscilația climatică Românești, în ceea ce privește parametrii climatici, credem că s-a asemănat foarte mult cu oscilația climatică Herculane II. Procentul de împădurire a permis înglobarea în sediment a circa 21 % grăuncioare polen de arbori, dintre care

⁶⁷ Fl. Mogeașanu, *Information générale sur le Paléolithique du Banat (Sud-Ouest de la Roumanie)*, Dacia, N.S., XVI, 1972, p. 5-27.

o bună parte aparțineau stejărișului amestecat. Climatul era probabil răcoros și destul de umed permițând să vegeteze printre altele și unele specii din familia *Lycopodiaceae* (20,8 %) și *Polypodiaceae* (21,3 %). S-a întâlnit tot acum și *Sphagnum* (8,4 %).

O ultimă diminuare, destul de moderată însă, a arborilor ceva mai termofili premerge intrarea în holocen când crește varietatea genurilor și speciilor ca urmare a unor condiții climatice mai favorabile.

În ceea ce privește geocronologia straturilor de cultură, în urma analizelor și studiului paleoclimatic se pot aduce o serie de date privind aceste aspecte. Cele mai vechi urme de cultură materială, întâlnite în depozitul terasei de la Românești, aparțin paleoliticului cuarțitic. Primul nivel de locuire (paleolitic cuarțitic) se încadrează într-o etapă rece, caracterizată printr-un climat foarte vitreg, specific ultimului stadiu glaciatic al pleistocenului superior. Mai exact, primii oameni și-au făcut apariția pe podul acestei terase posterior oscilației climatice Herculane I, atunci când climatul deja se răcise, ba chiar ajunsese la apogeul rigurozității sale specifică acestui stadiu glaciatic. Peisajul era dominat de ierboase, preponderența acestora ajungând la impresionanta cifră de 97,9 %, practic în sedimentul acestei perioade întâlnindu-se numai câteva grăuncioare de polen de pin și molid.

Într-un astfel de peisaj și în asemenea condiții climatice se pare că s-a desfășurat și prima parte a locuirii aurignaciene. Astfel, în cel de-al doilea nivel de locuire de la Românești, aparținând aurignacianului s-a înregistrat după toate probabilitățile o uscăciune majoră și temperaturi mult mai scăzute în raport cu celelalte straturi aparținând aceleiași culturi. În cel de-al treilea nivel de locuire (propriu culturii aurignaciene) se întrezărește ameliorarea climatului. Acum sînt create condiții pentru a vegeta, alături de *Pinus* și *Larix*, o serie de alți copaci cum ar fi *Salix*, *Betula* și și chiar *Ulmus* și *Tilia*. Adevărata încălzire a climatului se produce în timpul nivelului al patrulea de locuire (specific, de asemenea, aurignacianului) desfășurat în cea mai mare parte în cadrul oscilației climatice Herculane II. Bănuim că nu este lipsit de semnificație să precizăm că poate nu întîmplător cel de-al treilea nivel de locuire, care se dovedește foarte bogat în gratoare pe lame, gratoare aurignaciene și nuceliforme, pare a dovedi cea mai intensă locuire. Dovezile de locuire mai numeroase întîlnite în nivelurile 3 și 4, în raport cu cele anterioare, s-ar putea să aibă la bază o cauză de natură climatică, dacă nu cumva condițiile mai favorabile au reprezentat chiar unul din factorii determinanți ai unei astfel de situații. Polenul copacilor realiza în nivelul patru 22 %, întîlnindu-se chiar o serie de foioase cum ar fi stejarul, ulmul, arinul, fagul, arțarul, teiul etc. Peisajul era cel de silvo-stepă, cu păduri nu prea bine închegate. Cel de-al cincilea nivel de locuire (aparținând tot aurignacianului), cu numeroase așchii atipice, dar în timpul căruia între unele tipice numărul burinelor depășește sensibil pe cel al gratoarelor, s-a desfășurat tot într-o perioadă cu climat ceva mai favorabil, propriu oscilației climatice Românești. Această perioadă de revenire a condițiilor climatice mai favorabile se aseamăna probabil foarte mult cu oscilația

climatică Herculane II. Polenul copacilor însuma 21 %, iar între acesta, 5,5 % aparținea stejărișului amestecat.

În partea superioară a profilului de la Românești s-a întâlnit un al șaselea nivel cultural (20—30 cm) aparținând epipaleoliticului. Acest ultim nivel de locuire se plasează într-o etapă de sensibilă restrângere a pădurii, sub influența unor condiții climatice care cunoscuseră o oarecare înrăutățire. Totuși, rigurozitatea climatului nu a fost atât de mare pentru a înlătura, la această altitudine, o serie de foioase, cum ar fi, de exemplu, teiul sau fagul. Oricum, peisajul acestei etape era deschis copacii retrăgându-se în areale restrânse (9,8 %) în locurile mai adăpostite. Această scurtă perioadă de climat răcoros este de altfel ultima din cadrul pleistocenului după care sedimentarea profilului se continuă în climatul ceva mai favorabil al holocenului. În consecință, cel de-al șaselea nivel, epipaleolitic, se plasează tocmai la trecerea dintre pleistocen și holocen.

Tincova

Așezarea de la Tincova este cantonată în cadrul unei terase false săpată de Timiș în depozitele piemontane care coboară dinspre nord-estul satului cu același nume (circa 50 m altitudine relativă și 200 m altitudine absolută).

Din punct de vedere sedimentologic, acest depozit este asemănător cu cel de la Românești, cuprinzând aceeași succesiune dintre straturile cu aspect marnos și orizonturile de culoare mai închisă, cu nuanță roșcată sau negricioasă sub influența acumulărilor de oxizi de fier. După cum se vede, în cazul profilului de la Tincova participarea manganului este mai substanțială (3,24 %) în raport cu sedimentul de la Românești unde nu depășește 1 %. În consecință, culoarea închisă a unor straturi

Adâncimea (cm)	SiO ₂	Al ₂ O ₃	Fe ₂ O ₃	Fe total	Na ₂ O	CaO	MgO
120	57,13	16,54	8,40	5,88	0,79	1,26	0,40

Adâncimea (cm)	MnO	K ₂ O	TiO ₂	St.	P ₂ O ₅	P.C.	
120	3,24	1,48	0,62	urme	urme	9,82	

s-ar putea datora în parte și existenței manganului, alături de oxizii de fier. Bineînțeles că semnificația climatică a straturilor care prezintă acumulări de oxizi de fier rămâne probabil și la Tincova cea pe care am încercat să o explicăm atunci când am tratat profilul de la Românești.

Analiza polinică. Sedimentul din partea inferioară a profilului (350—250 cm) de la Tincova, cu aspect eterogen, cu o dispoziție haotică a acumulărilor de oxizi de fier și cu apariții frecvente de nisip cu pic-

triș, nu au oferit polen în cantitate suficientă. Totuși pentru partea superioară a acestui depozit s-au putut reconstitui spectrele polinice pentru două orizonturi (265—255 cm). În cadrul celor două probe se detașează predominarea covârșitoare a ephedrei (80,6% — 67,5%). Presupunem că această secvență ar putea aparține celui de-al doilea stadiu glaciatic al pleistocenului superior, judecând mai cu seamă după trăsăturile și evoluția vegetației în straturile următoare, dar și sub influența unor corelații care sînt tentate să le facem cu situația întîlnită în „Peștera Hoților”. Astfel, analiza polinică a sedimentului din „Peștera Hoților” a dovedit că în timpul celui de-al doilea stadiu glaciatic al pleistocenului superior spectrele polinice erau caracterizate de răspîndirea exuberantă a ephedrei, care realizează acum un maxim în dezvoltarea sa (fig. 49). Nu este exclus ca în timpul celui de-al doilea stadiu glaciatic al pleistocenului superior culoarul Timiș-Cerna să fi reprezentat o zonă de concentrare a ephedrei, avînd în vedere procente sale ridicate în această vreme.

Între 250 și 230 cm un strat nisipos cu pietriș fin nu a oferit polen pentru o statistică concludentă. Spectrele polinice din straturile următoare (230—215 cm) dovedesc o răspîndire mai mare la început a pinului (17,6%), apoi a molidului (29 %). În acest timp mai vegeta, în preajma profilului, cu totul izolat, *Corylus* (fig. 49). Pe măsura trecerii timpului, în orizonturile următoare (215—195 cm), foioasele își fac tot mai mult simțită prezența, ajungînd ca stejărișul mixt să însumeze cea mai ridicată valoare de 5,2 %. Această perioadă de încălzire (fig. 50) aparținînd oscilației climatice Ohaba A (230—195 cm) se încheie cu revenire coniferelor reprezentate mai cu seamă prin *Pinus* (36,0 %) și *Picea* (23,7 %) și cu totul sporadic *Abies*.

Deci, această oscilație climatică a început prin răspîndirea cu precădere a coniferelor și a sfîrșit, așa cum începuse, prin revenirea pinului și molidului. Între aceste două momente se remarcă afirmarea modestă a foioaselor și în special a elementelor stejărișului amestecat.

La 175 cm, într-un sediment cu acumulări de oxizi de fier, s-a constatat că restringerea arborilor a fost atît de categorică încît abia se mai putea întîlni cîte un pin în peisajul care avea un caracter deschis prin răspîndirea mai cu seamă a unor specii din familia *Compositae*, *Lycopodiaceae* și *Gramineae*.

Repopularea regiunii cu conifere se produce în etapa sedimentării stratului cuprins între 165—155 cm, în cadrul oscilației climatice Ohaba B. În timpul acestei a doua oscilații climatice din cadrul complexului interstadial Ohaba, foioasele sînt cu totul sporadice, climatul menținîndu-se destul de rece, dar ciștigînd mai mult în umiditate, în raport cu perioada anterioară cînd copacii dispăruseră din preajma așezării. Avînd, de asemenea, în vedere trăsăturile peisajului în etapa care a urmat, complet sărăcită de copaci, considerăm că în timpul acestei perioade, care presupunem a se încadra în oscilația climatică Ohaba B, s-a realizat o ameliorare a climatului în așa măsură încît să justifice atribuirea acestei secvențe unei încălziri climatice.

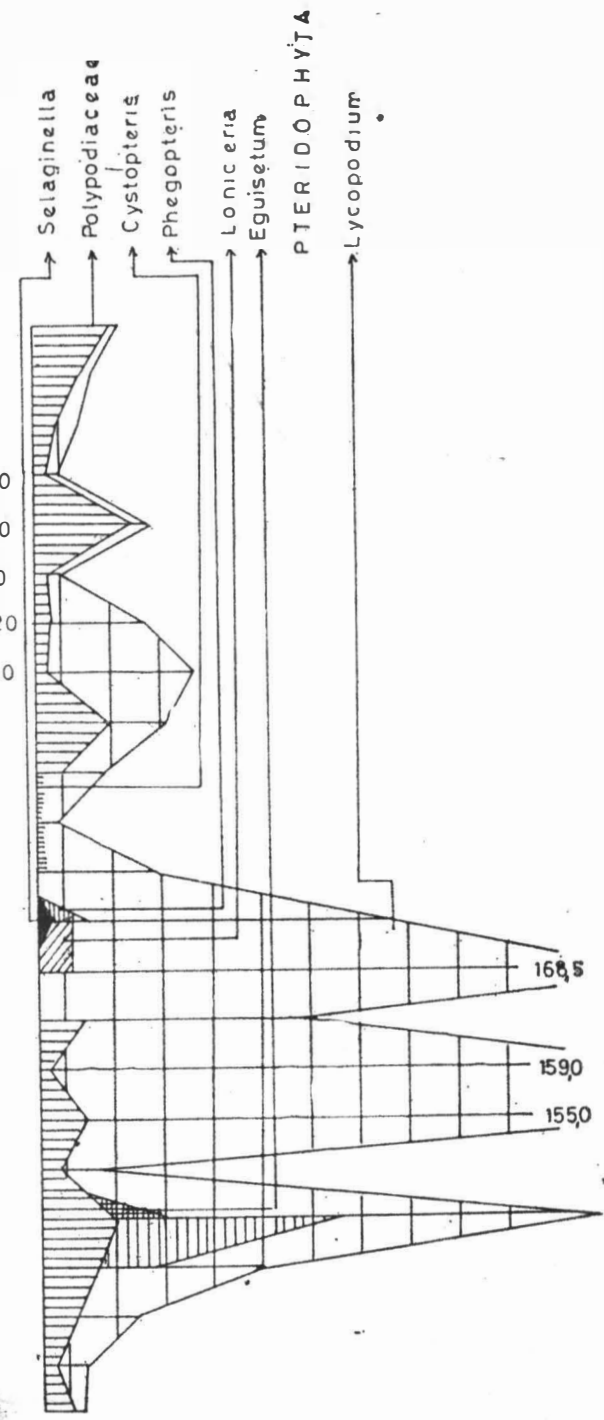
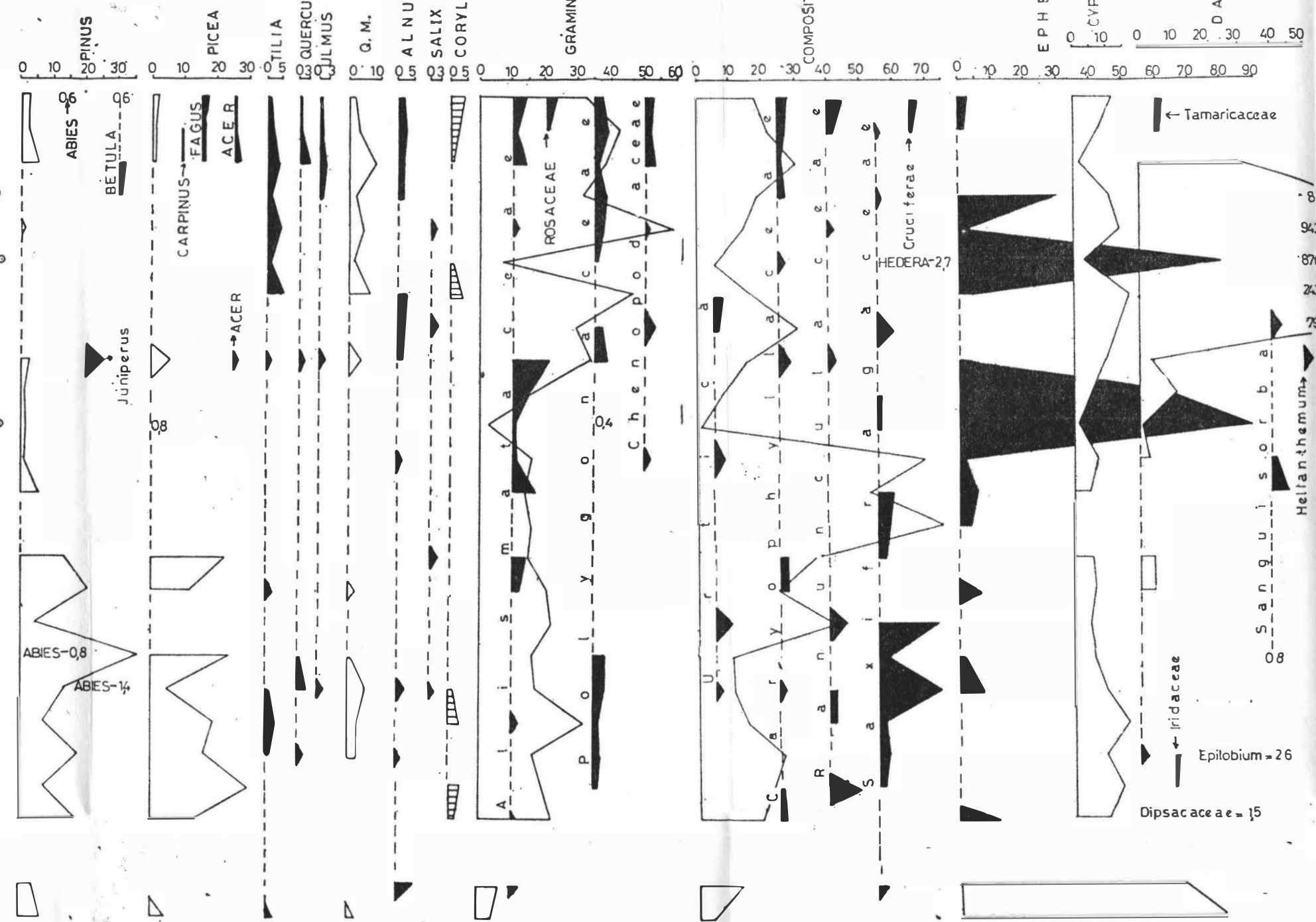
Începînd de la 145 cm spre suprafață climatul cunoaște o răcire și o diminuare progresivă, așa după cum demonstrează curba unor ierburi, pentru că arborii, în acest timp, fie că s-au restrîns foarte mult, fie că au dispărut cu desăvîrșire. Astfel, dacă la început familia *Lycopo-*

5
15
25
35
45
55
65
75
85
95
105
115
125
135
145
155
165
175
185
195
205
215
225
235
245
255
265
275
285
295
305
315
325
335
345

□ polen de copaci
○ polen de ierbur
△ spor

LEGENDĂ

S S Lutos
 Marnos
 Lutos cu aspect marnos
 Nisip cu pietriș
 Strat cu acumulări de aluminosilicați și urme de oxizi de fier
 Oxizi de fier

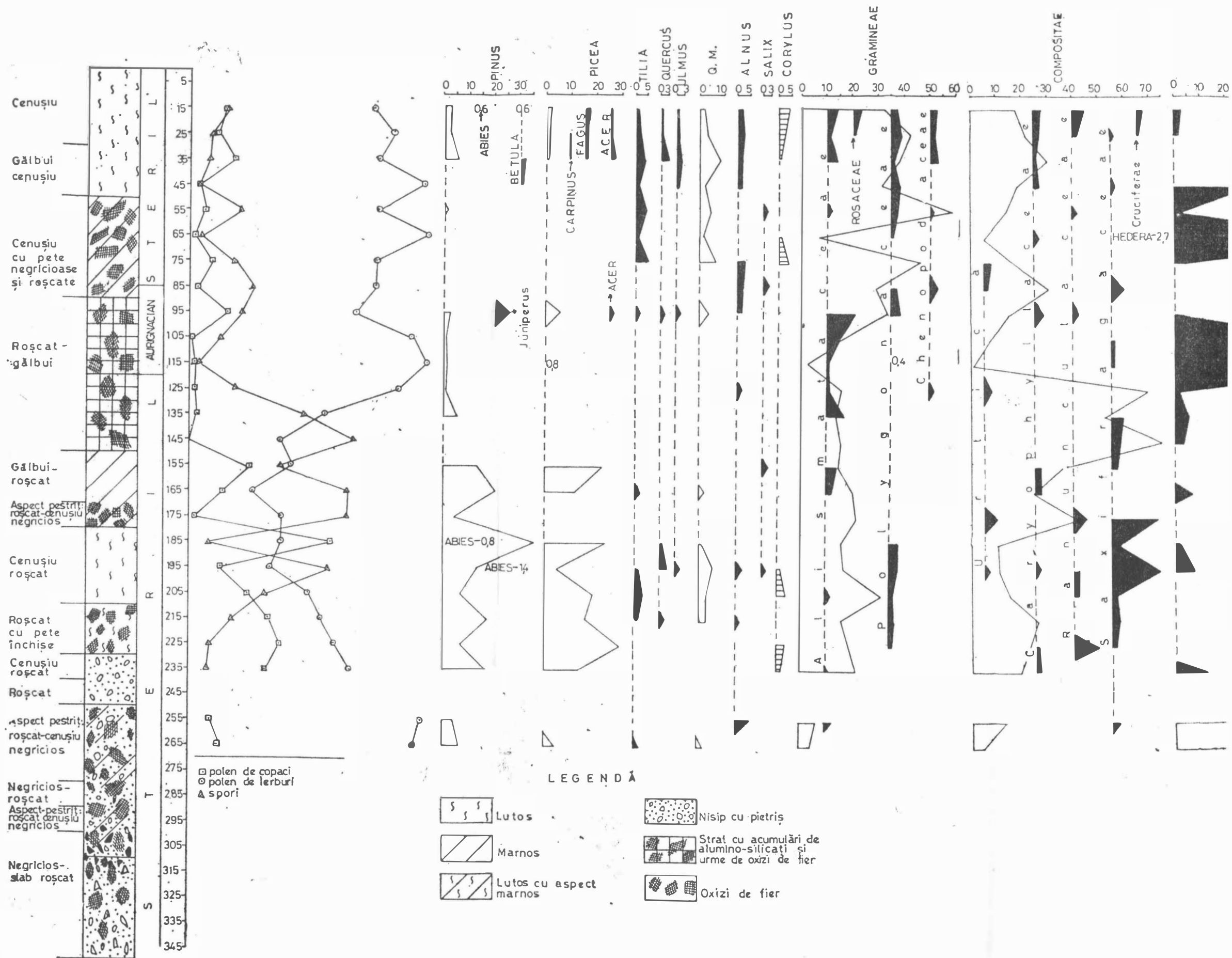

Fig. 49. — Diagrama polinică a sedimentului de la Tinoava.

ÎN EDITURA ACADEMIEI

au apărut:

- AL. SUCEVEANU, *Viața economică în Dobrogea romană. Secolele I—III e.n.*, „Biblioteca de arheologie” XXVIII, 1977, 177 p., fig., 28 lei.
- PETRE DIACONU și SILVIA BARASCHI, *Păcuiul lui Soare*, vol. II, *Așezarea medievală (secolele XIII—XV)*, „Biblioteca de arheologie” XXIX, 1977, 214 p., pl. + fig., 36 lei.
- M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA, *Depozitele de bronzuri din România*, „Biblioteca de arheologie” XXX, 1977, 390 p., pl., 51 lei.
- GRIGORE FLORESCU și CONSTANTIN C. PETOLESCU, *Inscripțiile Daciei romane*, vol. II, 1977, 276 p., fig. + pl., 27 lei.
- I. I. RUSSU, *Inscripțiile Daciei romane*, vol. III, 1977, 287 p., fig., 26 lei.
- * * * *Epigraphica. Travaux dédiés au VIIe Congrès international d'épigraphie grecque et latine* (Constantza, 9—15 septembre 1977), 1977, 286 p., fig., 25 lei.
- EUGENIA ZAHARIA, *Populația românească în Transilvania în secolele VII—VIII (Cimitirul nr. 2 de la Bratei)*, 1977, 137 p., fig., 10,75 lei.
- PETRE I. ROMAN și IOAN NÉMETI, *Cultura Baden în România*, „Biblioteca de arheologie” XXXI, 1978, 159 p., fig. + pl., 18 lei.